TÜRK-İŞ / ODTÜ
"ULUSLARARASI İLİŞKİLER"
SEMİNERİ

12 MAYIS 1999
ANKARA

82

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

TÜRK-İŞ / ODTÜ

" Uluslararası İlişkiler Semineri "

303.482
TÜR
1999
0019

12 Mayıs 1999
Ankara

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi
Tarih:.....
Demirbaş No: 0019
Tasnif No: 303.482 Uls

TÜRK-İŞ
Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Ankara, Mayıs 1999

TÜRK-İŞ
Bayındır Sokak No: 10
Kızılay - Ankara

DEMİRCİOĞLU MATBAACILIK
Telefon : (0.312) 433 3638
Telefax : (0.312) 434 1471
Yenişehir - Ankara

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Salih KILIÇ 8

Bayram MERAL 11

Hakan TARTAN 16

Tanju SÜMER 23

Prof. Dr. Atilla ERALP 33

Dr. Meliha ALTINIŞIK 50

Dr. Mustafa TÜRKEŞ 65

Yıldırım KOÇ 79

Prof. Dr. Süha BÖLÜKBAŞI 97

Soru - Cevap 122

SUNUŞ

TÜRK-İŞ ve bağlı Sendikalarımız yoğun uluslararası ilişkiler içindedir. TÜRK-İŞ, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU), Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu Asya-Pasifik Bölge Örgütü (ICFTU-APRO) ve OECD Sendikalar Danışma Komitesi (OECD/TUAC) üyesidir. TÜRK-İŞ'e bağlı Sendikalarımız, çeşitli uluslararası işkolu federasyonlarının üyesi bulunmaktadır.

TÜRK-İŞ ve bağlı Sendikalarımız, uluslararası ilişkilerinde, bir taraftan küreselleşen dünyada çeşitli ülkelerdeki işçi hareketleri arasındaki işbirliğinin ve güçbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunurken, diğer taraftan, ülkemizin çıkarlarını da korumaktadır.

Bunun bir örneği, Türk askerinin uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan hakkını kullanarak Kıbrıs'ta bulunmasını kabul edemeyenlerin girişimlerine karşı ETUC bünyesinde verilmiş mücadeledir. Bunun diğer bir örneği, 1999 yılında ETUC'un genel kurulunda terör örgütünün elebaşı için çıkarılmak istenilen kararın yerinde ve zamanında müdahalelerle engellenmesidir.

Bu alanda TÜRK-İŞ ve bağlı Sendikalarımızın yöneticilerinin bugüne kadarki katkılarının daha da geliştirilmesinin yollarından biri, Türkiye'yi yakından ilgilendiren çevre bölgelerdeki durumun izlenebilmesidir. Genel Eğitim Sekreterliğimiz, bu amaçla, Orta Doğu

Teknik Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ile işbirliği yaparak, 12 Mayıs 1999 günü bu kitapta yer alan tebliğlerin sunulduğu semineri düzenlemiştir.

Seminerde, Türk dış politikasındaki genel gelişmelerin ardından, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'daki gelişmeler özetlenmiş, ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü Uluslararası Çalışma Konferansı 87. Toplantısı öncesinde Türkiye-ILO ilişkileri değerlendirilmiştir.

Bu toplantı, Genel Eğitim Sekreterliğimizin üniversitelerimizle ilişkilerinin daha sistemli hale getirilmesi doğrultusundaki ilk adımıdır. Konfederasyonumuzun bilim dünyası ile mevcut ilişkileri bundan sonra daha kapsamlı ve kurumsal hale getirilecektir. Böylece üniversite öğretim üyelerinin çalışma yaşamını daha iyi tanımalarının ve bizlerin de onların bilgilerinden daha iyi yararlanmamızın koşulları yaratılacaktır.

Konuşmacılara ve katılımcılara teşekkür ediyor, seminerde ele alınan konuların, uluslararası işçi dayanışmasının daha da geliştirilmesine ve ülkemizin çıkarlarının uluslararası düzeyde daha iyi korunmasına katkıda bulunmasını diliyoruz.

TÜRK-İŞ
Yönetim Kurulu

TÜRK-İŞ / ODTÜ "ULUSLARARASI İLİŞKİLER" SEMİNERİ

12 Mayıs 1999

TÜRK-İŞ Genel Merkezi - ANKARA

SUNUCU- Sayın Bakanım, TÜRK-İŞ'imizin sayın Genel Başkanı, sayın Yönetim Kurulu üyeleri, Sendikalarımızın başkanları ve uzmanları, sayın basın mensupları; TÜRK-İŞ ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından düzenlenen "Uluslararası İlişkiler Semineri"ne hoş geldiniz.

Seminerimizin açılış konuşmalarına geçmeden önce, siz değerli katılımcıları, büyük lider, büyük insan Atatürk, silâh arkadaşları, tezgâhları başında hayatlarından olan işçi şehit kardeşlerimiz ve tüm şehitlerimiz için saygı duruşuna davet ediyorum; buyurun efendim.

Sayın Bakanım, sayın konuklar; Seminerimizin sunuşunu, takdimini yapmak üzere, TÜRK-İŞ'imizin Genel Eğitim Sekreteri Sayın Salih Kılıç Başkanımı davet ediyorum; buyurun efendim.

Salih KILIÇ
TÜRK-İŞ
Genel Eğitim Sekreteri

Sayın Bakanım, sayın basın mensupları, üniversitelerimizin değerli hocaları, Dışişleri Bakanlığımızın değerli bürokratları, sendikacı meslektaşlarım; TÜRK-İŞ ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlemiş olduğu uluslararası ilişkiler seminerimize hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Seminerimizin temel amacı; işçi hareketinin genel ve güncelleşmiş sorunlarıyla mücadele ederken, değişen dünya konjonktürünün yaratmış olduğu şartlar karşısında Türkiye'nin, konumu anlamak, Ülkemizin uluslararası arenada karşı karşıya bulunduğu sorunların aşılmasında üzerimize düşen görevi yapmak ve bu amaçla sendikacılarda bu birikimin güçlenmesine katkıda bulunmaktır.

Toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi gerçekleştirilmelidir; bunun sağlanmasının temeli de, bu tür toplantı-

lar ile eğitim çalışmalarına devam edilmesidir. Türkiye, Orta Doğu-Kafkaslar-Balkanlar'da; Bermuda Üçgeni arasında olan bir ülkedir.

Kafkaslar'da petrol, doğalgaz; Orta Doğu'da petrol, su; Balkanlar'da ekonomik, din ve siyasal yayılmacılık kavgasının sürdüğü bir dönemden geçmekteyiz.

"Uluslararası alanda güvenlik" kavramı kapsamı, artık çok geniş anlamda ele alındığı bir döneme girmektedir. Demokrasi, ekonomi, insan hakları gibi konular, değişen toplum değer yargıları karşısında geçerlilik kazanmaktadır, yeni "güvenlik" kavramının içerisine girmektedir.

Bu anlayışın geliştirmiş olduğu küreselleşme karşısında, Avrupa'da yerelleşme ve Avrupa güvenlik savunma kimliğinin oluşturulmasının zorunluluğuyla karşı karşıya kalınmıştır.

Türkiye'nin, önümüzdeki dönemde ciddî güvenlik, ekonomik, sosyal sorunlarla karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır.

Bu nedenle, bugünün dünyasında olumsuzluklara, gelişmelere, değiştirmelere karşı güçlü devlet anlayışı; güvenilir iş dünyası, sosyal donanımı güçlü yurttaş arasındaki güçlü ortaklığın sağlıklı kurulmasından geçmektedir.

Bu yapıyı sağlamak için Parlamentoya, ülkeyi yönetenlere, üniversitelerimize; tüm sosyal kesimlere büyük görev düşmektedir.

Biz bu çalışmalarımızı, değişik alanlarda diğer üniversitelerimizle de devam ettireceğimizi ifade ediyoruz. Sendikalar olarak, konfederasyonlar olarak uluslararası ilişkilerde karşılaştığımız sendikal konularımızın dışında diğer konularda da bilgilenmeyi, her alanda hazırlıklı olmayı amaçlayan bir çalışma programı içerisine girmiş durumdayız.

Sendikalarımızın güncel ve genel sorunlarıyla, kendi sendikal eğitimimizle beraber, ülkenin içinde bulunduğu şartlar karşısında, vatandaşlık bilinciyle, demokratik kitle örgütlerinin görev ve sorumluluğu sınırları içerisinde kalmak kaydıyla, bu görevimizi yerine getirmeyi amaçlamaktayız.

Bu topantımızda, değerli hocalarımızın katılımıyla, değerli bilgilerinden yararlanmak üzere; sizleri buraya gönderen teşkilâtlarınıza teşekkür ederken, tüm katılımcılara ve sizlere, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve tüm çalışanlar adına saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Bayram MERAL
TÜRK-İŞ
Genel Başkanı

Sayın Bakanım, saygıdeğer hocalarım, Dışişleri Bakanlığımızın saygıdeğer temsilcisi, basınımızın, televizyon kanallarının değerli çalışanları, değerli meslektaşlarım; sözlerime başlarken hepinizi TÜRK-İŞ adına saygıyla, sevgiyle selâmlıyorum.

TÜRK-İŞ'le Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği bu toplantıya büyük katkıda bulunan, başta Sayın Bakanımıza, bütün katkı sahiplerine ve siz değerli arkadaşlarıma bir kez daha teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlarım; bir zamanlar söylendiği gibi, "Sendikalar, konfederasyonlar toplu iş sözleşmelerini yapar, onun ötesinde başka bir görevleri, ödevleri yok" gibi sözlerin çok geride kaldığı; o görevimizle birlikte, başta ülkemizin sorunlarını, dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen, takip eden, mevcut sorunlara çözüm bulabilmek için üzerine düşen katkıyı sağlayan kuruluşlarız.

Bilmenize rağmen bir kez daha hatırlatmak istiyorum; TÜRK-İŞ, yıllardır "ETUC" ismiyle anılan Avrupa Sendikalar Birliği'nin üyesidir. Bu kuruluşun 40 bine yakın üyesi vardır; TÜRK-İŞ, yönetiminde temsil edilmektedir. Yine, Asya-Pasifik bölümünün "APRO" adıyla anılan kuruluşu vardır; 25 milyon -Çin katılırsa, bu daha çok olacaktır- üyeye sahiptir, TÜRK-İŞ, orada da yönetimde temsil edilmektedir.

Bu iki kuruluşun bağlı bulunduğu Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) vardır; 140 milyona yakın üyesi vardır; TÜRK-İŞ, bu kuruluşun da yönetiminde temsil edilmektedir.

İşte, bugünkü toplantımızın asıl amaçlarından birisi budur. Bu kuruluşlarda işçi sorunları, çalışanların sorunları tartışıldığı kadar, dünyadaki gelişmeler de tartışılmaktadır, konuşulmaktadır.

Bu gibi toplantılar bundan sonra da devam edecektir, devam etmelidir.

Amacı; bu toplantılarda Türkiye olarak sorunlara daha bilimsel yaklaşmakta, sorunların çözümünde ülkemizdeki sıkıntıları, sorunları ve haklılıkları daha rahat bir şekilde ortaya koymakta, gerek sayın hocalarımızın, gerek Hükûmetimizin, gerekse Dışişleri Bakanlığımızın katkıları olacaktır.

Yeri gelmişken; şikâyet değil, bir sıkıntımızı da özellikle arz etmek istiyorum.

Biz bu toplantıları yaptığımız zamanlar, diğer ülkelerdeki birçok sendikacı meslektaşlarımız, diğer ül-

kelerdeki elçilikler tarafından gerekli ilgi, gerekli katkı gösterilirken, üzülerek ifade etmek istiyorum ki, biz bu yakınlıktan biraz mahrum olmaktayız; bundan da sıkıntı duymaktayız.

TÜRK-İŞ, yalnız bu kuruluşlara üyelikle yetinmiyor; burada oturan bütün iş kollarındaki sendikacı arkadaşlarımızın da, kendi iş kolları itibariyle bağlı bulundukları üst kuruluşlar vardır; burada gerek sendikalarını temsil etmektedirler, gerek iş kolu itibariyle sorunlarını ortaya koymaktadırlar, gerekse ülkenin sorunlarını ortaya koymaktadırlar.

Bizim uluslararası toplantıda karşımıza çıkan önemli birkaç sorun vardır. Bunlar, bizim de yeri geldiğinde şikâyet ettiğimiz anayasal ve yasal olumsuzluklar; 12 Eylül'ün hâlen daha sınırlayıcı, antidemokratik yasalarının bize getirdiği sıkıntılardır.

İkinci bir konu değerli arkadaşlarım; Avrupalı, gözünün önündekini görmez, kilometrelerce karşıya bakar; yıllardır Bosna-Hersek'teki olayların başlangıcından bugüne kadar soykırımının devam ettiği bir Avrupa'da, yıllardır Ortadoğu'da buna benzer olayların sürdüğü bir dünyada bunlar hiç görmezler, burada çıkarlarını ön plânda tutarlar, ama bizim ülkemizdeki, bazı bizim de rahatsız olduğumuz olayları çok daha fazlasıyla abartarak gündem maddesi yaparlar ve sorun yaratmaya çalışırlar. İşte, bu sorunlar karşısında bizim daha bilimsel yaklaşabilmemiz için, sorunların üzerine kararlılığımızı daha kararlı bir şekilde ortaya koyabilmemiz için, böyle toplantılara elbette ki ihtiyacımız vardır.

Yine bizim ülkemizi haksız bir konuda sıkıntıya sokan, Avrupa Birliği'ndeki olumsuzluklardır.

Değerli arkadaşlarım; biz bütün toplantılarda bunları dile getiriyoruz, konuşuyoruz, kararlı bir şekilde de, -burada oturan bütün iş kolları itibariyle bunu söylüyorum- sorunları dile getiriyoruz.

Bizden önce Avrupa Birliği'ne alınan İspanya, Portekiz, Yunanistan, önce Avrupa Birliği'ne alındı, ondan sonra Gümrük Birliği'ne alındı. Ama, bizim biraz da siyasetçilerimizden şikâyetimiz var; sanki bir şey bulduk, sanki bütün sorunlarımız çözüldü gibi; Meclis tavanlarına çiğ köfte atma şekliyle sanki bir şey oldu, kurtulduk, Gümrük Birliği'ne girdik ve ne getirdiğinin, ne kaybettiğimizin hâlen daha tartışması yapılmaktadır. Elbette ki katılmamız iyidir; ama diğer ülkeler, ilkin Avrupa Birliği'ne, sonra Gümrük Birliğine alınmışken, bizim ülkemize tersi uygulandı; sanki bir hibe verdiler, bir şey bağışladılar bize; bir şey bulduk gibi...

Böyle bazı olumsuzluklardan son derece sıkıntı duyduğumuzu da, burada özellikle ifade etmek istiyorum.

Türkiye, yıllardır kapısını Avrupa'ya açmıştır, kendisini bir Avrupa ülkesi kabul etmiştir. Bütün İslâm ülkeleri içerisinde demokratik, lâik bir ülkedir, bir Cumhuriyettir. Böyle bir ülkeye, Avrupa'nın elbette ki kapılarının kapatılması, bizi rahatsız etmektedir.

Sonuçta şunu arz etmek istiyorum: Türkiye, coğrafî konumu itibariyle önemli bir bölgededir. Böyle önemli bir bölgede oluşunun kendisine yüklediği büyük sorunlar, büyük sıkıntılar vardır. Türkiye, her zaman insan haklarına büyük ölçüde saygı duymuştur, bunca olumsuzluklara rağmen, ekonomik sıkıntılara rağmen; Avrupa'daki bütün gelişmiş ülkelerin, işte çok sayıda mağdur insanları sınırlı olarak kucaklamasına rağmen, Türkiye kapısını sonuna kadar açmıştır ve bunu Avrupalı da, diğer ülkeler de takdir etmiştir.

İşte, Türkiye böyle bir ülkedir; ama buna rağmen "eksikleri yok" demiyorum, vardır. Umuyorum ki, yeni açılacak Meclisimiz, yeni kurulacak hükûmetimiz, artık Avrupa'nın ağzındaki bu sakızı alacaktır, bu olumsuzlukları ortadan kaldıracaktır; bizim de uluslararası katıldığımız toplantılarda daha rahat ifade kullanmak, daha özgürce davranmak fırsatı elimize geçecektir. Bunu yüce Meclisimizden bekliyoruz.

Bu konuda üniversitelerimize de büyük görevler düşmektedir, Dışişleri Bakanlığımıza da büyük gayretler düşmektedir; kendilerinden biraz daha bu konularda ilgi bekliyoruz, biraz daha zahmete girmelerini bekliyoruz, toplantılarımızda bizimle ilişki kurmalarını bekliyoruz; lütfen, o garnizondan biraz dışarı çıkmalarını bekliyoruz.

Ve bu toplantıya katılan, başka Bakanım olmak üzere, bütün ilgililere teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Hakan TARTAN

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

Hepinizi saygıyla, sevgiyle selâmlıyorum.

TÜRK-İŞ'in çok değerli Genel Başkanı ve çok değerli yöneticileri, sayın başkanlar, değerli sendikacı arkadaşlarım, Dışişleri Bakanlığının sayın temsilcisi, değerli hocalarımız, değerli bilim adamları, sayın konuklar, sevgili gazeteci arkadaşlarım; Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile ODTÜ'nün ortaklaşa düzenlediği "Uluslararası İlişkiler Semineri"nde aranızda bulunmaktan duyduğum mutluluğu belirterek sözlerime başlamak isterim.

TÜRK-İŞ'in, katılımcıların ufkunu geliştireceğine, dünyaya ve çevremize bakış açımızı etkileyeceğine inandığım böyle bir seminer düzenlemesinden, ayrıca büyük bir keyif aldığımı ifade etmek isterim.

Bu önemli girişimden dolayı, başta Sayın Başkanımız olmak üzere, tüm sendika yöneticilerini ve ODTÜ'nün değerli yöneticilerini kutlarım.

Bildiğiniz gibi, küreselleşen dünyada iletişim teknolojisinin yarattığı olanaklarla, artık uluslararası ilişkilerin, yalnızca belirli bir kesimin değil, neredeyse herkesin ilgi alanına girmeye başladığı bir gerçek. Çünkü, günümüzde insanlar, uluslararası ilişkilerin günlük yaşamlarını dahi derinden etkilediğini gözlemliyebiliyor, bundan hareketle, dış politikaya ilişkin fikir yürütüp, tartışabiliyor.

Türkiye, coğrafî bakımdan son derece stratejik bir konuma sahip. Ülkemizin ve ulusumuzun dünya tarihi içinde önemli bir yeri var ve geçmişinin kendisine yüklediği sorumlulukları bulunmakta.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Büyük Önder Atatürk, halkımıza, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı hedef olarak göstermiştir. Ülkemiz, aynı zamanda yoğun bir kalkınma çabası içindedir. Bütün bunlar, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde belirleyici rol oynayan unsurlardır. Uluslararası ilişkiler, siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel olmak üzere çeşitli boyutlarda gelişmektedir. Çalışma yaşamı, uluslararası ilişkilerin yoğun olarak görüldüğü ve yaşandığı alanlardan biridir.

"Evrensel ve sürekli bir barışın, ancak sosyal adalet temeli üzerine kurulabileceği" temel ilkesinden hareketle, başta Uluslararası Çalışma Örgütü olmak üzere, çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından çalışma standartları oluşturulmuştur. Türkiye, bugüne kadar ILO tarafından kabul edilen 181 uluslararası çalışma sözleşmesinden 38'ini onaylamış durumdadır.

Bilindiği gibi, Uluslararası Çalışma Örgütü, işçi-işveren ve hükûmet temsilcilerinin bir arada temsil edildiği üçlü yapıya sahip tek uluslararası kuruluştur. Ülkemizde çalışma yaşamıyla ilgili tüm düzenlemeleri, bu üçlü yapıyı esas alarak gerçekleştirme çabası içindedir.

Sosyal diyaloğun daha geliştirilmesi, böylece sosyal barışa katkı sağlanması gerektiğine inanıyoruz.

55. ve 56. hükûmetler döneminde işlerlik kazandırılan, Başbakanımızın Sayın Bülent Ecevit'in her zaman büyük önem verdiği Ekonomik ve Sosyal Konseyin, bundan sonra da tam bir danışma ve uzlaşma organı olarak, daha da etkin çalıştırılmasından yanayız.

Ülkemizde çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması amacıyla uluslararası çalışma standartları düzeyine ulaşma bakımından kurulacak hükûmetin, yeni bir perspektif belirleyerek uygulamaya koyması gerektiğine inanıyorum. Bu çerçevede daha önce de çeşitli vesilelerle belirttiğim gibi, kamu görevlilerine sendikal haklarının tanınması; başta iş güvencesi sisteminin ve işsizlik sigortasının kurulması olmak üzere, çalışma yaşamının daha dengeli bir yapıya kavuşturulmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Türkiye, 1960'lı yıllardan itibaren yurt dışına iş gücü gönderen bir ülke. Şu anda 40'a yakın ülkede 4 milyon civarında yurttaşımız yaşamakta. Bu nedenle, yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın hak ve çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla vatan-

daşlarımızın yoğun olarak bulunduğu 11 ülke ile iş gücü anlaşması, 17 ülkeyle de sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmıştır. Son 1 yıl içinde Kanada, Makedonya, Arnavutluk, Azerbaycan ve Gürcistan ile yeni sosyal güvenlik sözleşmeleri bağıtlanmıştır. Bunun dışında Lüksemburg, Kanada, Kazakistan, Bulgaristan gibi birçok ülkeyle sözleşmeler yapılması için temaslar sürdürülmektedir.

Değerli konuşmacılar, dış politika bakımından dünyada ve bölgemizde yaşanan gelişmeleri, Uluslararası Çalışma Örgütüyle ilişkilerimizi ayrıntılı bir şekilde burada açıklayacaklardır. Onun için, müsaade ederseniz, ben konunun biraz da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığını ilgilendiren bir başka boyutuna değinmek istiyorum.

Bugün Türkiye'nin, belki de en önemli sorunlarından biri, hiç kuşkusuz, tanıtımını ve kendi duygu, düşünce ve ilkelerini dünyaya yeterince anlatamamış olması. Bunun için Dışişleri Bakanlığımız, gerçekten büyük bir özveriyle çok etkili çalışmalar yapmakta. Ancak; bizim sosyal devlet, sosyal bütünleşme ve sosyal çerçevedeki ilkelerimiz, uygulamalarımız ve anlayışımız, genel olarak aslında, sendikalarımızın, kitle örgütlerimizin, gazetecilerin, bilim adamlarının, sanatçıların bu konuda yoğun çalışmalar gerçekleştirmesinin de, bu anlamda duyulan eksikliği giderme açısından büyük önem taşıdığını ortaya koyuyor.

Bu nedenle, tabiî TÜRK-İŞ'in, diğer sendikalarımızın hakikaten bu anlamda çok geniş ilişkileri, çok

güzel temasları ve çok yoğun birtakım ilişkileri bulunmakta; bu ilişkileri, biz de devlet olarak, hükûmet olarak, bakanlıklar olarak daha etkili bir yapıya kavuşturursak, öyle sanıyorum ki, Türkiye'nin lobi anlamında çektiği sıkıntı büyük ölçüde ortadan kalkacaktır.

Ben, bundan sonraki dönemde, inşallah TÜRK-İŞ'le ve diğer sendikalarımızla, sizin etkin gücünüzü, sizin bu çok önemli yapınızı Türk dış politikasında da daha etkili bir şekilde ortaya koymak anlamında işbirliğimizi geliştirmemiz gerektiği düşüncesindeyim. İnşallah, bunu aşama aşama yaşama geçireceğiz. Sizin bu büyük gücünüzden, büyük etkinizden, gerçekten çok önemli ilişkilerinizden, Türkiye'nin dış politikadaki sorunlarının aşılması konusunda da büyük yarar sağlayacağız. Ben bu konuda gerekli hazırlıkları başlattım. Yeni hükûmetin kurulmasıyla birlikte, öyle sanıyorum ki, sendikalarımızın, işçilerimizin bu büyük potansiyelin önemli gücü dış dünyayla entegrasyonu konusunda Türkiye'ye önemli bir açılım ve önemli bir ufak sağlayacak.

Onun için ben şimdiden, her konuda bize gösterdiği desteği gerçekten çok takdir ettiğim Sayın Bayram Meral'e ve çalışma arkadaşlarına, işçi arkadaşlarıma, sendikacı arkadaşlarıma, şimdiden, bu konuda bize verecekleri destek için de çok teşekkür ediyorum.

Öte yandan; tabiî Türkiye'de hiç kuşkusuz, demokrasi ve insan hakları konusundaki birtakım sorunların ortadan kaldırılması konusunda da, yine

sendikalarımızla ve iş dünyasıyla yapacağımız temas ve işbirlikleri büyük katkı sağlayacaktır. Bu anlamda biz, uzlaşı kültürünü temel alarak, uzlaşı kültürünün açtığı yeni bir pencereden, öyle sanıyorum ki, bu sorunların da üstesinden gelme konusunda yeni bir dönemi başlatma şansını yakalayacağız.

Ben yine; tabiî bu lobi konusunda gerçekten bize, ülkemize büyük katkı sağlayacak TÜRK-İŞ'imizin, yurt dışındaki temaslarında daha etkili bir olanağa kavuşması konusunda hemen ilk müjdeyi, arzu ederseniz Sayın Başkanın huzurunda vermek isterim. Çalışma ataşelerimizin bulunduğu her noktada, ben şimdi hemen bu konuda bir yazı yazacağım; bütün sendikacı arkadaşlarımıza, uluslararası temaslarında ellerinden gelen yardımı göstereceklerdir ve bu konuda, sizlerin oradaki âdeta doğal bir yardımcınız gibi görev yapacaklardır. O konuda bir eksiklik olduysa, onu hemen giderelim diye düşünüyorum.

Öte yandan; tabiî Avrupa Birliği'yle ilişkiler konusunda, Sayın Meral gerçekten çok güzel ifade etti; alt yapısı hazırlanmadan siyasî şova dönüştürülmüş birtakım, maalesef yapılanmaların ve birtakım ilişkilerin, sonuçta Türkiye'ye bir şeyler katmadığı görüldü.

Şimdi bizim hükûmet olarak da, benim kişisel olarak da bütün hedefim ve düşüncem şu: Bir kere Türkiye, Avrupa Birliği'ne, öteki üye ülkelerle eşit statü ve haklarda mutlaka üye olmak durumundadır. Bunun dışındaki bir yapılanmada, hiç kuşkusuz Türkiye'nin haksızlığa uğraması kabul edilemez bir ger-

çektir. Öyle sanıyorum ki, Avrupa da bunu son dönemlerde farkına varmıştır.

Ve Türkiye, gerçekten büyük bir ülkedir, bölgede önemli bir denge unsurudur, stratejik açıdan büyük önem taşımaktadır ve Türkiye, genç nüfusuyla, sürekli ileriye giden yapısıyla, öyle sanıyorum ki, demokratik lâik cumhuriyet ilkeleriyle Avrupa içinde çok önemli bir sigortadır. Özellikle son dönemlerde çevremizde yaşanan birtakım olaylar, tırmanan gerginlikler, Türkiye'nin bu anlamda Avrupa içinde ne kadar önemli bir sigorta olduğunu, sanıyorum açıkça ortaya koydu. Onun için ben, Avrupa Birliği ile ilişkiler konusunda bugüne kadar yaşanan belli sıkıntıların -Avrupa Birliği'nin de bu gerçekleri gözönüne alarak ve bu gerçekleri artık görerek, Türkiye'nin gerçek anlamda hakkını vererek çözüleceğine inanıyorum. Çünkü, Türkiye'siz bir Avrupa, hiç kuşkusuz düşünülemez. Avrupa da, geç de olsa bunun farkına varacaktır diye düşünüyorum.

Bu güzel toplantıyı ben, bundan sonraki bilimsel yaklaşımlara daha geniş olanak vermek üzere burada noktalamak istiyorum.

Tekrar bütün katılımcılara teşekkür ediyorum, bu organizasyonun gerçekleştirilmesinde katkısı olan herkese çok teşekkür ediyorum.

Tanju SÜMER

Dışişleri Bakanlığı
Siyaset Planlama
Dairesi Başkanı

Sayın Başkan, değerli konuklar ve katılımcılar; Dışişleri Bakanlığı'nın bu seminere davet edilmesinden büyük bir memnuniyet duyduğumuzu ilk önce bildirmek isterim.

Sayın Başkanın, Dışişleri Bakanlığıyla işbirliği yapma konusundaki arzusunu büyük bir memnuniyetle not ettik. Biz, her zaman TÜRK-İŞ'le işbirliğine, onların çalışmalarına katkıda bulunmaya hazır ve amadeyiz. Bundan büyük bir zevk ve onur duyarız.

Gerçekten, dış politikanın oluşumunda TÜRK-İŞ'in katkıları, Dışişleri Bakanlığı açısından son derece önemli ve değerlidir. Ne de olsa Dışişleri Bakanlığı, dış dünyada Türkiye'nin resmî görüşlerinin bir temsilcisi olarak görülür ve görüşleri de bu ölçüde değerlendirilir.

TÜRK-İŞ'in, "Dış politika, Türkiye'nin sorunları" konu-

sundaki görüşleri, bazı çevrelerde, özellikle Avrupa'da çok daha fazla saygınlık görebilir; bu açıdan, bizim için son derece önemlidir. Gerçekten TÜRK-İŞ, özellikle Avrupa'daki karşıtlarıyla Türkiye'nin sorunlarını görüşüp, kendi görüş ve değerlendirmelerini onlara sunabilirse, bu, Türkiye'nin dış politikasının yürütülmesi açısından bize büyük bir katkı sağlar.

İlk önce, Türkiye'nin dış politikasının belirlenmesinde büyük önem taşıyan bazı hususları kısaca belirtmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi, Türkiye, son derece tehlikeli bir coğrafyada yer almaktadır; tehlikeli olmakla birlikte, son derece önemli bir coğrafyadır bu. Dolayısıyla, dış politikasının belirlenmesinde, oluşumunda Türkiye'nin bu yerleşim noktası büyük bir rol oynar. Bu coğrafya, tehdide açık bir coğrafyadır, çeşitli bakımdan önemli özellikler taşımaktadır. Türkiye'nin dış politikasında ikinci önemli nokta olarak belirteceğim husus da; Batıyla paylaşılan ortak ideal ve değerlerdir. Bu çerçevede Türkiye, barışçı, dengeli, gerçekçi, çok yönlü, geniş ufuklu bir dış politika izlemektedir. Gerçekten, "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma" hedefi çerçevesinde dış politikasında Batıyla kuvvetli bir ortaklık anlayışının zeminini Türkiye her zaman aramıştır. Bir başka deyişle; Türkiye, geleceğini şimdiye kadar -bundan sonra da öyle olacağından eminim Batı kurumlarıyla bağlantı kurmakta bulmuştur.

Bu çerçevede Türkiye, NATO'nun aktif ve güvenilir bir üyesi olmuştur. Bildiğiniz gibi, Kosova savaşı do-

layısıyla Türkiye'nin NATO üyeliği Batı bakımından da çok önemli bir değer olarak ortaya bir kez daha çıkmıştır.

Türkiye, dış politikasında şu hususlara özellikle itina göstermektedir: İyi komşuluk ilişkileri gütmektedir, tüm ülkelerin toprak bütünlüğüne saygıya dayanan politikalar izlemiştir, iç işlerine karışmaktan kaçınmıştır. Tabiî ki Türkiye, kendisine yönelik politikalarda da bu hususları aramaktadır; yani başka ülkelerin kendi toprak bütünlüğüne göz dikmesine, iç işlerine karışmasına hiçbir zaman müsamaha göstermemiştir.

Türkiye'de ve uluslararası dünyada bugün yaşanan bazı tehlikelere kısaca değinirsek; -yani barışa yönelik tehditlere bunları en başta aşırı etnik milliyetçilik, fanatizm, ırkçılık, uluslararası terörizm, kültürel ayrımcılık olarak görebiliriz. Bunların bazıları, gerçekten ülkemizi de tehdit etmektedir ve ülkemiz bunlara karşı bir mücadelenin içindedir.

Bazı örnekler vererek dış politikamızı anlatmaya devam edersek, Türkiyenin bölgedeki önemini daha da iyi kavrayabiliriz.

Bildiğiniz gibi, dünyadaki bütün büyük sorunlar, tehditler hep Türkiye'nin çevresinde meydana gelmiştir. Körfez krizi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Yugoslavya'nın dağılması ve Balkanlar'da ortaya çıkan kriz, Irak'taki durum, Afganistan'daki kriz; bunların hepsi Türkiye'yi çok yakından ilgilendirmiş, meşgul etmiştir.

Buraya, Ankara'ya tayin olan büyükelçilerin ilk söylediği bize; Türkiye'de kendilerini çok büyük ağır bir yükün altında bulduklarıdır. Örneğin; Türkiye'ye tayin olan bir Amerikan Büyükelçisi, Türkiye'yi izlerken, kendisini aşağı-yukarı, dünyadaki bütün olayları da izlemek konumunda bulabilmektedir.

Türkiye, Kosova krizinde de gösterdiği gibi, yine saldırganlığın her türlüsüne karşı çıkmış, uluslararası hukuk kurallarının ihlâlinin hiçbir şekilde hoşgörülmemesi gerektiğini savunmuştur. Gene, sorunların barışçı yollardan çözümlenmesi gerektiğini, bütün ortamlarda vurgulamıştır. Türkiye dış politikasında bölgesel işbirliğine büyük ağırlık vermektedir. Bunun örneklerini görmekteyiz; Karadeniz Ekonomik İşbirliği en birinci örneklerdendir. Diğer taraftan, son zamanlarda Kosova krizi dolayısıyla Türkiye Balkanlar'da işbirliği sürecini de başlatmıştır.

Yugoslavya krizini Türkiye açısında değerlendirdiğimizde; Türkiye'nin ana politikası şu olmuştur: Türkiye, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne önem vermiştir ve Kosova krizine bir çözüm bulunmasının da, yine Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü içerisinde gerçekleştirilmesini savunmuştur.

Biliyorsunuz; Türkiye, doğusundaki Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler içerisine girmiştir. İran'la ilişkilerini yine iyi tutmaya gayret etmiştir. Fakat bildiğiniz gibi, İran'la ilişkilerimizde, iç işlerine müdahale bakımından bazı rahatsızlıklar olmaktadır. Eğer "iç işlerine müdahale" şeklindeki eylemlerden kaçınıldığı takdir-

de, Türkiye, İran'la da gayet iyi ilişkiler izlemek arzusundadır.

Irak'la ilişkilerimizi biliyorsunuz. Gene Türkiye, Irak sorununun Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde hâlledilmesine taraftardır.

Suriye'yle ilişkiler: Son bir kriz yaşanmıştır Öcalan sorunu dolayısıyla. Fakat ilişkilere ümitle bakılmaktadır; Suriye, aramızdaki mutabakata, Öcalan dolayısıyla, terörizmle işbirliği konusundaki mutabakatımıza uyduğu takdirde, Türkiye-Suriye ilişkilerinin de gelişeceğinden eminiz.

Yunanistan ile problemlerimiz, tarihten gelen problemlerdir. Bu problemler, yakın bir zaman içinde çözülecek gibi gözükmemektedir, çok köklü problemlerdir. Fakat, Sayın Cumhurbaşkanımızın da Amerika ziyareti sırasında belirttiği gibi; Yunanistanla, sorunlarımızla birlikte yaşama imkânı da mevcuttur.

Kıbrıs sorunu da bugüne kadar çözülememiştir ama, bazen sorunların bu şekilde devam etmesi de bir çözüm olarak görülebilir.

Kafkaslar; biliyorsunuz yine Türkiye'nin etki bölgesi içerisindedir. Burada özellikle Azerî-Ermenî ihtilâfı Türkiye'yi çok kaygılandırmaktadır. Bildiğiniz gibi, Ermenîler Azerî topraklarının bir kısmını hâlen işgal altında tutmaktadırlar; Rusya'dan destek görmektedirler.

Biz, gene çabalarımızla, Ermenistan'ın Azerî topraklarından çekilmesi gerektiğini savunuyoruz ve bu

konuda, barış sağlama grupları içerisinde de ciddî çaba sarf ediyoruz.

Türkiye'nin Amerika'yla ilişkilerine geldiğimizde: Özellikle Kosova krizinde de görüldüğü gibi, Türkiye'nin Amerika'yla stratejik ortaklık ilişkileri vardır. İlişkileri, genellikle siyasî ve askerîdir, fakat ekonomik boyutu da ihmal edilemeyecek büyüklüktedir. Öte yandan; Türkiye'nin, Amerika'yla enerji alanında işbirliği imkânları doğmuştur.

Amerika, Türkiye'yi özellikle, terörizmle mücadele konusunda büyük ölçüde desteklemektedir. Yine; Hazar havzasından, Türkiye üzerinden geçecek petrol hatları konusunda da, Amerika gene Türkiye'ye büyük destek vermektedir.

Bu demek değildir ki; Amerika'yla her alandaki görüşlerimiz tam bir uyum içerisindedir. Bazen, Irak konusunda olduğu gibi, görüş ayrılıklarımız olsa da; Amerika Türkiye'nin, Batı'da iyi işbirliği yaptığı ülkelerden biri olarak kalmıştır.

Türkiye'nin dış politikasını izah ederken, kısaca Çin'e değinmek istiyorum.

Çin, bildiğiniz gibi, son zamanlarda özellikle çok büyük bir ekonomik güç olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde, bir Amerika çapında süper devlet olmasa da, herkesin hafifçe korku duyduğu bir ülkedir; nüfusu itibarıyla, son derece gelişen ekonomisiyle.

Çin ile ilişkilerimizde, özellikle ekonomik ilişkileri-

miz de gelişmektedir. Fakat, ilişkilerimizde bir pürüz vardır; bu pürüz giderilmektedir. Bu da şudur: Bildiğiniz gibi, Çin'in Uygur-Sincan bölgesinde Türk kökenli bir halk mevcuttur. Bunlar, bazen özgürlük arzularını dile getirmektedir. Çin, Türkiye'nin resmî kurumlarının bu davaya verdiği destekten rahatsızdır. Fakat, resmî politikamız Çinlilere iletilmiştir; bu, Çin'i rahatlatmıştır.

Resmî politikamız şudur: Türkiye, tek bir Çin tanımaktadır ve Çin'in toprak bütünlüğüne inanmaktadır. Dolayısıyla, Çin içindeki ayrılıkçı akımlara Türkiye, özellikle resmî çevreler, destek vermemektedir. Bu konuda, zamanın Başbakanı Mesut Yılmaz'ın bir talimatı da mevcuttur.

Türkiye, bildiğiniz gibi, dış politikasında en büyük sıkıntıyı Avrupa Birliği'yle ilişkilerinde yaşamaktadır. Sayın Başkanın belirttiği gibi, Gümrük Birliği'nden dolayı bazı rahatsızlıklar vardır.

Fakat hemen şunu belirtmeliyim ki; Gümrük Birliği, söylendiği gibi, gerçekten Türkiye'nin her yönüyle aleyhine işleyen bir sistem değildir. İlk önce şunu biliyorum ki; Gümrük Birliği dolayısıyla Türkiye, ekonomik sisteminin kurallarını dünya standartlarına çıkarma imkânı bulmuştur. Yatırım imkânları bakımından daha cazip bir pazar hâline gelmiştir. Gerçi, Avrupa'yla ticaret açığımız büyük, fakat gene de ticaretimizin büyük bir bölümü Avrupa Birliği'yle; ileride daha iyi olması da mümkün.

Dolayısıyla, Gümrük Birliği konusunda hep olumsuz konuşmak, bu anlamda mümkün değil.

Avrupa Birliği'yle ilişkilerimizdeki hedefimiz, bildiğiniz gibi, tam üyeliktir.

Türkiye'ye karşı, maalesef bir ayrımcılık yapılmıştır; diğer aday ülkeler Türkiye'nin önünde yer almıştır. Buna karşı mücadele edilmektedir; Türkiye'ye de, diğer aday ülkelere uygulananan eşit kriterlerin, bir ayırımı tabî tutulmadan uygulanması istenmiştir. Henüz bu sağlanamamıştır; Avrupa Birliği'yle ilişkilerimiz donuk bir düzeydedir.

Bu konuyu değerlendirmeden önce şunu vurgulamak istiyorum ki; Avrupa Birliği'yle ilişkiler, Türkiye açısından son derece önemlidir.

Avrupa Birliği, şu anda dünyanın en zengin gücüdür ve en büyük pazarlarından biridir. Batı değerlerini, Türkiye'nin dış politikasının temel unsurlarını burada görüyoruz, Avrupa Birliği'nde görüyoruz.

Dolayısıyla, "Avrupa Birliği" hedefimizden vazgeçmemiz mümkün değildir. Fakat, ilişkilerimizdeki tıkanıklığı aşmak için ne yapabiliriz; bunları iyi saptamamız lâzım.

Bildiğiniz gibi, Avrupa Birliği'nde bazı çevreler Türkiye'ye karşı bir din ayrılığından söz etmektedir, kültür farklılığından söz etmektedir. Fakat bunları, sadece bazı çevrelerin görüşleri olarak, hiç olmazsa bu aşamada addedip, somut olarak ne yapmamız gerektiğine bakmalıyız. Bu aşamaya geldiğimizde de; Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nin koyduğu koşullara uyması gerektiği sonucunu çıkarmamız lâzımdır.

Bildiğiniz gibi, Avrupa Birliği'nin bazı kriterleri vardır; işte insan hakları, demokrasi, hukuk düzeni, diğer tarafta da ekonomik gelişme, gelir dağılımında eşitsizliğin giderilmesi gibi hususlar.

Türkiye, bu standartlara kavuştuktan sonra, sanıyorum Avrupa Birliği hedefine ilerleme konusunda kendini daha sağlam bir zeminde hissedecektir. İşte, o zaman da Avrupa Birliği ilişkilerimizde bir tıkanıklık yaşarsak, bu sefer, belki o "kültürel ayrımcılık" gibi görüşlerin gerçekten geçerli olduğunu görebiliriz. Fakat, bunu görmek için, ilk önce Türkiye'nin bu şartları yerine getirmesi gerekir.

Avrupa Birliği, bir diğer açıdan da Türkiye için çok önemli.

Bildiğiniz gibi, Washington'da yapılan NATO Zirvesi'nde de Avrupa Birliği, NATO'dan ayrı olarak kendi güvenlik yapılarını oluşturma arzusunu ifade etti ve bu arzusu bir yerde de destek gördü.

Avrupa Birliği'ne üye olmadığımız takdirde şöyle bir tehlike daha ortaya çıkıyor: Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nin güvenlik yapılarından da dışlanması ihtimali ortaya çıkıyor ki, bu, hiç arzu etmediğimiz bir gelişme olacaktır.

Dolayısıyla, Türkiye'nin önünde yapması gereken hususlar vardır; başta "insan hakları" konusu olmak üzere, bazı adımlar atması gerekiyor. Zaten insan hakları, bildiğiniz gibi, bugün dünyada her şeyin temeli; bütün uluslararası kuruluşların temeli. Bir sü-

per devletin, Amerika'nın ilişkilerinde aradığı yine temel zemin, insan hakları ve demokrasi.

Türkiye, bunları karşılamadığı takdirde, sanıyorum önümüzdeki 2000'li yıllara, belki de o uluslararası toplumdan tamamen dışlanmış olarak girebilecektir. Çünkü, her devlet bugün ilişkilerinde insan hakları ve demokrasi kurallarınını istiyor, her kuruluş bunu istiyor.

Gene bildiğiniz gibi, bu sene Kasım ayında AGİT Zirvesi yapılacak İstanbul'da.

AGİT, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı, Avrupa'nın ve dünyanın en önemli kurumlarından biri. Bu kurumun da temel koşulları, yine insan hakları ve demokrasi.

Biz, "henüz insan hakları ve demokrasi konusunda dünyadaki uluslararası standartları yakaladık" diyemeyeceğiz. Bildiğiniz gibi, Sayın Cumhurbaşkanımız ve Sayın Başbakanımız başta olmak üzere, Türkiye'nin bütün ilgilileri, yetkilileri, Anayasa Mahkemesi Başkanımız, herkes; Türkiye'nin bu konuda eksiklikleri olduğunu söylemiş bulunuyor. Dolayısıyla, bunları karşıladıktan sonra, uluslararası zeminde daha iyi bir yerde olacağız.

TÜRK-İŞ olarak siz de, Türkiye'nin sorunlarını Avrupa'da ve diğer bölgelerde savunurken kendinizi daha sağlam bir zeminde hissedeceksiniz.

Şimdilik sözlerime bununla son veriyorum.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr.
Atilla ERALP

ODTÜ İkt. ve İd.Bil.Fak. Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Her şeyden önce, Üniversitemizle işbirliği hâlinde böyle bir toplantıyı düzenlediği için, TÜRK-İŞ yöneticilerine çok teşekkür ederim.

TÜRK-İŞ gibi toplumda büyük ağırlığı olan kuruluşların, uluslararası ilişkiler konularında ciddî tartışmalar açması hepimiz için çok yararlı olacaktır.

Biliyorsunuz, uluslararası ilişkiler konuları son derece güncelleşmiş vaziyette toplumumuzda; ilgi çok artmış durumda. Ancak, bu konuların, ciddî bir şekilde tartışılması gerekiyor. Üniversitemiz ve tabiî Üniversitemizin Uluslararası İlişkiler Bölümü, bu konuda elinden gelen katkıyı yapmaya hazır; bu toplantıyı da bu şekilde bir işbirliği hâlinde düşündük. Umarım, önümüzdeki günlerde aynı tip toplantılarla katkımızı sürdürme olanağı bulacağız.

"Türk dış politikasındaki gelişmeler" benim konum. Sayın Sümer, güncel ve çok önemli konuları inceleyerek gayet güzel bir şekilde bu konuyu ele aldı. Ben şöyle bir yöntem izleyeceğim:

Türk dış politikasındaki güncel gelişmeleri anlamak için, uluslararası sistemdeki gelişmeleri anlamak gerekir. Çünkü, Türk dış politikası, uluslararası sistemdeki gelişmelerle içiçe anlaşıldığı zaman anlamlı olacaktır. O açıdan da, kısa bir şekilde uluslararası sistemde ne gibi gelişmeler yaşanıyor ve Türk dış politikası bunun nasıl bir şekilde içinde yer alıyor; bu konuya biraz bakmakta yarar var.

Uluslararası sisteme baktığımız zaman; uluslararası sistemde her şeyden önce büyük bir değişim yaşanıyor. İçinde yaşadığımız ortam, uluslararası sistemin değiştiği ortam. Uluslararası sistemin, bazen daha istikrar içinde olduğu, daha düzen içinde bulunduğu ortamlar olur, bazen de çok hızlı değiştiği ortamlar olur. Şimdi içinde yaşadığımız ortam, uluslararası sistemin büyük bir değişim yaşadığı ortam.

Bu değişime kısa bir şekilde değinirsem; her şeyden önce uluslararası sisteme baktığımız zaman, uluslararası sistemde ilişkilerin arttığını ve dünyanın küçüldüğünü görüyoruz. Eskiyle karşılaştırdığımızda, küçülen bir dünyayla karşı karşıyayız.

Yine uluslararası sisteme baktığımız zaman; çok daha karmaşıklaşan bir uluslararası sistem yaşıyoruz eskiye nazaran. Yani; önceki uluslararası sistemlere baktığımız zaman, anlaşılması daha kolaydı, içinde

yaşadığımız sistem, karmaşıklaşan ve anlaşılması çok daha zor olan bir sistem.

Uluslararası sistemin diğer bir özelliği; eskiden daha devlet merkezli, tek merkezli bir sistemdi, devletlerin ağırlığının olduğu bir sistemdi, şimdi çok merkezli bir sistem yaşıyoruz. Devletler yanı sıra, çok uluslu şirketlerin, hükûmetler dışı örgütlerin, sivil örgütlerin, hatta bireylerin bile önem kazandığı bir uluslararası sistem; yani çok merkezliliğe doğru giden bir uluslararası sistemde yaşıyoruz. Böylece, aktörlerin çeşitlenmesi gibi bir durum söz konusu uluslararası sistemde. Aktörler çeşitlenirken, aynı zamanda uluslararası sistemde konular çeşitleniyor ve konular daha karmaşıklaşıyor.

Meselâ, güvenlik konusuna baktığımız zaman; güvenlik konusu, eskiden askerî plânı ön plâna çıkan bir şekilde tartışılırdı, askerî boyutuna ağırlık verilirdi, bugün güvenlik konuları bile tartışıldığında, çok boyutlu olarak tartışılıyor. Güvenlik konuları iktisadî konularla, siyasî konularla, hatta kültürel konularla içiçe tartışılıyor. Bu da, tabiî konuların çok boyutlu hâle geldiğini bize gösteriyor.

Şimdi, bu tip bir uluslararası sistemde değişim yaşanırken, -ki, bunların hepsi de uzun zamandır yaşanan yapısal denilebilecek değişimler; bunlar yaşanırken, son 10 yılda diğer önemli bir mesele, soğuk savaşın sona ermesi oldu. Soğuk savaşın sona ermesi, uluslararası sistemi derinden etkiledi ve uluslararası sistemde bütün iç ve dış dengeleri alt üst etti ve yeni

bir yapılanma ortaya çıkardı ve hâlen bu dönemi yaşıyoruz uluslararası sistemde.

Soğuk savaş sonrasında, soğuk savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan iki büyük gelişmeye işaret etmek istiyorum; Türk dış politikası açısından da son derece önemli olan iki önemli gelişmeye.

Bunlardan birisi; Avrupa'nın bütünleşme süreci. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Avrupa'daki bölünmüşlük ortadan kalktı ve Avrupa, bütünleşme ortamına girdi. Bu zannedersem, belki de içinde yaşadığımız ortamın en önemli özelliklerinden birisi, hatta diyebilirim ki, tarihî bir süreç ve bu süreç hâlen sona ermiş de değil, bu sürecin değişik aşamaları yaşanıyor.

İkinci önemli gelişme ise; yine Soğuk Savaş sonrası ortamda, Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte, içinde yaşadığımız coğrafyada, Avrupa ile Asya'nın bütünleşme imkânı ortaya çıktı. Çünkü, Avrupa ile Asya da bölünmüş durumdaydı; Avrupa ile Asya'nın bölünmüşlüğü ortadan kalkmaya başladı ve Avrupa ile Asya'nın birleşme potansiyeli ortaya çıktı. Bu da tabiî, bizim için çok önemli olan Avrasya bölgesinin önemini ortaya çıkardı. Avrupa ile Asya'yı birleştiren Avrasya bölgesinin uluslararası ilişkiler açısından, uluslararası sistem açısından önemi çıktı.

Zannedersem bu iki gelişme; Avrupa'daki bütünleşme süreci ve Avrasya bölgesinin öneminin artması, uluslararası sistemi derinden etkileyen ve Türk dış

politikasını da önemli bir şekilde etkileyen süreçler olarak dikkatimizi çekiyor.

Şimdi bu çerçevede, Türk dış politikasındaki gelişmelere baktığımız zaman, en temelde şunu görüyoruz: Türk dış politikası, bu değişen dünyaya ve özellikle Soğuk Savaş sonrası değişen dünyaya uyum sağlamakta zorlanıyor. Türk dış politikası, içinde yaşadığımız dönemde sancılı bir süreçten geçiyor; çünkü, bu değişen dünyaya uyum sağlamakta zorlanıyor ve büyük zorluklar yaşıyor.

Bunun bence nedeni de; Türkiye, Soğuk Savaş şartlarını çok yoğun yaşamış bir ülke, iç ve dış dengeler soğuk savaş şartlarında oluşmuş bir ülke. Ve bu çerçevede, tabiî bu soğuk savaş sonrası değişen dünyaya uyum sağlamakta zorlanması da esasında normal; çok da anormal bir mesele değil. Soğuk Savaşı yoğun yaşayan başka ülkelerde de aynı sorunlar var; Türkiye gibi ülkelerde bu sorunlar yaşanıyor.

Şimdi isterseniz; kısaca Soğuk Savaş şartlarında durum neydi ve bugün hangi noktaya geldik, içinde yaşadığımız temel sorunlar nedir; bu konudaki görüşlerimi arz etmeye çalışayım.

Soğuk Savaş şartlarında kısaca; Türk dış politikası, temelde uluslararası sistemle uyum içindeydi. Baktığımız zaman; soğuk savaş şartlarında Türk dış politikasında önemli sorunların olmadığını görüyoruz; bugünle karşılaştırdığımızda tabiî. Her şeyden önce, soğuk savaş döneminde Türkiye, Batı ittifakının parçası olmaya yönelik politikalar içerisindeydi. Zaten

Batı ittifakının içindeydi ve bütün dış politika yönelişleri bunun uzantısı şeklindeydi.

Burada, temel meselelerden birisi; soğuk savaş şartlarında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri arasında da uyum olduğu için, sorunlar olmadığı için, Türk dış politikası hem Avrupa ile hem Amerika Birleşik Devletleriyle uyum içindeydi. Yani, Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki sorunların olmadığı bir durumda, Avrupa ile de sorunlarımız fazla yoktu. Meselâ; biz Avrupa Topluluğu'na ortaklık başvurusunda bulunduğumuz 1959 yılında hiçbir sorunla karşılaşmadık. Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye Avrupa Topluluğu o zaman kucağını açtı ve birçok nedenle, -ki, stratejik nedenlerin önemli olduğunu zannediyorum o dönemde Türkiye'ye tam üyeliğe ulaşabilecek bir şekilde bir olanak sağladı. O açıdan da, Avrupa Topluluğu da, bugünkünden çok farklı olarak Soğuk Savaş şartlarında Türkiye'ye daha olumlu yaklaşıyordu.

Bunun ötesinde, bölgesel politikalara baktığımız zaman soğuk savaş şartlarında; bölgesel politikaların da Batı eksenli olduğunu görüyoruz. Bölgesel politikalarında da Türkiye'nin, özerkliğinin olmadığını ve Batıyla uyum içinde bölgesel politikalar izlediğini görüyoruz.

Türkiye'nin 1950-1960'lardaki, Ortadoğu politikası yine Batı ittifakının bir uzantısı şeklinde şekillenmişti.

Bu şartlarda 1970'lere geldiğimiz zaman; 1970'lerde Türk dış politikasının biraz farklılaştığını görüyoruz. 1970'lerde, bir anlamda uluslararası sistemin de değişmesiyle, soğuk savaş şartlarının yumuşamasıyla Türkiye, bölgesel politikalarda daha farklı bir çizgiye girmiştir. 1970'lerde olan hayal kırıklığıyla birlikte de, özellikle 1974'teki Kıbrıs müdahalesi ve Batının buna tepkisiyle birlikte olan hayal kırıklığından dolayı da, 1970'lerde Batıdan uzaklaşma; hem Amerika Birleşik Devletleri'nden, hem Avrupa'dan uzaklaşma ve daha fazla bölgesel politikalara yönelme ortamına girilmiştir. Ve Ortadoğu'yla yakın ilişkiler, Araplarla yakın ilişkiler; Kıbrıs politikasının şekillenmesi bu dönemde olmuştur.

Şimdi buradan; 1979-1980, 70'lerin sonuna geldiğimizde şöyle bir süreç yaşadık: 70'lerin sonunda Türk dış politikası, Amerika Birleşik Devletleri ile olan sorunlarını çözdü; Kıbrıs bunalımı sırasında ortaya çıkan sorunları çözdü ve 1979-1980'den itibaren Amerika Birleşik Devletleri ile daha yakın bir politika izlemeye başladı. Ama, Avrupa Topluluğu'yla sorunlar, artan bir şekilde sürdü. Özellikle 1980'lerde Avrupa Topluluğu'yla ilişkiler sorunlu bir şekilde devam etti.

Şimdi, bu ortamda, sorunların devam ettiği, belki biraz azaldığı ortamda, Türkiye, 1987 yılında Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulundu. Tabiî, bu tam üyelik başvurusu burada da değerlendirildi, bunun üzerinde çeşitli şeyler konuşuldu. Tam üyelik başvurusuyla ilgili benim ekleyeceğim mesele;

hem Avrupa Topluluğu'nun dinamiğine baktığımız zaman, hem de Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'yla ilişkilerine baktığımız zaman, bu tam üyelik başvurusunun zamanlamasının son derece hatalı olduğunu görüyoruz. Yani, o zaman Avrupa Topluluğu'nun uğraştığı meselelere bakalım; Avrupa Topluluğu herhangi bir üyeyi kabul etmek istemiyordu, hiçbir ülkeyi kabul etmek istemiyordu o noktada, kendi sorunlarının içine girmişti ve ayrıca, zaten Türkiye'yle Avrupa Topluğu arasında sorunlu ilişkiler vardı. Şöyle düşünün: "Tam üyelik" denen meselede, siz ancak yakınlaştığınız zaman tam üyeliğe başvurursunuz, yani yakınlaşmadan tam üyeliğe başvurmak, alt yapısı hazırlanmadan tam üyeliğe başvurmak, son derece sakıncalı; bence son derece sakıncalı bir durumdu. O noktada tam üyeliğe başvurulmuştur ve hâlen de zannedersem, bunun sıkıntıları, son 10-12 yıldır bu tam üyelik meselesinin sıkıntıları yaşanmaktadır.

Bir de şu noktayı düşünmek lâzım: Türkiye, Avrupa Topluluğu'na tek başına başvuran nadir ülkelerden birisidir. Bir de işin böyle bir boyutu var. Bütün ülkeler, birbirini kollayarak gruplar hâlinde başvurmaya çalışmışlar. Meselâ, 1970'lere baktığımız zaman; 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında İngiltere, Danimarka, İrlanda bir grup hâlinde başvurmuştur ve 1973'te tam üye olmuşlardır. Sonra Yunanistan, Portekiz, İspanya'nın yine birlikte, birbirine yakın dönemlerde başvurusu vardır. Sonra, 1990'larda EFTA ülkelerinin birlikte başvurusu vardır. Bunların hepsi grup. Bugün de, meselâ merkezî ve Doğu Avrupa

ülkeleri aynı süreçte birlikte hareket ediyorlar. Biz ise, 1987 yılında tek başımıza başvurduk ve tabiî bu, bütün merceklerin Türkiye üzerine çevrilmesi ve Türkiye üzerine sayısız raporların hazırlanması ve Türkiye'nin çok yoğun incelenmesine neden olmuştur. İşin bu boyutunu da düşünmek lâzım ve Türkiye'nin yalnızlaşması, biraz da böyle tek başına başvurusuyla birlikte ortaya çıkmış bir süreç olabilir.

Diğer bir husus ise 1987'de tam üyelik başvurusu yapılırken uluslararası sistem değişmeye başladı ve birkaç yıl sonra Soğuk Savaş ortadan kalktı ve yeni bir uluslararası yapılanma ortaya çıktı. Bu durumda Türkiye'nin Avrupa'yla olan ilişkileri ve Türkiye'nin uluslararası sistemle ilişkileri; Soğuk Savaşın ortadan kalkmasıyla, çok ciddî bir şekilde bir dönüşüm geçirmek durumunda kaldı. Her şeyden önce, Avrupa Birliği meselelerinde Türkiye'nin bir anlamda, biraz daha ikinci konuma itilmesi durumu ortaya çıktı. Çünkü, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, biraz evvel de söylediğim gibi, Avrupa için en önemli mesele, Avrupa'nın bütünleşme süreci oldu. Soğuk Savaşın sona ermesi Avrupa'da, biz ne kadar kabul etsek de etmesek de, Avrupa'nın bütünleşme sürecini gündeme getirdi ve bu, tabiî ki merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerinin Batı Avrupa ülkeleri açısından önemini gündeme getirdi. Bu çerçevede Avrupa Birliği, 1990'larda merkezî Avrupa'ya ve Doğu Avrupa'ya genişleme sürecine girdi. Ve burada Türkiye'nin konumu, -biz tabiî bunu kabul etmek istemiyoruz ama ikincil duruma girdi. Biz her zaman Türkiye'nin stra-

tejik önemi olduğunu savunuyoruz, ancak Avrupa Birliği'nin genişleme süreci çerçevesinde düşünürsek, Avrupa Birliği açısından, Avrupa'da istikrar yaratmak ve Batı Avrupa'nın istikrarını ve güvenliğini garantiye almak için, merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkileri artırmak ve onları tam üye yapmak çok daha önem kazandı.

İkinci önemli gelişme süreciyse; bu ortamda yaşanan NATO'nun genişleme süreci oldu. Bildiğimiz gibi, hem Avrupa Birliği, hem de NATO, genişleme süreçlerini yaşıyorlar.

NATO'nun genişleme süreci, zaman içinde Türkiye'nin konumuyla ilgili tartışmaları daha da artırdı. Biraz evvel Sayın Sümer'in de işaret ettiği gibi, NATO içinde son yıllarda çok önemli tartışmalar gündeme gelmiş vaziyette, son Washington toplantısında da bu tartışmalar tekrar gündemdeydi. NATO, aynı zamanda Avrupa güvenlik mimarîsinin tartışıldığı bir kuruluş hâline geldi. Avrupa güvenlik mimarîsi, sadece Avrupa kuruluşlarında, Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği gibi kuruluşlarda değil, aynı zamanda NATO için de tartışılır konuma geldi.

Bu tartışma içinde, aynı zamanda genişleyen bir NATO'yu düşündüğümüz zaman; merkezî Avrupa ülkelerinin, Doğu Avrupa ülkelerinin ağırlığının arttığı, Avrupalı ülkelerinin ağırlığının arttığı bir NATO'yu düşündüğümüz zaman, buradan şu sonucu çıkarabiliriz: NATO, hızlı bir şekilde Avrupalılaşıyor, Avrupa meseleri, Avrupa güvenlik konuları NATO için önem-

li bir hâle geliyor. Bu, zaman içinde; Avrupa kuruluşlarını da düşündüğümüz zaman, NATO'nun Avrupa kuruluşlarıyla, hem Batı Avrupa Birliği'yle, hem Avrupa Birliğiyle güvenlik konularında daha yakın ilişkiler kurmasını gündeme getiriyor. Burada amaçlanan şeylerden birisi de, Avrupa kuruluşlarının kendi güvenlik mekanizmalarını oluşturmaları. Bu, Batı Avrupa Birliği içinde başlamıştı ama, içinde yaşadığımız ortamda, zannedersem 3-4 yıl içinde Batı Avrupa Birliği önemsizleşecek ve Avrupa Birliği, güvenlik mekanizmalarında ve dış politika konularında ön plâna çıkmaya başlayacak. İçinde yaşadığımız ortam, Avrupa Birliği'nin böyle bir süreç içine girdiği ortam. Son Washington toplantısı da gösterdi ki, NATO'nun Avrupalı ülkeleri Avrupa Birliğini ön plâna çıkarmak istiyorlar güvenlik meselelerinde, ama NATO'yla işbirliği hâlinde bunu yapmak istiyorlar, NATO kaynaklarının Avrupa Birliği tarafından kullanılmasını istiyorlar.

Bu gelişmeleri düşündüğümüz zaman; ortaya şöyle bir tablo çıkıyor: Türkiye'nin NATO'da önemli bir konumu var ve biz bu konumumuzdan hareket ederek, "Türkiye'nin Avrupa kuruluşlarına; -Batı Avrupa Birliği'ne olsun, özellikle de Avrupa Birliği'ne güvenlik meseleleri açısından tam üye olmasına gerek yok, bizim NATO içinde sağlam bir pozisyonumuz var ve esasında güvenlik meselelerinde de NATO ağırlıklı bir kuruluş" yaklaşımımız var bizim. Bu yaklaşım, gelişmeler karşısında ciddî bir şekilde sıkıntıya düşüyor. "NATO içindeki sağlam pozisyonumuzdan hareketle,

artık güvenlik konularında rahat hareket edebiliriz" diye düşünmek, esasında pek mümkün olmamaya başlayabilir. Çünkü zannedersem, biraz evvel de belirttiğim gibi, önümüzdeki yıllarda güvenlik konularında NATO kadar, Avrupa Birliği de önem kazanmaya başlayacak ve Türkiye'nin Avrupa Birliği içinde yer almaması, bu açıdan da sakıncalar doğurabilecek.

Buradan şöyle bir noktaya belki gelmekte yarar olabilir: Bu sadece bizim sorumuz değil, bu, aynı zamanda Avrupalıların da sorunu olmalı, Avrupa Birliği'nin de sorunu olmalı.

Avrupa Birliği ülkeleri, şu anda güvenlik konularında Türkiye'yi soğuk savaş şartlarından farklı olarak, güvenlik üreten bir ülke değil, güvenlik tüketen bir ülke olarak düşünüyorlar. Yani, "Türkiye istikrarsız bir ülke, Türkiye'yi içimize alırsak, Türkiye'nin sorunlarını da kendi içimize alırız. Soğuk savaş şartlarında Türkiye faydalıydı, çünkü soğuk savaş şartlarında Türkiye bizim açımızdan da güvenlik üreten bir ülkeydi, şimdi öyle değil, güvenlik açısından Türkiye güvenlik tüketiyor ve bu açıdan da içimize almasak, daha faydalı olur" gibi, Avrupa'da gittiğimiz çeşitli toplantılarda bu tip yaklaşımlar görüyoruz. Ancak gelişmeler; hem son zamanlarda yaşayan Apo olayı, başka olaylar, bütün bu olaylar, güvenlik konularında, esasında Türkiye'yle Avrupa'nın ne kadar iç içe girdiğini ve sınırların kolay kolay çizilemeyeceğini gösteriyor. Bizim için gösterdiği gibi, Avrupalılar için de gösteriyor. Ve zannedersem, bu süreçler Avrupalıları da, Türkiye'yi güvenlik konularında içine çekecek bir

mekanizma aramaya zorlayacaktır. Gelişmelerin bu yönde olacağını tahmin ediyorum.

Bu çerçevede de baktığımız zaman; Türkiye'nin, Batı Avrupa Birliği içinde önemli bir konumu var. Batı Avrupa Birliği içinde tam üye değil ama, ortak üye konumunda ve ortak üyeliği Türkiye'nin Batı Avrupa Birliği'nde, neredeyse fiilî olarak, "tam üyelik" şeklinde bir ortak üyeliktir, yani birçok meselenin içindedir Türkiye. Avrupa Birliği'nin güvenlik mekanizması gelişirken, Türkiye, yapacağı hamlelerle Batı Avrupa Birliği içindeki gelişmiş konumunu Avrupa Birliği'ne doğru yönlendirebilir ve Avrupa Birliği'nin gelişen güvenlik mekanizması içinde de belli bir ağırlığı olan bir noktaya gelebilir; yani, "Batı Avrupa Birliği içindeki fiilî konumundan istifade edebilir" diye düşünüyorum. Bunun zorlanmasında da yarar var ve Avrupa Birliği'nin gelişebilecek güvenlik ayağının ve dış politika ayağının içinde Türkiye'nin, yeri olmalıdır. Biraz evvel Sayın Sümer de işaret etti, son derece önemli bir meseledir bu.

Türkiye, sadece NATO'daki konumundan hareket ederek, "Bizim ihtiyacımız yok Avrupa Birliği'nin güvenlik ayağına girmeye, buradan bir süre uzakta durabiliriz" şeklindeki yaklaşımlara itibar etmemeli; çünkü, biraz evvel de işaret ettiğim gibi, Avrupa güvenliğinin tartışılması açısından NATO kadar önemli kuruluşlar, zamanla Avrupa güvenlik kuruluşları ve özellikle de Avrupa Birliği olacaktır.

İşin bu boyutuna işaret etmek ve bunun altını çizmekte yarar görüyorum.

Avrupa Birliği'yle ilişkilerimiz bu şekilde sorunlu bir hâldeyken, vurgulanması gereken noktalardan birisi zannedersem; Türkiye açısından tam üyelik hedefi son derece önemlidir; ama, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkilerini artırmaya dönük, işlerliği olan ilişkiler geliştirme mecburiyeti vardır. Yani, "Tam üyelik meselesinde biz küstük, o yüzden bundan biraz uzaklaşalım" şeklindeki yaklaşımlara fazla itibar edilmemesi gerekir. Türkiye'nin iktisadî açıdan da, biraz evvel vurguladığım gibi, güvenlik açısından da Avrupa Birliği'nin içinde işlerliği olan ilişkiler çerçevesinde ilişkiler geliştirerek, zamanla yer alma mecburiyeti vardır bence.

Bu şu açıdan da önemlidir: Türk dış politikasına baktığımız zaman son zamanlarda; 80'lerden itibaren olan süreç, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'yle yakın ilişkiler içinde bir politika yürütmesidir. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'yle yakın ilişkiler çerçevesinde; 1980'lerde, işte Ortadoğu bölgesine bu şekilde yönelmiştir, daha sonra, 1990'larda diğer bölgelerle ilişkilerimizde de, Orta Asya'yla ve Kafkasya'yla da ilişkilerimizde, yine Amerika Birleşik Devletleri'yle yakın bir politika içinde bu bölgelere yönelme yaklaşımı vardır. Son zamanlarda çok daha önem kazanan İsrail'le ilişkilerde de Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail ilişkileri önemli olmuştu.

Bu çerçevede düşündüğümüz zaman tabiî; Türkiye'nin, Amerikan dış politikasının uzantısı bir yaklaşıma girmesi de, belli sorunlar içermektedir. Bu anlamda da, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle yakın ilişkiler

içinde olması ve bir anlamda Amerika Birleşik Devletleriyle olan yakınlığını dengelemesi de önem kazanmaktadır. Bu açıdan da zannedersem, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkileri önemlidir.

Buradan, son konu olan; bölge merkezli dış politika konusunda durmak istiyorum. Türkiye'nin dış politikasında, soğuk savaş sonrası ortamda bir bölgesel dış politikaya girme eğilimi bulunmaktadır. Soğuk savaş sonrası ortam Türkiye'ye, bölgesinde daha aktif olmaya ve bölgesine yönelik, dış politika içine girme ortamı yaratmaktadır. Bundan da yararlanmak lâzımdır.

Soğuk savaş döneminde, dediğim gibi, Türkiye'nin bölgesel politikaları tamamen Batı merkezliydi ve Batı politikalarının uzantısı şeklindeydi. Şimdi zannedersem, içinde yaşadığımız ortamda, Türkiye'nin daha bağımsız bölgesel politikalar izleme potansiyeli vardır.

Esasında şunu düşünmek lâzım: Bölgesel güç hâline gelmek için, -Türkiye, bölgesel güç hâline gelmeyi de arzulamaktadır- dış politikanızda temelde kendinize has bir dış politikanız olması lâzım bölgesel konularda. Yani, diğerlerinin tamamen uzantısı hâlindeyseniz, diğerlerinin dediğini yapıyorsanız, bölgesel güç hâline gelmeniz çok zor; yani neredeyse mümkün değil. O anlamda da, tabiî bölgesel güç hâline gelmeniz için biraz kendi damganızı vurmanız lâzım ve dış politikada kendinize has çıkışlarınız olması lâzım.

Ancak, tabiî bunun da sınırları var. Belki de içinde yaşadığımız ortamda bunu yaşıyoruz. Siz, tama-

men kendi damganızı vuran ve tamamen tek taraflı denilebilecek politikalar içine girersenez, o zaman başkalarıyla sorunlarınız artabilir.

O açıdan da, Türkiye, bir yandan bölgesel meselelerde kendine has bağımsızlığı olan politikalar oluşturmaya çalışırken, bir yandan da hep sınırlarını kollayarak, tabiî, başkalarıyla büyük çelişkilere düşmeyecek politikaların içinde olması gerekiyor.

Diğer bir konu da zannedersem, bu bölgesel politikalara yönelirken şöyle düşünüyoruz: "Avrupa Birliği'yle zaten sorunlarımız var ve Avrupa bizi anlamıyor, bizim de Avrupa'ya pek artık ihtiyacımız yok; o yüzden, zaten böyle bir potansiyel de var önümüzde, işte Kafkaslar'la yeni ilişkiler kurabiliriz, Balkanlar'la, Ortadoğu bölgeleriyle yeni ilişkiler; o yüzden biz Avrupa'yı boşverelim ve tamamen bu tip bölgelere yönelelim" gibi bir yaklaşım var zaman zaman Türkiye'de dile getirilen.

Biraz evvel de belirttiğim gibi, Türkiye'nin bölgesel bir yöneliş içinde olması lâzım ama, bunu, Türkiye'nin Avrupa ilişkilerine karşıt olarak düşünmek ne kadar anlamlı? Benim düşünceme göre; Türk diplomasisi, bir yandan Avrupa'yla ilişkilerini geliştirirken ve işlerliği olan ilişkiler ortaya koyarken ve bunları geliştirirken, öbür yandan bölgesel politikaları geliştirmek ve ikisini biraraya getirmek, bir sentez oluşturmak yükümlülüğüyle karşı karşıya. İkisini birbirine karşıt olarak düşünmenin çok faydalı olacağını zannetmiyorum. Yani, belki de şöyle düşünmekte yarar

var: Avrupa Birliği'yle ilişkileri sıhhatli olan ve olumlu yönde olan bir Türkiye'nin bölgesel ilişkilerini de daha rahat zenginleştirebileceğini ve bölgesel ilişkilerinde de daha güçlü olabileceğini; tersi olarak da bakarsak, bölgesel ilişkilerinde belli bir derinlik ve zenginlik sağlayan Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerinde de daha olumlu adımlar atabileceğini ve orada da itibarının daha yüksek olabileceğini düşünüyorum ve o çerçevede de ikisini karşıt olarak değil; bölgesel politikalar ve Avrupa Birliği meselesini karşıt olarak değil, bunları birarada da düşünmek ve birarada bir sentez oluşturmanın daha önemli olabileceğini düşünüyorum.

Bölgesel politikalarla ilgili tartışmalar Avrupa Birliği'nden uzaklaştığımız dönemlerde oluyor ve neredeyse bir reaksiyon hâlinde oluyor. Yani, bir anlamda biz Avrupa Birliği'nden uzaklaşıyoruz ve ona reaksiyon olarak, "bizim böyle bir imkânımız vardır" politikasını güdüyoruz. Bu da, tabiî çok sıhhatli olmuyor. Halbuki, biraz daha mesafeli, biraz daha rasyonel olarak düşünüp, ikisini bir şekilde birleştirmenin yolları aranmalıdır diye düşünüyorum.

Kısaca, Türk dış politikasının temel gelişmelerine bu şekilde işaret ettikten sonra, zannedersem arkadaşlarım daha somut konular üzerinde; Türkiye'nin Ortadoğuyla ilişkileri, Türkiye'nin Balkanlar'la ilişkileri ve Türkiye'nin Kafkasya'yla ilişkileri üzerinde daha ayrıntılı açıklamalarda bulunacaklardır.

Dr.
Meliha ALTUNIŞIK

ODTÜ İkt. ve İd.Bil.Fak. Uluslararası İlişkiler Bölüm Bşk. Yrd.

Değerli konuklar, ben de öncelikle TÜRK-İŞ Yönetimine, böyle bir olanağı hazırladıkları için teşekkür etmekle başlamak istiyorum.

Kişisel olarak, üniversitelerle TÜRK-İŞ gibi sivil toplum örgütleri arasında bu tür bağlantılar kurulmasının çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Umarım, benzeri toplantılar bundan sonra da devam eder.

Benden önceki konuşmacılar, Ortadoğu bölgesine ve Türkiye'nin Ortadoğu'yla ilişkilerine bir ölçüde değindiler, ben, bu konuları biraz daha açmak istiyorum.

Son 10 yılda, hem Ortadoğu'da, hem de Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerinde önemli değişmeler ve gelişmeler yaşandı. Zaten Ortadoğu'yla ilgili Türk dış politikasında yaşanan gelişmeler de, daha çok bölgedeki gelişmelere bir tepki olarak oluşturuldu. Onun için, öncelikle

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

1990'lı yıllarda Ortadoğu'da yaşanan değişimlerin bazılarının altını çizmek istiyorum konuşmamda. Daha sonra, özel olarak, Ortadoğu'ya ilişkin Türk dış politikası üzerine gözlemlerimi aktarmaya çalışacağım.

1990'lı yıllar Ortadoğu'da çok önemli bir olayla başladı biliyorsunuz. 1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez Krizi, gerçekten bölgede bir deprem etkisi yarattı ve bu savaşın etkileri, sonuçları hâlen sürmekte.

Körfez Savaşı sonrasında bazı önemli gelişmeler yaşandı Ortadoğu bölgesinde ve hâlen de yaşanıyor. Öncelikle bunların kısaca altını çizmek istiyorum.

Bunlardan bir tanesi, Irak'ın geleceği sorunu.

Gerçekten, Körfez Kriziyle birlikte ve Körfez Savaşı'nın sonuçlanmasıyla birlikte Irak'ta yaratılan fiilî durum, henüz devam etmekte. Bildiğiniz gibi Irak, hâlen bir ambargo altında, Birleşmiş Milletler ambargosu altında. Bu ambargo Körfez Krizi sırasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyince Irak'a uygulanmaya başlandı. Ondan da önemlisi, Körfez Krizinden sonra yaşanan gelişmelerle Irak'ın toprak egemenliği ortadan kalkmış durumda. Özellikle 36.parelelin yukarısında, yani "Kuzey Irak" dediğimiz bölgede merkezî hükûmetin şu anda hiçbir egemenlik hakkı yok.

Bu Ortadoğu'da hâlen dolayısıyla çok önemli bir sorun olarak ortada durmakta. Daha da önemlisi, "Irak'ın geleceğinin ne olacağı?" sorusunun henüz açık bir biçimde ortaya çıkmamış olması. Bunun temel nedenlerinden biri; başlıca bölge güçlerinin ve

bölge dışı güçlerin, özellikle Amerika'nın şu andaki fiilî durumdan memnun olması. Fakat bu, tabiî Türkiye gibi ülkelerin rahatsızlığını ortadan kaldırmıyor. Biraz sonra Türkiye'nin Ortadoğu politikasından bahsederken bu konuya tekrar döneceğim. Ama genel anlamda, bölge için Irak'taki durum ve Irak'ın geleceğinin belirsizliği önemli bir sorun; bir istikrarsızlık sorunu olarak ortada durmakta.

Yine buna bağlı olarak, ama ayrıca üzerinde durulması gereken bir nokta, bir gelişme de Mayıs 1993'te ABD'de Clinton yönetiminin başlattığı "çifte kuşatma politikası". Bu Ortadoğu politikasının, özellikle de Basra Körfesi politikasının yeni bir boyutu olarak ortaya çıktı. ABD'nin başat olacağı, İran ya da Irak'ın hiçbir şekilde etkin bir rol oynayamayacağı bir politika olarak geliştirildi bu çifte kuşatma politikası. İran ve Irak'ın uluslararası camiada tecrit edilmesine yönelik bir politikaydı bu ve iki ülke "yasadışı ülkeler" olarak ilân edildi bu politikayla.

Irak konusunda çifte kuşatma politikası çerçevesinde uygulanan politikalar, sonuç olarak Körfez Kriziyle ve dolayısıyla Birleşmiş Milletler'ce uygulanan, biraz önce bahsettiğim politikalar. O konuda Birleşmiş Milletler ve Amerikan çıkarları arasında ilk başta çok fazla bir ayrılık yoktu, ama son zamanlarda o konuda da belli ayrılıklar ortaya çıkmaya başladı. Önce Irak konusunda destek gören ve Birleşmiş Milletler kararlarıyla eşgüdüm hâlinde olan ABD politikası, son yıllarda Amerika'nın müttefiklerince bile eleştirilmeye başlandı. Özellikle Rusya ve Fransa'nın eleştiri-

leri bu anlamda önemli; çünkü bu iki ülke biliyorsunuz Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden. Onun dışında, bu politikayı Türkiye de uzun zamandır eleştiriyor.

Bu "çifte kuşatma politikası"nın diğer muhatabı ise İran. İran'ı da Amerika, 93'ten itibaren uluslararası arenada tecrit etme politikasına başladı. İran'a Amerika'nın bu konuda uyguladığı yöntem, ambargo yöntemi. Fakat, bu konuda Amerika, Irak'ta olduğundan daha da yalnız durumda. Çünkü, bu politikalar Irak'ta olduğu gibi Birleşmiş Milletler kararlarına dayanmıyor ve ABD'nin diğer ülkeleri ikna etmesi gerekiyor İran'ın tecrit edilmesi konusunda. Özellikle, Hatemi'nin 1997'de iktidara gelmesinden sonra bu ikna politikasında Amerika oldukça zorlanıyor. Onun dışında, başka Batılı müttefiklerinin İran'da çeşitli ticarî çıkarları var. Dolayısıyla Avrupalılar, başından beri İran'a karşı Amerika'nın politikasını eleştirdi ve ona karşılık "eleştirel diyalog" dedikleri başka bir politikanın önderliğini yaptılar.

Dolayısıyla, Amerika'nın çifte kuşatma politikası, Basra Körfezinde uygulamaya çalıştığı Ortadoğu politikasının önemli temel taşlarından biri oldu 1990'lı yıllarda. Fakat, bu politikanın artık bugün iflâs ettiği, çeşitli Amerikalı uzmanlarca da ortaya konuyor. Ama, yerine yeni bir politika geliştirilmiş değil; tıkanıklardan biri de bu konuda yaşanıyor.

Üçüncü bir önemli gelişme; Arap-İsrail barış süreci. Bu süreç, Körfez Savaşı'ndan sonra hemen başla-

dı ve bölgede büyük bir iyimserlik havası doğmasına neden oldu. Amerikan önderliğinde başlayan bu süreç, yeni bir "Ortadoğu düzeni" kurulacağına, Ortadoğu'ya sonunda barışın geleceğine ilişkin bir iyimserlik havası yarattı. Ama, maalesef Arap-İsrail barış süreci de, imzalanan birçok anlaşmaya rağmen, bugün tıkanmış durumda. Bu barış sürecinin Filistin ayağı, özellikle İsrail'de Netanyahu hükûmetinin iş başına gelmesiyle tamamen durmuş durumda. Biliyorsunuz; Filistin Özerk Yönetimi, bağımsız Filistin Devleti'ni Mayıs'ta ilân edeceğini açıklamıştı, şimdilik bunu erteledi, ama böyle bir olasılık her zaman var. Özellikle İsrail seçimlerinde tekrar Netanyahu'nun iş başına gelmesiyle bu süreçteki sorunların daha da artacağı düşünülebilir.

Öte yandan; bu barış sürecinin İsrail ile Suriye ayağında yine bir tıkanma yaşandı ve iki ülke arasındaki görüşmeler 95'te kesildi. Yine Netanyahu'nun iş başına gelmesi, bu anlamda olumsuz etkiledi barış sürecini. Tek olumlu gelişme Arap-İsrail barış sürecinde, İsrail ile Ürdün arasında Ekim 1994'te imzalanan barış anlaşması oldu. Bu da çok şaşırtıcı değildi; çünkü Ürdün, -hele şimdi arşivler açıldıkça bu konuda daha da fazla bilgi edinebiliyoruz- İsrail'e başından beri daha "olumlu" bakmış bir ülke ve sonuçta bu anlaşma imzalandı.

Ama, genel olarak Arap-İsrail barış süreci de bir kriz içinde; dolayısıyla bu da, bölgede istikrarsızlığa katkıda bulunan bir başka öge.

Onun dışında genel olarak baktığımız zaman; yine Ortadoğu bölgesi için çok olumlu şeyler söylemek pek mümkün değil. Genel bir istikrarsızlık var bölgede. Uzun yıllardır iş başında olan rejimler; çoğu otoriter rejimler, içeriden artan bir muhalefet karşısındalar. Ekonomik açıdan genel olarak bölge bir fakirleşme içinde. Özellikle petrol fiyatlarının 1980'lerin ortalarından itibaren istikrarsızlaşması ve genelde düşmeye başlamasıyla, bölgesel fakirleşmeyi açık bir biçimde görebiliyoruz.

Onun dışında, Orta Doğu'da Soğuk Savaşı andıran kamplaşmalar yaşanıyor. Devletimsi oluşumlar ortaya çıkıyor; Kuzey Irak'da ve onun yanında Filistin'de. Filistin'de eğer bir devlet ilân edilecekse, bu nasıl bir devlet olacak? Geleneksel, bildiğimiz anlamda bir devlet olması oldukça zor görünüyor. Bütün bunların anlamı ne? Bölgede sınırlar mı değişiyor? Dolayısıyla; ilk başta Körfez Savaşı'yla başlayan bölgesel işbirliği beklentileri ve genel iyimserlik havası bölgede kalmamış durumda; onun yerini, sorular sorular sorular almış durumda.

Bu çerçevede Türkiye ne yapıyor?

Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki bölgedeki dış politikasına baktığımız zaman; en önemli gelişme, Türkiye'nin artık Ortadoğu bölgesinde önemli bir aktör olarak ortaya çıkması. Bu, 1990'ların ortasında şekillenmeye başlamış bir politika. Soğuk Savaşın bildik parametrelerinin ortadan kalkmasıyla yeni güvenlik risklerinden söz edilmeye başlandı Türkiye'de. Böyle

bir güvenlik gözlüğünden bakıldığında da, Ortadoğu bölgesi birincil öneme sahip bir bölge hâline geldi. Tabiî, diğer bölgelerde de Türkiye'nin güvenliği açısından çeşitli riskler tespit edildi siyasî ve askerî elit tarafından; ama, Ortadoğu bölgesinin bence birincil bölge olarak nitelendirilmesinin nedeni, bu bölgeden kaynaklandığı düşünülen tehditlerin çok hayatî tehditler olması. Diğer bölgelerden farklı olarak, bu bölgeden kaynaklandığı düşünülen tehditlerin; örneğin, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik olması, Türkiye'deki rejimin niteliğine yönelik olması, dolayısıyla çok hayatî tehditler olması ve Türkiye'nin bunları böyle algılaması ve onun üzerine de politikalar geliştirilmesi.

Bu gelişme 1990'lı yılların ortalarında oldu. Ondan önce Türkiye, bir anlamlandırma, gelişmeleri değerlendirme süreci içindeydi. 90'lı yılların ortalarında, özellikle ordunun önemli bir rol oynamasıyla, daha çok güvenlik merkezli, güvenlik gözlüğünden bakan bir politika geliştirmeye başladı Türkiye Ortadoğu'ya karşı. Ve de, ulusal güvenliğin yapılan yeni tanımında, Türkiye'ye en önemli güvenlik tehditlerinden birinin Ortadoğu bölgesinden, yani güneyden geldiği konusunda bir konsensüs oluşmaya başladı karar vericiler arasında. Öte yandan bu güvenlik tehditleri; yani "dış tehditler", "iç tehditlerle" birleştirildi ve dolayısıyla, Ortadoğu politikası da bu çerçeve içinde şekillenmeye başlandı. Bu politika yeni bir politika; Türkiye'nin Ortadoğu'yla ilişkilerine tarihsel olarak baktığınız zaman, daha önce örneği görülmemiş bir politika.

En fazla karşılaştırma yapabileceğimiz dönem belki 1950'li yıllar olabilir. 1950'li yıllarda yine Türkiye Ortadoğu'da bir aktör olarak önemliydi; fakat o dönemde, yine önemli bir farklılık vardı, çünkü Türkiye'nin Ortadoğu politikası 1950'li yıllarda; Türkiye'nin Batıyla ilişkilerinin bir parçası olarak geliştirilmişti ve direkt bölgesel değil ancak daha çok Sovyet tehdidiyle ilgiliydi.

90'lı yıllarda ise Türkiye, bölgede kendine özgü çıkarlar geliştirmiş görünüyor ve Türkiye'nin kendine özgü çıkarları ve kaygıları ön plâna çıkmış görünüyor ve politikalarını da bu çerçevede oluşturmaya çalışıyor. Bunda, tabiî yüzde 100 başarılı olması mümkün değil, çünkü dışarıdan çeşitli kısıtlamalar var. Ama, en azından böyle bir anlayışla bölgeye yaklaşıyor gibi görünüyor.

Hatta daha da önemlisi; yine 1950'lerden farklı olarak Türkiye'nin, Ortadoğu'daki çıkarları konusunda müttefikleriyle bazı ayrılıklar ortaya çıkıyor, hatta zaman zaman müttefiklerinin niyetleri konusunda şüpheler taşıyor; Kuzey Irak'ta olduğu gibi.

Daha sonraki yıllardaki Ortadoğu-Türkiye ilişkileri ise tamamen farklı. Biliyorsunuz; 60'ların ortalarından itibaren ve 70'lerde Türkiye, biraz Arap ülkelerine yakınlaşır bir politika izlemeye başladı, ama bu politikanın özü, özellikle ekonomik ilişkileri geliştirmekti. Türkiye, hiçbir zaman siyasî ilişkilere taraf olmak istemedi ve Ortadoğu'da da çok fazla bir siyasî role soyunmadı. Bu, ekonomik ilişkiler de konjonktüreldi;

70'li yıllarda artan petrol gelirleri Türkiye için Ortadoğu'yu önemli bir pazar yapmıştı. 80'li yıllarda ise İran-Irak Savaşı, yine Türkiye'nin bölgeye ticaret gözlüğüyle bakmasını getirmişti.

80'li yıllarda bazı sorunlar ortaya çıksa da; Türkiye, bu yeniden tanımlamayı yapmadığı için ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan belirsizlik ortamı söz konusu olmadığı için, önemli bir politika değişikliği yaşanmadı.

Yine bu 90'ların ortalarında oluşturulan yeni politika, 90'ların başında "Özal Dönemi" denilen dönemdeki politikalardan da farklı. Çünkü hatırlayacasınız; o dönemde Türkiye ve özellikle Turgut Özal, Ortadoğu'yu bir "fırsatlar bölgesi" olarak görmüştü ve "Türkiye bu bölgede çeşitli roller oynayarak, belli kazanımlar elde eder" diye düşünmüştü.

90'ların ortalarında oluşturulan politika da ise; Türkiye, Ortadoğu'yu bir tehdit kaynağı olarak görmekte, dolayısıyla, zorunlu ve isteksiz bir aktör olarak Türkiye, Ortadoğu sahnesine çıkmış görünmektedir.

Bu güvensizlik duygusu, Türkiye'nin özellikle komşularıyla ilişkilerinde söz konusudur ve bu bahsettiğim yeniden tanımlama asıl bu çerçevede yapılmıştır.

Türkiye'nin komşularından duyduğu tehdit algılamalarına ve rahatsızlıklara kısaca bir bakarsak; Irak konusunda Türkiye'nin rahatsızlıkları vardır. Öncelikle PKK'nın ortaya çıkan otorite boşluğundan yararla-

narak Kuzey Irak'ta tutunmaya başlaması Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti yaratılacağı yolundaki endişelere temel oluşturabilecek nitelikteki gelişmeler ve oluşumlar da Türkiye'yi rahatsız etmiştir ve daha da önemlisi, biraz önce bahsettiğim gibi, Türkiye'nin bu konuda müttefiklerine tam güveni yoktur bu dönemde. Özellikle Amerika'nın politikalarına, Amerika'nın Kuzey Irak'a ilişkin politikalarına karşı bir kuşku başlamıştır bu dönemde. Ve Türkiye, Irak'ta ortaya çıkan bu sorunlarla başedebilmek için de farklı çözümlere yönelmiştir. Meselâ; Çekiç Güç'ün Ankara'ya daha fazla denetim yetkisi veren Keşif Güç'e dönüştürülmesi gibi, "geçici tehlikeli bölge" olarak adlandırılan tampon bir güvenlik kuşağı oluşturularak, uzun süreli ve geniş kapsamlı sınır ötesi harekâtlar yapılması gibi, Kuzey Irak'ta çeşitli gruplarla ilişkilerin geliştirilmesi vs. Bunlar, Türkiye'nin Orta Doğu politikasında çok yeni unsurlardır. Kuzey Irak'taki çeşitli gruplarla masaya oturulması, aracılık rolü oynanması, taraf olunması gibi farklı çözümlere yönelmiştir Türkiye.

Fakat, şu da bir gerçektir ki, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta üretebileceği çözümler bir ölçüde sınırlıdır, çünkü Türkiye'nin dışında olan faktörler, başka ülkelerin politikaları çok daha belirleyicidir; özellikle Amerika'nın politikası bu anlamda önemlidir. Türkiye, o sınırlı manevra alanı içinde Kuzey Irak sorunuyla, bir taraftan bu yöntemlerle baş etmeye çalışmış, diğer taraftan da, başından beri Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmaya devam etmiştir. Fakat bu, konu Türkiye

eleştiriyorlar. Dolayısıyla, birbirlerinin iç politikalarıyla çok ilgili bu iki ülkenin ilişkileri.

Bu çerçevede; komşularıyla böyle sorunlu ilişkileri olan Türkiye, bu güvensizlik ortamında, 1990'lı yıllarda Ortadoğu politikasında yine önemli bir değişim yaparak, İsrail ile ilişkilerini görülmemiş bir ölçüde ilerletti.

İsrail ile ilişkiler, daha önceki yıllarda da hiçbir zaman çok kötü olmamıştı. 50'li yıllarda; özellikle 58'de iki ülke arasında çeşitli istihbarat alış-verişi yapıldığını biliyoruz. Daha sonra özellikle Türkiye'nin Arap Ülkelerine bir ölçüde yönelmesiyle iki ülke arasındaki ilişkilerde bir azalma görüldüyse de, örneğin Türkiye İsrail'le ilişkilerini hiçbir zaman kesmemiştir. Ancak, 90'lı yılların ortalarında ilişkinin vardığı boyut, gerçekten görülmemiş bir boyuttur. 90'lı yılların başında İsrail ile yeniden ilişkiler kurulması, Arap-İsrail barış sürecinin bir türevidir, ama 95 yılından itibaren, tam da Arap-İsrail barış süreci tökezlemeye başlarken, ilişkilerin bu boyutta geliştirilmesi, Türkiye'nin, başta söylediğim kendine özgü politikalar geliştirme ve içinde bulunduğu güvensizlik ortamıyla baş etme yollarından biri olarak görülmelidir.

Şubat 96'da Türkiye, İsrail'le, Askerî Eğitim Anlaşması imzalamıştır Ağustos 96'da da Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşması. Yani, özellikle ilişkilerin askerî ve güvenlik boyutu gelişmiştir; iki ülke stratejik diyalog başlatmışlardır, 6 ayda bir böyle toplantılar yapılmaktadır ve bu toplantıların bir amacı da Suriye ve İran'a

Türkiye açısından -ve İsrail açısından da- mesaj vermektir. Fakat iki ülke arasındaki işbirliğinin başka bir önemli yönü de, Türkiye'nin, özellikle bunu açık açık ilan ederek, üzerine basarak alacağı tepkileri bildiği hâlde yapmasıdır.

İsrail'le ilişkiler sadece stratejik boyutta değildir, aynı zamanda ekonomik ilişkiler ve insanî ilişkiler de bu dönemde çok gelişmiştir; iki ülke arasındaki ticaret büyük ölçüde artmıştır. Bir Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır; öte yandan Yatırımları Teşvik Anlaşması imzalanmıştır. Gerçi, özellikle İsrail, Türkiye'deki yatırımcılar için çok çekici bir ülke değildir; çünkü üretim girdileri, özellikle pahalıdır, fakat bazı İsrailli firmalar Türkiye'yi bu bakımdan çekici bulmaktadır.

-İsrail'in çok gelişmiş olduğu bir konu olan tarım tekniği alanında ilişkiler gelişmiştir. Sadece 97 yılında Türkiye'nin İsrail'le ihracatı, bir önceki yıla oranla yüzde 54 artmıştır. Ve yine burada ilginç olan nokta; son yıllarda bu ticaret hacminin hep Türkiye'nin lehine gerçekleşmesidir; yani, dolayısıyla bir ekonomik ilgi de var burada. Ayrıca özellikle, İsrail'den Türkiye'ye gelen turist sayısı son yıllarda çok artmıştır. Onun dışında, çeşitli devlet-dışı kurumlar da İsrail ve Türkiye arasında ilişkileri pekiştirmeye yardım etmektedir.

Bu genel çerçevede baktığımız zaman; Türkiye'nin Ortadoğu politikası, 1990'lı yılların ortalarından itibaren büyük değişimler geçirmiştir ve artık Türkiye, istese de istemese de, Ortadoğu'da önemli bir aktördür,

öyle algılanmaktadır. Türkiye, Ortadoğu'da taraf olmuştur artık; çünkü özellikle İsrail'le geliştirdiği ilişkilerle, daha önceki yıllarda yavaş yavaş ördüğü tarafsızlık politikasını bırakmıştır.

Bundan sonra ne olabilir? Tabiî, Türkiye'nin bölgede karşılaştığı sorunların bir kısmının çözülmesinde Türkiye'nin elinde çok fazla bir şey yoktur; çünkü, bunların bir kısmı bölgenin genel olumsuzluklarından kaynaklanmaktadır. Başta çizdiğim bu genel sorunlar çözülmedikçe, bunların Türkiye'ye olumsuz etkileri olacaktır.

Ayrıca; Türkiye'nin, Sayın Eralp'in belirttiği gibi, Avrupa'dan dışlanması da, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde Amerikan politikasının bir uzantısı olarak görünmesi sonucunu getirmektedir; bu da manevra alanını kısıtlamaktadır.

Tabiî, Türkiye'ye düşen yönü de var bu sorunlarla baş etmenin; o da, kendi iç meselelerini çözmesi ve dolayısıyla bölge ülkelerinin Türkiye'nin iç meselelerine müdahalelerin önünü kesmesidir. Zaten bölgesel bir güç olmanın da ön koşullarından biri budur sanıyorum.

Dr.
Mustafa TÜRKEŞ

ODTÜ İkt. ve İd.Bil.Fak. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğr. Üye.

Çok teşekkür ederim.

Değerli sendikacılar, öncelikle üniversite ve Türk-İş arasındaki bu işbirliğinden dolayı teşekkür etmek istiyorum.

Konu "Balkanlar" olduğu durumda, insanın aklına ilk gelen şeyler; kan, savaş, göç. Hep bu tür bir imaj söz konusu. Tarihsel süreç içinde de baktığımız zaman, aynı imajı birkaç kez görüyoruz. Ancak, bunun dışındaki dönemlere, yani bu çatışmaların olduğu dönemin dışındaki dönemlere baktığımız zaman, farklı bir yapıyı da görmek mümkün.

Nasıl ki Osmanlı döneminde bu insanlar birlikte yaşayabilmiş, nasılki Tito döneminde bu insanlar birlikte yaşayabilmiş; farklı alternatifler olduğu durumda bu insanların birlikte yaşamasının da mümkün olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

Şimdi, Balkanlara genel

olarak baktığımız zaman; Türkiye açısından birkaç farklı özellikleri olan bir bölge. Öncelikle, Türkiye'deki nüfusun büyük bir çoğunluğunun Balkanlarla bir şekilde ya doğrudan ya dolaylı bir şekilde ilişkisi olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, Balkanlardaki gelişmelere karşı duyarsız kalması mümkün değil Türkiye'nin.

İkincisi; bölgeye coğrafî olarak baktığımız zaman, Türkiye ile Avrupa arasında bir bölge ve özellikle geçiş bölgesi. Kara yolu anlamında geçiş bölgesi; dolayısıyla, Balkanlardaki istikrarsızlık, Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkisinde, kara yolu ve diğer bağlamdaki ilişkilerinde Türkiye'yi doğrudan etkileyen bir özelliğe sahip.

Üçüncü bir boyutu; -ki, şu anda çok daha önemli bir noktaya geldi bölgedeki istikrarsızlık yalnızca bölgeyle sınırlı kalmıyor, bölge dışı aktörlerin hızlı bir şekilde bölgeye yönelmesini de sağlıyor; böyle bir yapısı da söz konusu. Bu üç nedenden dolayı, en azından bu üç nedenden dolayı Türkiye, bölgeye karşı duyarsız kalamıyor. Şu ana kadar Türkiye bölgeye duyarsız kaldı mı? Hayır, Türkiye duyarsız kalmadı, kendi içinde belli alanlarda oldukça tutarlı çizgi çizdi. Ancak, bu gelişmelerin ileriye yönelik etkilerine baktığımız zaman; yeni birtakım düşüncelerin de tartışılması gerektiğini düşünüyorum.

Kosova sorununa doğrudan girmeden önce, dilerseniz, çok kısa tarihsel bir çerçeve çizmek istiyorum.

1878'e kadar olan döneme baktığınız zaman, belli

bir istikrar dönemi var. 1878'le birlikte, bölgede çok ciddî istikrarsızlıkların başladığı; işte, millî devletlerin kurulduğu, milliyetçi hareketlerin hızla geliştiği bir yapıyı görüyorsunuz ve aynı zamanda, bölgenin dışındaki aktörlerin bölgeye net olarak yöneldiğini de görüyorsunuz. Berlin Kongresi bunun en tipik örneğidir.

Arnavut sorunu Berlin Kongresi'nde de tartışılan bir konudur ve Berlin Kongresi'nin çizdiği tablo; Makedonya ve Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nde kalmasını, diğer bölgeler üzerinde ise; örneğin, Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan Devleti'ne verilmesini öngörür. Yani bunun anlamı; dışarıdan gelen aktörlerin de bölgeye yönelik müdahalede bulunduğu ve bölgedeki varolan yapısal istikrarsızlık nedenlerinden yararlanarak, bölgeye yönelik politikaları empoze ettiğini görebiliyoruz.

Şimdi bir başka döneme geçelim. Çok hızlı geçiyorum zaman darlığından dolayı.

1911; yine bir dönüm noktası oluşturuyor. Nasıl bir dönüm noktası? Osmanlı-İtalyan Savaşı bir dönüm noktası; iki açıdan dönüm noktası. Kara yolu bağlantısının artık koptuğu bir bölge Arnavutluk'la Osmanlı Devleti arasında; bu İtalya-Osmanlı Savaşından sonra deniz yolu bağlantısının da, neredeyse koptuğu bir dönem. Dolayısıyla, Arnavutluk, kendi içerisinde bağımsızlığını ilân edip-etmeme sorunuyla karşılaşıyor. Bu durumda, uluslararası atmosferin de getirdiği bir ortamdan yararlanarak Arnavut-

luk, bağımsızlığını ilân ediyor. Fakat, nasıl bir bağımsızlık? 1913'teki diplomatlar toplantısına baktığınız zaman Londra'da gerçekleşen; Arnavutluk'a bir kral tayin ediliyorlar. Bu kral, Hollanda asıllı bir kral. Arnavutluk'un sınırlarına bakıyorsunuz; çizilmemiş. Kosova, Karadağ bölgesinin de talep ettiği ve belli bölgelerini işgal ettiği bir bölge, Sırbistan'ın sürekli talep te bulunduğu bir bölge; aynı zamanda nüfus yoğunluğuna baktığınız zaman, Müslüman Arnavut çoğunluğun olduğu bir yer ve tarihsel anlamında hem Sırplar, hem Arnavutlar için oldukça önemli imajları olan bir bölge.

Bütün bunlar şunu gösteriyor: Dışarıdan doğrudan bir müdahale olması için, belli bir kriz dönemi, istikrarsızlık dönemi yaşandığı durumda ancak dışarıdan müdahaleler söz konusu.

Birinci Dünya Savaşı yıllarına baktığımız zaman; 1920'li yıllara baktığımız zaman şu gerçeği görüyoruz: "Bütün bölge olarak, Balkanlar'ın o dönemdeki önemli uluslararası aktörler için ne ifade ettiği?" sorusunu düşünmek gerekir. Bunlar için Balkanlar bölgesi, çok ciddî önemi olan bir bölge değil ama, stratejik önemi olan bir bölge. Yani, birer birer ele aldığında; tek başına uluslararası sistemi doğrudan tahrip edecek, değiştirecek güce sahip değil ama, uluslararası sistemi dolaylı bir şekilde etkileyebilecek özelliğe sahip.

Bu dönemdeki aktörlere; özellikle İngiltere ve Fransa'nın tutumuna baktığımız zaman, 1920'li yıl-

larda şunu görüyoruz: Bunlar için öncelikli sorun, Balkanlar'ın istikrarlı hâle getirilmesi değil. Bu, ikinci, üçüncü derecede önemli. Nedir asıl önemli olan? Almanya'nın güçten düşürülmesi, Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesi ve uluslararası sistemin yeniden inşa edilmesi. Bu 3 temel önceliğin yanında Balkanlar; sorun çevrelendiği ölçüde, orada insanlar birbirini öldürmüş ya da sorun çözülmemiş ya da istikrarsızlık olmuş; bu önemli değil Batı için, ama, Türkiye için öyle mi? Değil.

Şimdi, Türkiye için baktığınız zaman; 1878'den, -şu 93 Harbi, ondan beri sürekli göçmen alan, sürekli Türkiye'ye yöneliş söz konusu.

Nüfus itibariyle baktığınız zaman; bölgeden gelen göçmenler içselleştirilebilmiş. Ne zamana kadar? 1970'li yıllara kadar bu böyle. Yani, bürokratik yapıya baktığınız zaman, bir şekilde Balkan göçmenlerinin, en azından 1/3'ini teşkil ettiğini görürsünüz. Nereye bakarsanız bakın, Türkiye'de Balkanlar'dan göçmen vardır. Dolayısıyla, bizim doğrudan bağımız olan bir bölge.

Şimdi burada temel soru şu: Bizim için bölge ne kadar önemli, Türkiye açısından ne kadar önemli?

Batıyla karşılaştırma yaparak bunu anlamak çok daha kolay. Batı için bölge minimum düzeyde, asgarî düzeyde bir istikrar olduğu zaman yeterli. Yani, uluslararası sistem ya da bugünkü kavramla "Avrupa güvenlik mimarîsi"ni tehdit edecek boyutta olmadığı sürece, buradaki sorunun böyle devam etmesi,

çok ciddî önemi olan bir konu değil. Ama, Türkiye için böyle mi? Değil. Yani, istikrarsızlığın ortadan kaldırılması ve bölgenin istikrara dönüştürülmesi, Türkiye için öncelikli; çünkü Türkiye, doğrudan etkilenebilen bir ülke. Yalnızca o bölgedeki Türk azınlık olduğu için değil, aynı zamanda bölgede kendisini "Müslüman" olarak tanımlayan, kendisi etnik olarak farklı bile olsa, "Müslüman" olarak tanımlayan bir nüfus var ve bu nüfusun, kriz anında doğrudan yöneldiği ülke Türkiyedir.

Yalnızca bu da değil, Türkiye'nin iç politikası açısından da oldukça önemli bir bölge. Çünkü, bölgedeki gelişme, doğrudan Türkiye'nin iç politikasını da etkiliyor.

Bu kadar önemli bir sorun. Yani, çok net olarak vurgulanmak gerekirse, şunu tespit etmek mümkün: Bölgenin istikrara kavuşması; böyle çok asgarî düzeyde istikrar Türkiye için yeterli değil. Türkiye için bölgenin azamî düzeyde istikrara kavuşması gerekir ki; Türkiye'nin, hem Avrupa'yla olan ilişkisinde, hem bölgeyle olan ilişkisinde ilerleme ve mesafe katedilebilsin.

Şimdi 1990'lı yıllara baktığımız zaman; -benden önceki konuşmacılar yeterince değindiler. Ben çok genel çizgilerine, birkaç noktaya değinmek istiyorum.

Kurumsal düzeyde birtakım değişiklikler yaşanmaya başladı. Yani; yalnızca Birleşmiş Milletler değil bölgeye yönelik, işte NATO'ydu, AGİT'ti; buna benzer kurumların da devreye girdiği bir dönem yaşıyoruz. Bu bir tespit.

Şimdi dilerseniz; doğrudan Kosova sorunu üzerine birkaç şey söylemek istiyorum bu aşamada.

Kosova sorunu, 1989'da net bir şekilde kendisini ileriki yıllarda hissettireceğini ortaya koydu. Nasıl koydu? Miloseviç Yönetiminin Kosova'nın özerkliğini ilga ettiğini ilân etmesi çok net bir mesajdı.

Kaldırılan, ilga edilen şey ne; önce dilerseniz buna bir bakalım.

1974'te çok ciddî anayasal değişiklikler yapıldı Yugoslavya'da. Ama, asıl 1945 yılında Yugoslavya'da 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgenin kurulması, Yugoslavya'nın kendi içinde yönetilebilirliğini sağlamıştı. 1974'teki bu anayasa değişikliğiyle ise, ademimerkeziyetçi bir yapıya dönüştürüldü ve bu yapı, kendi içinde özerk bölgelere ve cumhuriyetlere olabildiğince demokratik hakları verdi.

Bu yapı 1989'da kaldırıldı. Yani, diğer bir ifadeyle, Arnavutlar, Yugoslav federal yapısı içerisinde nasıl temsil edileceği; yani Arnavutlar mı, yoksa o bölgedeki azınlık durumunda olan Sırplar aracılığıyla mı temsil edilecek; böyle bir sorun ortaya çıktı.

Buna karşı ilk tepki nerede? 1989 yılında ilk tepki Arnavutların tepkisi; pasif bir direniş yolu seçtiler, İbrahim Rogova temsilciliğinde pasif bir direniş yolu.

1990 yılına gelindiğinde bakıyorsunuz; bu, çok daha meşru ve hukukî bir zemine de, yasal bir zemine de oturtturuluyor. Nasıl oturtturuluyor? Yugoslavya'daki anayasa değişikliğini tepki olarak, Kosova

bölgesinde Arnavutlar seçim yapıyor vesaire ve "Biz üçüncü cumhuriyet olarak gireceğiz" diyorlar; böyle bir siyasal talepleri söz konusu. 1992 yılına gelindiğindeyse, Yugoslavya'nın dağıldığı artık çok net. Yugoslavya'nın dağılması neyi gündeme getiriyor? Arnavutlar bu kez tepkisel nitelikte, "Biz bağımsızlığımızı ilân edeceğiz" türünden bir tavırla ortaya çıkıyor.

Uluslararası kamuoyuna bakıyorsunuz; bu tür taleplere karşı genellikle sessiz kalmış durumda. Bunun anlamı ne? Sorunun ileriye ertelenmesi.

Şimdi, aynı dönemde, 1992-1995 arasına baktığımız zaman; Bosna-Hersek'te çok ciddî bir kıyım, savaş görüyoruz. Bu savaş, doğrudan Kosova sorununu etkiledi. Nasıl etkiledi? Öncelikle, Kosova sorununu erteledi; yoksa bu Kosova sorunu ordaydı.

1992-1995 arasında Kosova'daki hareketlerin büyük bir çoğunluğu pasif direniş şeklinde, askeri niteliğe dönüşmüş bir özelliği yok.

1996 yılından itibaren baktığımız zaman ise; bu Kosova, legal düzeyde, kendisini "legal" olarak tanımlayan İbrahim Rogova'ya paralel bir şekilde, askerî bir kanat oluşturulmaya başladı. Bu, "UÇK" diye bilinen Kosova Kurtuluş ordusu adı altında bir askerî kanat.

Şimdi bu, klâsik tanımlamalarda "terörist" diye de tanımlanabilir. Nasıl tanımlarsanız tanımlayın, burada gerçek olan bir şey var; ortadaki siyasal nitelikteki talepler, askerî niteliğe de dönüşmüş bir durumda.

Şimdi bu durumda, 1997'deki Arnavutluk'taki ge-

lişmeler Kosova sorununu tekrar gündeme getirdi. Nasıl gündeme getirdi? 1997'de Arnavutluk çok ciddî bir kriz yaşadı, neredeyse bir iç savaş niteliğinde; ki bu, geçiş sürecinin bir görüntüsüydü, bir yansımasıydı. Bu sırada Arnavutluk'taki silâhların bir kısmının Kosova bölgesine satıldığı veya aktarıldığı; buna benzer duyumları, buna benzer haberleri görmek mümkün.

1995 sonundaki Dayton Anlaşmasının imzalanması, Kosova sorunun yeniden gündeme gelmesini de sağlayan bir faktör aslında. Çünkü Batının, konuşmamın başında belirtiğim gibi, bu bölgeye yönelik politikası, "minimum istikrar, asgarî düzeydeki istikrar" tespitinden hareketle, bölgedeki krizleri ne kadar çevreleyebilirsem, o çevrelenmiş yapı içerisinde kalması Batıyı doğrudan etkilemiyor. Ki, Bosna-Hersek sorununda da aynı yapı görüldü. Sorun çevrelendiği ölçüde, bölgeye yayılması engellendiği ölçüde sorun, Batı için yeterliydi. Ancak, Kosova sorunu olayı, çok daha diğer aktörlerin de devreye sokulmasını birlikte getiriyor. Çünkü; Kosova sorununda, Birleşmiş Milletler kanalıyla değil, Birleşmiş Milletler'in dışında, bölgesel düzeyde bir örgütle müdahale söz konusu.

Şimdi bakıyoruz bu sürece. Bu süreçte de, benim kafamda çok ciddî soruların olduğu bir-iki noktayı sizinle paşlaşmak istiyorum açıkçası.

1998 Ekim ayında yapılan bir anlaşma vardır. Bu anlaşmaya göre, 1974'teki otonomi, özerklik, Arnavutlara geri verilmeyi öngörüyordu. Fakat bu istikrar

yer alacak? Yalnızca NATO değil, Avrupa Birliği yer alacak, BAB yer alaca, diğer Batıdaki kurumların hepsi yer alacak. Yani, bu durumda şu soruyu net olarak sormak gerekiyor: Türkiye, Avrupa Birliği'nin dışında, BAB'ın böyle ortak üyesi, ancak çok da içinde yer alamadığı bir ortamda, NATO'nun da giderek bölgeye yönelik politikalarında farklı bir stratejiye girmesi durumunda, Türkiye'nin durumu, hızlı bir şekilde yalnızlaşmaya itilme riskiyle karşı karşıya.

Dolayısıyla, bölgeye yönelik politikalar, aslında hızlı bir şekilde, o bütün dünya konjonktürünü de içine alan bir yapıya dönüşüyor.

Bütün bunlar bize neyi gösteriyor? Bölgedeki istikrarsızlıkları çözme formülü, asgari düzeyde istikrar sağlamak, Türkiye için yeterli değil. Dolayısıyla Türkiye, bu konuda çok daha azami düzeyde bir istikrarı ön koşul olarak kabul etmek durumunda ve "stratejik ortaklık" diye tanımladığı ikili ve çoklu ilişkilerinde bu konunun çok daha önemli bir noktaya geldiğini, eminim hissediyordur; bunu politikalarına yansıtmak durumunda.

İkinci bir nokta; bundan sonraki dönemde görünen odur ki, kurumsal ilişkiler ön plânda. Yani, ikili ilişkilerle bir sorunu çözme formülü, artık geçmişte kaldı. Bu, çok önemli bir noktadır. Bunu Amerika Birleşik Devletleri dahi terketmiş durumda.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bütün soğuk savaş dönemlerindeki izlediği politikalara bakıldığı zaman şunu görmek mümkün: "İkili ya da tek yönlü müda-

hale ile sorunları çözme ya da sorunları giderek karmaşık hâle getirme" gibi bir strateji söz konusu.

Ancak, Balkanlar uzelinden bakıldığı zaman; NATO ile birlikte, yani kurumsal bir çerçevede müdahale etme yolunu net olarak kabul etmiş ve bunu net olarak uygulamaya başlamış durumda.

Şimdi Türkiye de bunun bir parçası açıkçası; yani kurumlar aracılığıyla bir müdahale, kurumlar aracılığıyla sorunu çözme formülü. Şimdi, bu durumda NATO içerisindeki Türkiye'nin yeri önemlidir; ancak, "bu yeterli midir?" sorusunun düşünülmesi gerekir.

Şöyle bir örnekle, düşünülmesi açısından, bunu soru olarak yöneltmek istiyorum: Arnavutluk'taki 1997 krizinde uluslararası koruma gücünün oluşturuluş biçimine baktığımız zaman; NATO'nun dışındaki ikili ya da üçlü bir şekilde Güvenlik Konseyi'ne başvurarak karar çıkartıp, bir şekilde sorunu çözmeye yönelik müdahaleler yapılabiliyor. Yani dolayısıyla, "Bundan sonraki müdahalelerin hepsi ille NATO çerçevesinde olacak" diye bir kural yok; NATO'nun dışında, bu BAB da olabilir, AGİT de olabilir, başka şey de olabilir, bunu ille de askerî müdahaleler olarak algılamamak gerekir, siyasî müdahaleler açısından da baktığımız zaman, başka kurumların mühahale biçimlerinin de önemli araçlar hâline geldiğini görüyoruz.

Şimdi bu durumda; Türkiye, NATO'ya verdiği önem kadar, Balkanlar özelinde diğer Batılı kurumlara da önem vermek durumunda. Aksi hâlde, Türkiye yalnızlaşmak durumunda kalır.

Çok küçük bir örnek vereyim size: Örneğin; Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'yle olan ilişkisinden elde ettiği gelir, Türkiye'nin elde ettiğinden, nerdeyse çok daha önemli bir noktada.

Şöyle bir örnek daha vereyim: Eğitim programından çok net yararlanabiliyor; önemli yapısal şeylere cevap verecek nitelikte projeler üretebiliyor, aynı zamanda NATO ile de ilişkisini kurmaya çalışıyor. NATO konusunda sıfır maliyetle çalışıyordu bugüne kadar, şimdi son kararla, bunun birazcık da maliyetini üstlenmeye başladı.

Şimdi burada iki şey var; yani bir, Avrupa Birliğinin bölgeyi, yani çevresini entegre etmeye çalıştığı bir süreç, bir de, NATO'nun bölgeyi entegre etmeye çalıştığı süreç. Şimdi, Türkiye bunun birinin dışında kaldığı zaman, bölgedeki gelişmeler doğrudan Türkiye'yi etkileyecek niteliğe dönüşebiliyor.

Burada kesmek istiyorum.

Yıldırım KOÇ

TÜRK-İŞ
Genel Başkan Danışmanı

Sayın Başkan, sayın konuklar, değerli öğretim üyeleri, değerli katılımcılar; bu toplantının düzenlenmesinin temel amaçlarından biri de, Uluslararası Çalışma Konferansı öncesinde, özellikle o konferansa katılacak değerli sendika yöneticilerinin o vesileyle girecekleri uluslararası ilişkilerde "Türkiye'nin dış politikası" konusunda temel bilgilendirilmelerinin sağlanmasıydı. Temel konularımızdan biri, bu bağlamda da Uluslararası Çalışma Konferansı.

Uluslararası Çalışma Örgütü, Türkiye'de çok eskiden pek bilinmezdi; 12 Eylül öncesinde. 12 Eylül askerî müdahalesi sonrasındaki yaygınlaşan sendikal hak ihlallerinin ardından, Türkiye, uluslararası çalışma konferanslarında ve diğer platformlarında eleştirilmeye başlanınca, Türkiye kamuoyu, bu Uluslararası Çalışma Örgütü, "ILO" olgusuyla ilgilenmeye başladı.

TÜRK-İŞ'in politikası; 1986'ya kadar iç sorunları pek ILO'ya taşımamak biçimindeydi. İlk kez, o dönemki Genel Başkan Sayın Şevket Yılmaz, Uluslararası Çalışma Konferansı'nda, 1986 yılında, Türkiye'deki sıkıntıları Uluslararası Çalışma Konferansı'na taşıdı ve sorunları dile getirdi. Ve özellikle 86'dan itibaren de, her yıl Nisan sonundan itibaren Türkiye kamuoyu, basınımız; "Uluslararası Çalışma Konferansı'nda ele alınacak konular, Türkiye'nin hangi konularda eleştirildiği" gibi temel bazı noktalarla ilgilenmeye başladı.

1989 eylemleriyle ILO, eski önemini yitirdi ama, hâlâ kamuoyu, özellikle Haziran öncesinde bu gelişmeleri yakından izliyor. O nedenle, bu vesileyle Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1999 yılında yapılacak olan 87. konferansında neler görüşülecek, bu konularda Türkiye hangi açılardan eleştiriliyor; bunları kabaca bir özetlemek istiyorum.

Birincisi; Türkiye kamuoyuna yansıyan bir "kara liste" var. Bu, "Kara Liste" adı verilen, gerçekte Uluslararası Çalışma Konferansı'nın, yasamanın yanısıra gerçekleştirdiği ikinci işlevin, yargı işlevinin bir unsuru. Ama, genellikle basında, "Kara listeye girdik-girmedik" tartışması biçiminde sürüyor genel bilgilendirme. O nedenle, önce ILO'nun iki ana işlevinden söz etmekte yarar var.

ILO'nun iki ana işlevinden birincisi, yasama görevi. Yani, her yıl, "Uluslararası Çalışma Konferansı" adı verilen yapı Cenevre'de toplanıyor; Haziran'ın ilk haf-

tasında toplanır. Bu yıl 1 Haziran'da toplanacak ve 17 Haziran'a kadar çalışmalarını sürdürecek.

Bu çalışmalar sırasında, Genel Kurulda 4 temsilciden oluşan, 4 delegeden oluşan, her ülke delegasyonunun katılımıyla yasama görevi yerine getirilecek. Yani, uluslararası yasalar, -ki onlara "ILO sözleşmeleri" diyoruz- sözleşme kabul edilecek, onun ötesinde, sözleşmeleri; yani uluslararası yasaları destekleyen tavsiye kararları kabul edilecek.

Bu yıl gündemde iki sözleşme var. Bunlardan birincisi; "Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi"ne yönelik bir sözleşme. Uluslararası Çalışma Örgütü'nde üst üste iki yıl görüşülerek yasalaşıyor, sözleşme hâlini alıyor. Bu, geçen yıl görüşüldü. Uluslararası Çalışma Konferansı'nda, "Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin engellenmesi" yolunda bir sözleşmenin kabul edilmesi yönünde ilke kararı alındı, temel taslak biçimlendi. Bu yıl ikinci görüşme yapılacak ve işveren kanadının ve hükûmet kanadının da desteğiyle, "Çocuk işçiliğin en kötü biçimlerinin önlenmesi"ne yönelik bir sözleşme kabul edilecek; bu, yasama görevinin ilk unsuru.

İkinci bölümü; 1952 yılında "Analığın korunması"na ilişkin bir sözleşme çıkarılmıştı; 103 Sayılı Sözleşme. Dönem dönem koşulların değişmesine bağlı olarak bu sözleşmeler gözden geçiriliyor. Bu yıl da "Analığın korunması"na ilişkin Sözleşme, 103 Sayılı Sözleşme, kabul edilişinden 50 yıla yakın bir dönem sonra yeniden ele alınacak, günün koşullarına, özel-

likle kadınların, işgücüne giderek artan biçimde katılmasının yarattığı yeni sorunlara çözüm bulmak amacıyla yeniden değerlendirilecek ve yeniden bir sözleşme ve onu destekleyen bir tavsiye kararı biçiminde, Uluslararası Çalışma Konferansı'ndan, büyük olasılıkla geçecek.

"Analığın Korunması Sözleşmesi" de iki yıl görüşülecek. Bu yıl ilke olarak bir sorun çıkmayacağı tahmin ediliyor.

Bu, Uluslararası Çalışma Konferansı'nın, her yıl Haziranda toplanan konferansın birinci görevi.

Türkiye kamuoyu, genellikle bu yasama göreviyle çok fazla ilgilenmiyor. Esas ilgilenilen; genellikle yargı, yani bir ülkenin onayladığı sözleşmelerin yerine getirilmemesi, hükümlerinin, gereklerinin yerine getirilmemesi durumunda, o ülkenin eleştirildiği plâtformlardan biri olması. Bu yanı, kamuoyumuzun daha fazla dikkatini çekiyor.

O zaman, bu olay ne, yargı olayı ne ve bu bizi, Türkiye'yi bugüne kadar nasıl etkiledi?

Sözleşmeler kendiliğinden yürürlüğe girmiyor. Yani, Uluslararası Çalışma Konferansı, belirli ILO sözleşmelerini kabul ettikten sonra, o ülkenin kendi yasama sürecinde bir onaydan geçtikten sonra ilgili sözleşme, bizim iç mevzuatımıza dahil oluyor.

Anayasamızın bir ünlü 90. maddesi var, bu madde, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir" diyor ve kanunlar

hiyerarşisinde de kanunların bir parça üstüne koymuş uluslararası sözleşmeleri, "Bunların iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulamaz" diyor. Bu nedenle, hiyerarşide bir sıralama gerekirse; Anayasa, Anayasının altında Parlamentoca onaylanmasına yetki verilen ve Bakanlar Kurulunca onaylanan ILO sözleşmeleri, onun altında da yasalar var.

1980'li yıllara kadar biz bu süreci çok fazla işletmedik.

ILO sözleşmeleri ilk başta, demin dediğim gibi, 80'li yıllarda uygulanmaması nedeniyle, uluslararası plâtformlardan Türkiye'nin eleştirisiyle gündeme geldi ama, 1985 Aralık'ından sonra çok önemli bir biçimde kullanmaya başladık bu sözleşmeleri.

Kamu çalışanları sendikacılık hareketinin başlaması bu yolla oldu.

Alpaslan Işıklı Hocamız; o tarihlerde, 1402 ile Siyasal Bilgiler Fakültesinden atıldığı için, YOL-İŞ Sendikasında Genel Başkan Danışmanıydı. 1985 Aralık'ında ilk kez, böyle bir toplantıda, "Türkiye'de memurların sendikalaşması konusunda Anayasada ve yasalarda bir yasak olmadığını, bu nedenle uluslararası sözleşmelere ve ILO'nun, özellikle o tarihte onaylanmış olan 98 sayılı Sözleşmesine dayanılarak, memurların sendikalar kurabileceğini" ortaya attı. 5 yıl tartıştık biz bu konuyu. Gerçekten, Anayasada eskiden var olan bir yasak, 82 Anayasasında yer almamıştı, 657 sayılı Devlet Memurları Yasasında ve diğer mevzuatta sendikalaşmayı yasaklayan düzenlemeler

yoktu. Ve ilk kez, -dünyada da her hâlde bunun çok az örneği var- 1990 yılı Mayıs ayında Eğitim-İş Sendikası kurulurken dayandığı tek yasal destek, tek temel dayanak, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ILO'nun 98 sayılı Sözleşmesiydi. İlk başta yargı, bu konuda pek lehte davranmadı ama, iki-üç yıllık bir mücadele sonucunda, "bir uluslararası sözleşmenin iç mevzuatta da uygulattırılabileceği" anlayışı yargıya da kabul ettirildi. Ve açıkçası bugün, eğer üç konfederasyon çatısı altında örgütlenmiş memur ve sözleşmeli personeli kapsayan kamu emekçileri sendikalarımız varsa, biz bunu 1985'ten 90'a kadar, ilk başta memur sendikalarının kurulabileceği konusundaki 98 sayılı Sözleşmeye dayandırarak verdiğimiz mücadele sayesinde sağladık; 1990'dan 93'e, 94'e kadar da, uluslararası sözleşmeleri yargıya ve son olarak da Yargıtay'a kabul ettirebildiğimiz için sağladık.

Bu anlamda, ilk başta sadece eleştirel açıdan önem kazanan ILO, 1985-90 döneminde de, 90'dan sonra da, Türkiye kamu emekçileri sendikacılık hareketinin temel dayanaklarını bize sağladı.

Bazı başka açılardan da, bu birazdan anlatacağım denetim süreci etkili oldu.

Örneğin; 1995 yılında 2821 sayılı Sendikalar Yasası, 4101 Sayılı Yasayla değiştirilerek, bazı demokratikleşmeler getirdi.

Bu 4101'deki değişikliklerin önemli bir bölümü, TÜRK-İŞ'in yaptığı başvurular sonucunda, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Türkiye'ye yaptığı öneriler-

dir. Yani, bu anlamda bizim TÜRK-İŞ olarak 93-94 yıllarında yaptığımız şikâyet başvuruları, 1995 yılında 4101 sayılı Yasayla 2821 sayılı Sendikalar Yasasının değiştirilmesi sonucunu doğurdu.

Yine anımsayacaksınız; 1995 yılında Anayasa değiştirildi. Anayasanın 52. maddesi, "sendikaların siyasî faaliyetini yasaklayan" maddeydi; tümüyle kaldırıldı. Anayasanın 53. maddesine, "kamu çalışanlarının sendikalaşmasına cevaz veren" bir hüküm kondu. Bu da; TÜRK-İŞ'in yaptığı başvuru sonrasında, ILO Uzmanlar Komitesinin ve ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesinin Türkiye'ye getirdiği öneriler temel alınarak, bu değişiklikler yapılmıştı.

İki yıl önce önemli bir değişiklik daha var; 1997 Haziran'ında. 4277 Sayılı Yasayla, yine 2821 Sayılı Yasa değiştirildi. Burada da, "sendikalar üzerindeki siyasî faaliyet yasağı", Anayasanın 82. maddesinde bir yasak dışında, tümüyle ortadan kaldırıldı. Ve şöyle bir karşılaştırma yapmak gerekirse; siyasî faaliyet açısından, 12 Eylül öncesinden çok daha geniş hak ve özgürlüklere sahibiz. Bugün sendikalar siyasî parti kurabilir, siyasî partilere maddî destek sağlayabilir, bağımsız aday çıkarabilir. 12 Eylül öncesinde sahip olmadığımız bazı siyasî hak ve özgürlüklere, 97 Haziranındaki 4277'yle kavuştuk. Ve bu konudaki değişiklikte de, Türkiye'nin onaylamış olduğu, birazdan da değineceğim, 87 Sayılı ILO Sözleşmesine ilişkin TÜRK-İŞ'in yaptığı başvuru sonrasında, ILO'nun Türkiye'ye yönelttiği eleştirilerin de etkili olduğunu düşünüyoruz.

Ayrıca; 657 Sayılı Devlet Memurları Yasasında 97'de bir değişiklik yapıldı; memurların sendikalaşmasına izin veren bir hüküm kondu 22. maddeye. Bu da sürekli olarak; birazdan da yine değineceğim biçimde, ILO'nun eleştirilerinde yer alan bir noktaydı.

Bütün bu değişikliklerde ILO belirleyici olmadı ama, bizim ülke içindeki mücadelemiz sonucunda, dengeyi değiştiren etmenlerden biri olduğunu düşünüyoruz.

İki noktada ancak yeterince etkili olamadı bu. Biri; Türkiye 1960 yılında önemli bir sözleşmeyi onaylamış. Bu, o zaman çok önemli değilmiş ama, günümüzde çok önem kazandı. "Kamu tarafından yapılan bir ihalede bir işveren bir iş alırsa, bu işte çalıştırdığı işçilere, onların sendikalı olup olmadıklarına bakmaksızın, o iş kolunda geçerli olan toplu iş sözleşmesindeki ücret ve diğer hakları ödeme" yükümlülüğü getiren bir düzenleme; 94 Sayılı Sözleşme. Bunu 91 yılından beri hükûmete kabul ettirmeye çalışıyoruz, ama başarılı olamadık.

Bu 94 Sayılı Sözleşme, 1988 yılında da bir Bakanlar Kurulu kararıyla desteklenmiş, ama buna karşın, ILO'yu etkili biçimde kullanamadığımız alanlardan biri bu 94. Taşeronluğa karşı kullanabileceğimiz bir araç, kamu ihalelerinde sendikasız işçi çalıştırılmasına karşı kullanabileceğimiz bir araç; ama çok başarılı olamadık.

İkincisi; Sayın Özal'ın veto etmesine karşın, daha sonra onaylanan iş ve iş güvencesi getiren 158 Sayılı Sözleşme.

158 Sayılı Sözleşmeye uygun bir iç düzenleme yapılmadı, iş güvencesi sağlanmadı. Bu konudaki sıkıntımız devam ediyor. ILO, bu konuda da gereken etkinliği gösteremedi.

Şimdi, ILO'nun etkinlik göstermesindeki temel araç, denetim mekanizması. Denetim mekanizmasında da şöyle bir süreç işliyor: Yürürlükteki sözleşmeler; eğer onaylanmış sözleşmeler uygulanmıyorsa, bir işçi ya da işveren örgütü çeşitli kanallardan Uluslararası Çalışma Bürosuna, ILO Genel Müdürlüğüne, ILO'daki oluşturulmuş bazı organlara şikâyet başvurularında bulunabiliyorlar. Bunun farklı kanalları var. Anayasasının 24. maddesine göre ayrı işletilen bir süreç var, doğrudan, "Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi" adı verilen bir komiteye yöneltilebilen eleştiriler var.

Onun ardından, bizi bugün genellikle ilgilendiren şöyle bir mekanizma işliyor: ILO Yönetim Kurulu işçi-işveren hükûmet temsilcilerinden oluşur. Zaten, ILO'ya kimlik kazandıran, bu üçlü temsil niteliğidir. ILO Yönetim Kurulunda 14 işçi temsilcisi, 14 işveren temsilcisi ve 28 hükûmet temsilcisi vardır. Bayram Başkanımız yedek üyedir orada. Bu yıl seçimler yenilenecek; bu vesileyle söyleyeyim. Bu ILO Yönetim Kurulu, dünyaca ünlü hukukçulardan bir uzmanlar komitesi oluşturur. 20 tane uzmandan; iş hukuku ve sosyal güvenlik alanında dünyaca tanınmış uzmanlardan bir komite oluşturur, buna "Uzmanlar Komitesi" deniliyor. Bu Uzmanlar Komitesi, kendisine iletilen şikâyet başvurularını değerlendirir ve her yıl, -bu

yıl komiteye sunacağı şu rapor gibi- bir rapor hâline getirir. Buna "Uzmanlar Komitesi Raporu" deniyor. Bu Uzmanlar Komitesi raporunda, bütün ülkelerin onayladıkları tüm sözleşmelere ilişkin eleştiriler uzmanlarca süzgeçten geçirilir, dikkate değer görülenler, bu metinde "Uzmanlar Komitesinin gözlemleri" olarak ifade edilir. ILO, Uluslararası Çalışma Konferansında herhangi bir ülkenin gündeme alınıp tartışılmasının ön koşulu, bu raporda belirli noktalar itibariyle "Uzmanlar Komitesi gözlemi" olarak yer almaktan geçiyor.

Türkiye, bu yıl "11 sözleşmeyi ihlâl ettiği" konusunda "Uzmanlar Komitesinin gözlemleri" nedeniyle bu raporda yer alıyor. Ona daha sonra geleceğim.

İlk aşama budur. Bu raporda yer almak, bir ayıplanma vesilesidir. Çünkü ILO'nun, bir örgütten atma, bir örgütün çeşitli biçimlerde cezalandırma süreçleri ya da yaptırımları yoktur; ILO'nun yaptığı, ayıplamaktır. Fakat, bu öyle bir ayıplamaktır ki; insanların, kendi arkadaşları arasındaki ayıplanmakta olduğu gibi, ayıplandığınızda sıkıntıya girersiniz, başka platformlarda sıkıntıya girersiniz. Bu nedenle, bir ülkenin ayıplanmasının ilk adımı, Uzmanlar Komitesinin bu yeşil kitabında; "standartların uygulanmasına ilişkin" olarak Uluslararası Çalışma Konferansı'na sunduğu bu raporda yer almaktır.

İkinci adım; Uluslararası Çalışma Konferansı'nda ILO'nun vicdanı olarak kabul edilen; genellikle böyle isimlendirilen Standartların Uygulanması Komitesi'nde incelemeye alınmaktır. Çok eskiden; bu rapo-

run daha kısa olduğu, ince olduğu, sendikal hak ihlâllerinin az olduğu durumlarda, genellikle bütün ülkeler incelemeye alınırmış; fakat daha sonra malî sıkıntılar nedeniyle Uluslararası Çalışma Konferansı'nın çalışma süresi daraltıldı, dört haftadan üç haftaya indirildi. İkincisi; o kadar çok ihlâl, o kadar çok yeni sözleşme onayı ve o kadar çok yeni ülke üye ki ILO'ya, son 20-25 yıllık dönemi düşünürseniz; ILO Standartların Uygulanması Komitesi, bütün ülkeleri ve bütün sözleşmeleri incelemeye alamıyor. Bu nedenle, bir ön eleme yapılıyor; en kötü durumda olan ülkeler öncelikle incelemeye alınıyor. Geçmişte bir ülke, 1'den fazla sözleşmeyi ihlâlden de ele alınabilirdi. Örneğin; 3 yıl önce Türkiye, hem 98 Sayılı toplu pazarlık hakkına ilişkin Sözleşmeyi, hem de 26 Sayılı asgarî ücrete ilişkin Sözleşmeyi ihlâl ettiği gerekçesiyle Komitede ele alınmıştı; ancak son yıllarda, son 2 yıldır bir ilke kararı alındı,."Çok istisnai durumlar dışında her ülke, ancak tek bir sözleşmenin ihlâlinden ele alınabilecek" diye. Bu nedenle, Türkiye, örneğin 11 sözleşmeyi ihlâl ettiği için "Uzmanlar Komitesi gözlemleri"yle eleştirilse bile, eğer ikinci kez ayıplanma noktasına gelecekse, bir sözleşmeden gelebilir.

Mekanizma şöyle işliyor: Her yıl Uluslararası Çalışma Konferansı toplandığında, isteyen ülke, kendi temsilcilerini "Standartların Uygulanması Komitesi" adı verilen bir komiteye öneriyorlar. Bu Komite, aşağı yukarı 400-450 kişilik bir komitedir, ILO Yönetim Kurulu toplantı salonunda toplanır. İşçi grubu ayrı oturur; sol tarafta oturur, ortada hükûmet tarafı otu-

rur, sağ tarafta da işveren kanadı oturur. İşçi grubu yaklaşık 100-150 kişidir, hükûmetler biraz daha kalabalıktır, işveren grubu daha azdır.

Hangi ülkelerin, hangi sözleşmeleri ihlâlden incelemeye alınacağı, önce işçi grubunun ve işveren grubunun kendi iç tartışmalarında değerlendirilir. Çeşitli ölçütler kullanılır burada. Belirli bir sözleşmeye yığılma engellenir; ülkeler arası bir dağılım sağlanır, "gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkeler" diye; kıtalar arası bir dağılım sağlanır; yeni sözleşmelerin tartışmaya açılması için bazı sözleşme ihlâlleri, çok önemli olmasa bile, yeni bir sözleşmeyse, incelemeye alınabilir. İşçi grubu, önce kendi içinde tartışır, işveren grubu da kendi içinde tartışır. Bir ülkenin Standartların Uygulanması Komitesi'nde incelemeye alınabilmesi için, işçi ve işveren gruplarının onay vermesi gerekiyor. Türkiye; örneğin son 6 yıldır 5 kez, 98 Sayılı toplu pazarlık hakkına ilişkin Sözleşmeyi, bir kez de, 87 sayılı örgütlenme ve grev haklarını içeren Sözleşmeyi ihlâl ettiği için ele alındı.

"Özel paragraf" dediğimiz, üçüncü düzeyde ayıplama noktasına son 6 yılda hiç gelmedi; daha önce 2 kez gelmişti. Bir; 1402'likler nedeniyle, 111 Sayılı, "İşte ve meslekte ayrımcılık" nedeniyle, 1980'li yılların sonlarında 1 kez üçüncü düzeyde ayıplanmıştı. Ama, Türkiye ne yazık ki, 1980 sonrasında, 2 yıl dışında, Komitenin, inceleme listesine alınan ülkeler arasında yer alarak, bu raporda yer alarak, ilk düzeyde ayıplanmanın ötesinde, ikinci düzeyde ayıplandı ve birkaç kez de, -son olarak da yanılmıyorsam 1989'du

"İşte ve meslekte ayrımcılık" konusunda "Özel paragraf"a, basında geçen tabiriyle, "Kara Liste"ye girerek, üçüncü düzeyde ayıplandı.

Nasıl olur çalışma?.. Burada her sözleşmeye ilişkin belirli gözlemler vardır. Hükûmete sorarlar; Komite der ki, "Hangi günler, bu Komite raporunda yer alan gözlemlerdeki eleştirilere yanıt vereceksiniz?" Hükûmet tarafı bir gün belirler, o gün geldiğinde önce hükûmet kanadına söz verilir, hükûmet temsilcileri bu raporda yer alan eleştirileri yanıtlarlar. Ardından, işçiler adına, önce işçi grubunun sözcüsü, daha önce o ülke temsilcisiyle görüşmüş olarak, eleştirileri işçi grubu adına ele alır, ardından işveren grubu sözcüsü eleştirileri, işveren grubu adına ele alır ve ardından tartışmaya açılır. Genel teamül, genel alışkanlık; o ülkenin işçi temsilcisine ilk sözün verilmesidir ve ardından, bu tartışmaların sonrasında, Komiteden oybirliğiyle, o ülkeye yönelik bazı tavsiyeler, bazı öneriler getirilir, formüle edilir ve bunlar rapor hâline getirilir.

Eğer ülke, bazı ihlâlleri, yıllar boyu eleştirilmesine karşı ısrarla sürdürüyorsa, o takdirde, o Komitenin raporunda bu durum özel bir paragrafta belirtilir ve denir ki, "Bu ülke, tüm uyarılara, tüm iyi niyetli önerilere karşın, yıllardır aynı ihlâlleri ısrarla sürdürüyor." O zaman, bizim basında, "Kara Liste"ye girmiş olursunuz; teknik tabirle, Standartların Uygulanması Komitesi'nin raporunda "Özel Paragraf"ta yer almış olursunuz.

"Özel Paragraf"ta yer almak için, işçi ve işveren gruplarının ortak görüşü gereklidir; çünkü 2/3 çoğunluk gerekir orada. İşveren grubunun kabul etmediği bir ülkenin "Özel Paragraf"a girmesi mümkün değil.

Açıkçası, temel denetim mekanizması budur. Başka bazı mekanizmalar da var ama, bunlar, Türkiye kamuoyunu pek ilgilendirmiyor. Genellikle, bazı çok aşırı ihlâllerin bulunduğu ülkelere karşı uygulanan denetim mekanizmaları. Şu anda bizim gündemimizde olan Uzmanlar Komitesi raporu çerçevesinde Standartların Uygulanması Komitesi'nde ele alınıp, alınmaması.

Bu yıl Türkiye, Uzmanlar Komitesi'nde, 11 sözleşmeyi ihlâl ettiği için ele alınıyor.

Bunların biri, hafta tatili sözleşmesi. Bu konudaki eleştiri; denetimlerin yetersiz olduğu ve özellikle evlerde çalışanların ve kaçak işçilerin hafta tatilinden yararlanamadığı.

26 Sayılı Asgarî Ücret Tespit Sözleşmesi. Bu konuda TÜRK-İŞ'in yaptığı başvuru geçmişte komitede ele alınmıştı. Bunun da temel eleştiri noktası; özellikle evlerde çalışanlar ve Türkiye'de son yıllarda yaygınlaşan "eve iş verme sistemi" içinde çalışanların asgarî ücret kapsamına alınması. Bu Sözleşme bunu öngörmesine karşın, bu konuda hükûmet adım atmadı.

Kaçak işçilik de ciddî sorunumuz.

"Sanayide asgarî yaş" konusundaki Sözleşme önemli; teftişlerin yetersizliği nedeniyle eleştiriliyor.

81 Sayılı İş Teftişine İlişkin Sözleşme önemli. Kaçak işçiliğin ve iş yerlerinin yaygınlığı ve müfettişlerin sayısının ve yetkilerinin yetersiz olması eleştiriliyor.

95 Sayılı Ücretlerin Korunması Sözleşmesi; özellikle belediye işkolundaki ücret ödemelerindeki gecikmeler nedeniyle TÜRK-İŞ'in başvurusu üzerine Türkiye Hükûmeti bu konuda eleştiriliyor.

Küçük işyerlerinde ve evlerde çalışanların yararlanamaması; bu ücretlerin korunması Sözleşmesinden eleştiriliyor.

99 Sayılı, Tarımda Asgarî Ücret Tespit Mekanizması eleştiriliyor. Burada da gündeme getirilen konu; tarım ve orman işçilerin, Cumhuriyetin 76. yılında hâlâ İş Yasası kapsamına alınmamış olmaları, denetimin yetersiz olması ve asgarî ücreti vermeyenlerin karşı karşıya kaldıkları yaptırımların çok az olması nedeniyle Türkiye eleştiriliyor.

105 Sayılı "zorla çalıştırmanın önlenmesi" Sözleşmesinin ihlali eleştiriliyor. Burada da gündeme getirilen konu; bir, hükümlülerin zorla çalıştırılması, iki, 1987 yılında çıkarılan bir Bakanlar Kurulu Kararı vardır; "ihtiyaç fazlası askerlik yükümlülerinin kamu kurum ve kuruluşlarında asker olarak, ama işçi gibi çalıştırılması" diye. Türkiye'de pek bir yaygın uygulaması olmadı ama, potansiyel olarak bir tehdit-

tir bizim açımızdan. Bu konu, TÜRK-İŞ'in başvurusu üzerine iletilmişti; bu eleştiriliyor.

111 sayılı, "İşte ve Meslekte Ayırımcılık" eleştiriliyor.

Burada gündeme getirilen konular:

Birincisi; "1402'liklerin hâlâ durumu netliğe kavuşmadı. Bazı 1402'liklerin sorunları çözülmedi" noktası var.

İkincisi; "1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasında gerekli değişiklikler yapılmamıştır" diye eleştiriliyoruz.

"Güvenlik soruşturmaları" nedeniyle ve Terörle Mücadele Yasasının, özellikle 8'inci maddesinin uygulanması nedeniyle bazı eleştiriler var.

Önümüzdeki yıllarda, 111'e ilişkin eleştirilerin artacağı kaygısını taşıyorum ben.

158 sayılı İş Güvencesini ilgilendiren Sözleşmenin; yani hizmet akdinin işveren tarafından sona erdirilmesine ilişkin Sözleşmenin gerekleri yerine getirilmediği için eleştiriliyoruz.

87 sayılı, Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesi. Bizim için çok önemli bir sözleşme; 93'te onaylamıştık bunu.

Burada çok kapsamlı bir eleştiri var. TÜRK-İŞ'in 94'te yaptığı eleştirilerin devam ettiğinden söz ediliyor.

4277 sayılı siyaset yasağına ilişkin düzenlemenin kalkmasının olumlu bir adım olduğu, fakat özellikle

"grev hakkı" üzerindeki kısıtlama ve yasaklamaların devam ettiği, bu konudaki kısıtlama ve yasakların kaldırılması gerektiği; bir de, kamu çalışanlarının sendikalaşma hakkı önündeki engellerin kaldırılması gerektiğinden söz ediliyor.

Son sözleşme en önemlisi; 98 Sayılı Sözleşme.

98 Sayılı Sözleşme; Örgütlenmede Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi. Burada da dört temel noktada eleştiri getirilmiş.

Geçen yıllardaki getirilen eleştirilerin kapsamı biraz daha genişletilmiş bu yıl.

Birincisi; sendikalaşma nedeniyle işten işçi atan işverenlere karşı uygulanacak yaptırımların, verilen cezaların çok az olduğundan yakınmıştık. Bu konu, Uzmanlar Komitesi Raporunda yeniden yer alıyor.

Bu konuda, -teknik tabir yerindeyse "sendika karşıtı ayrımcılığa karşı yeterli yaptırım yok" deniliyor.

İkincisi; toplu pazarlık hakkındaki kısıtlamalardan dem vuruluyor. Yani, 60 günlük süre; aynı anda 1'den fazla toplu iş sözleşmesinin yürürlükte bulunamaması; aynı anda işletme ve işyeri sözleşmelerinin birlikte uygulanamaması; işkolu barajları; özellikle işyerinde yüzde 50 artı 1 ve yüzde 10 konuları eleştiriliyor. Kamu çalışanlarının toplu pazarlık hakkı eleştiriliyor. Bir de; sayıları şu anda yanılmıyorsam 11 olan serbest bölgelerde, biliyorsunuz, kuruldukları tarihten sonraki 10 yıllık dönem içinde grev yasağı vardır. Uyuşmazlıklarda konu, mecburî tahkim yoluyla,

zorunlu hâkeme başvurma yoluyla Yüksek Hâkem Kuruluna iletilir. Bu konu, yıllardır ILO'nun gündeminde. Bu eleştiri, tekrar gündeme getiriliyor.

Tabiî bizim dileğimiz; Türkiye'nin, 2821 ve 2822 Sayılı Yasalarda, Anayasada ve diğer ilgili mevzuatta gerekli değişiklikleri yaparak, iç mevzuatımızın onaylanmış uluslararası sözleşmelerle uyumlu hâle getirilmesi ve bu tür uluslararası plâtformlarda ayıplanmaktan kurtulması.

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr.
Süha BÖLÜKBAŞI

ODTÜ İkt. ve İd.Bil.Fak. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğr. Üye.

Ben, Türkiye'nin, Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle olan ilişkilerine geçmeden önce, bu bölgeyle ilgili bazı şeyler söylemek istiyorum.

Bu bölgeyle ilgili söylenecek olan genel şeyler, ne kadar genel olsa da, yeterince kapsamlı olmayacaktır. Çünkü; bölgenin kendine özgü koşullarını tam anlamıyla irdelemek, bana ayrılmış olan sürenin belki üç-dört misli bir süreyi gerektirecektir.

Bu bölgeyle ilgili konuşmak için, bölgenin orta çağlara kadar, dayanan tarihinden bahsetmek lâzım; 18. yüzyıl sonları, 19. yüzyıl ortalarına dek uzanan süre içinde bölgenin Rusya tarafından zaptedilmesinden bahsetmek gerekir. Daha sonra, Çarlık Dönemi ve 1917 Rus İhtilâlinden sonra, Sovyetler Birliği döneminde bölgenin geçirdiği değişiklikleri ve Rus ve Sovyet idaresinin bölge üzerindeki etkilerini irdelemek gerekir.

Ama bunlar, çok uzun süreyi gerektiren bir sunuşu gerektirir. O yüzden, ben bunlara bir anlamda değinmek istemiyorum; çünkü, özellikle Türkiye'de yaşayan insanlar olarak, bu bölgenin geçirdiği evrimlerin en azından bir kısmını çok iyi biliyoruz.

O nedenle; 1991 yılının son aylarında, Ekim, Kasım, Aralık aylarında bölge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarından sonra, bu bölge ülkelerinde ortaya çıkan sorunlardan bazılarına değinmek istiyorum ve bu sorunlar çerçevesinde, Türkiye'nin bu bölgeyle ilgili ilişkileri nelerdir; bu konuda bazı şeyler söylemek istiyorum.

1991 yılında; dediğim gibi, 91'in son aylarında bağımsızlığa kavuşmasıyla bölge ülkeleri, Türkiye'de, en azından bazı çevrelerde, genel olarak olmasa bile bazı çevrelerde büyük bir coşku belirdi; artık Türkiye'nin Kafkasya'da ve Orta Asya'da söz sahibi olacağı, bu kardeş ülklerle işbirliğine giderek, siyaset ve ekonomi alanında bazı başarılar elde edeceği, şimdiye kadar söz konusu olmayan, tahmin bile edilmeyen, daha doğrusu düşünülmesi bile mümkün olmayan bazı gelişmelerin olabileceğinden insanlar söz etmeye başladı.

Uluslararası plâna baktığımızda; uluslararası çevreler, Türkiye, Rusya ve İran'ın bölge ülkelerinde bir rekabete gireceklerinden söz eder oldular. Bazı çevreler Rusya'nın, bazı çevreler İran'ın, bazı çevreler Türkiye'nin bu konuda şanslı olduğunu söylerken; Türkiye'nin giderek artan bir şekilde daha şanslı olacağı söylendi o günlerde.

Bunlar, 1991-1992 yılındaki ilk tepkiler.

Biz, "Türkiye'nin bölgeye yönelik olarak hazırlıksız yakalandığı; yeterince uzmanı olmadığı" gibi konularda Türkiye'ye yönelik çok eleştrilerde bulunduk. Ve Batının bu konularda çok daha hazırlıklı olduğu söylendi.

Bence bu doğru değil; Batı da yeterince hazırlıklı değildi. Batıdaki Sovyetoloji uzmanları, Sovyetler Birliği uzmanları, genellikle, Sovyetler Birliği'nin Slav bölümleri üzerine uzmanlaşmışlardı, daha çok Kremlin'de olup bitenler konusunda uzmanlardı ve Orta Asya konusunda uzman olarak belki birkaç kişi vardı ama, bunların da uzmanlık dereceleri son derece şüpheliydi. Çoğunluğu Orta Asya dilleriyle hiç ilgileri olmayan insanlardı; sadece Rusya'yla, Rusça bilerek bu bölge hakkında bilgileri olduğunu düşünüyorlardı. O nedenle, dünya da bu gelişmelere hazırlıksız yakalandı.

Bunu söyledikten sonra; 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde, dünyada bu 1991'deki beklentilere kıyasla, Türkiye'nin başarısız kaldığı, İran'ın şansının hemen hemen çok azaldığı, ama Rusya'nın tekrar eski güçlü konumuna, eski egemen konumuna, bölge ülkelerinde geldiği kanısı hâkim olmaya başladı.

Bunda bazı faktörler rol oynadı. Bu kanı, büyük ölçüde doğru, ama tamamen doğru değil. Niye tamamen doğru değil? Çünkü bu kanı; en başta 5-6 yıl içinde veya 99 yılını düşünecek olursak, 8 yıl içinde Türkiye'nin veya İran'ın bölge ülkelerinde etkin olabil-

mesini mümkün gören bir varsayımdan hareket ediyor. Hâlbuki, Rusya'nın ve Sovyetlerin bölge ülkelerinde 100-150 yıllık bir geçmişi göz önüne alındığında, böyle bir beklenti; 7-8 yılda bölge ülkelerinde Türkiye'nin etkin konuma gelmesini beklemek, aşırı iyimserlik olur. O açıdan bu sonucu, sadece geçici bir sonuç olarak düşünmek gerekir.

Yine bir faktör; Türkî devletlerin büyük bir çoğunluğunun Soveyetler Birliği'nden bağımsız olduktan sonra, devlet ve hükûmet tecrübesine sahip olduklarını görüyoruz. Daha önce, Rusların bölgeye gelmelerinden önce, büyük bir çoğunluğunda çok sınırlı siyasî tecrübe mevzubahis.

Ortaçağlarda; 14. ve 15. yüzyılda bir Timur İmparatorluğu var, ama Timur İmparatorluğu kısa sürmüş bir imparatorluk; hemen sonra, 1-2 kuşak sonra desentralize olmuş bir hükümdarlık. Çeşitli emirlikler, hanlıklar ortaya çıkmış ve bu emirlikler ve hanlıklar, sadece çok küçük bölgelerde egemen olmuşlar; yani Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğuyla, Selçuklu İmparatorluğuyla elde etmiş olduğu siyasî tecrübe, bu bölge ülkelerinde yok.

O nedenle; Türkî devletlerin çok yeni siyasî tecrübeye sahip olduklarını söylemek zorundayız ve bu tecrübelerinin, Afrika'da ve Asya'da, sömürgecilikten sonra yeni bağımsızlığa kavuşan ülkelerin tecrübelerine hemen hemen eşit olduğunu söylemek gerekir. O yüzden, bu devletlerden de tam bağımsızlıkları konusunda, dünya politikasında ciddî rol oynamalarını

beklemek konusunda fazla iyimser olmamak lâzım; en azından kısa bir süre içinde.

Belirttiğim gibi; Rusya, bölgede çok uzun bir süredir var ve Rusya'nın etkisinin devam etmesi son derece normal.

Türkiye'nin, özellikle yurt dışında, Batıda hâkim olan beklentilerinin aksine, Türkiye'nin izlediği politika da son derece alçak gönüllü bir politika. Fazla ileri hedefleri olmayan ve bölgede uzun vadede etkin olmayı düşünebilen, ama bunun için de çok fazla yatırım yapmamış olan; siyasî, ekonomik ve diğer alanlarda fazla yatırım yapmamış olan bir politika.

Bu tabiî, Türkiye'de medyada var olan, Türkiye'nin çok büyük hedefleri olduğu, hatta bazı siyasilerin dile getirdiği, Türkiye'de çok ileri hedeflerin olması gerektiği konusundaki kanıyla tezat bir olgu; ama gerçekler bu, bu tezatlıklar var. Bir yandan Türkiye'nin hedefleri son derece kısıtlı; özellikle son 10 yılda, genellikle koalisyon hükûmetleri tarafından yönetildiğimizi düşüncek olursak, bu hükûmetler, genelde Orta Asya'ya yönelik olarak çok büyük hedefler ortaya koymamışlardır ve bu konuda ciddî bir şekilde çalışma yürütmeyi kendilerine hedef olarak seçmemişlerdir ve bu yüzden de genel olarak bürokrasi; dış işleri bürokrasisi ve Türk Devletinin diğer bürokratik organları, diğer bakanlıklar, gündelik politikalarla bölge ülkeleriyle ilişkileri yürütmeye çalışmışlardır. Tabiî, bürokrasi bu işi yürüttüğü için de, Türkiye'nin çok ciddî radikal adımlar atması zaten beklenemezdi.

Ama dediğim gibi, bazı siyasîlerin ve medyanın, "21. yüzyıl Türk yüzyılı olacaktır" şeklindeki söylemlerine rağmen, uygulama ve teoride hedefler sınırlı olmuştur.

Türkiye'nin bölgeye yönelik olarak hedeflerine baktığımız zaman; birkaç hedef bence ortaya koymak mümkün. Bunlardan bir tanesi; bölge ülkelerinin bağımsızlıklarının muhafaza edilmesi. Bölgedeki Türkî devletlere, aslında Ermenistan ve Gürcistan'ı da eklemek gerekir; çünkü Ermenistan ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarının devam etmesi ve Rusya'ya karşı Ermenistan ve Gürcistan'ın daha bağımsız olmaları Türkiye'nin yararına. Son zamanlarda, özellikle "petrol boru hatları" konusunda Gürcistan'ın ismi geçmekte; Ermenistan, yine eğer Azerbaycan ile bir barış anlaşması imzalamış olsaydı, bu projelerde adı daha çok geçecekti. O yüzden, en azından "petrol boru hatları" konusunda ve Türkiye'nin bölgeye ulaşmasında; haritaya baktığımız zaman, Türkiye'nin bölge ülkelerinden İran, Gürcistan ve Ermenistan tarafından izole edilmiş olduğunu görüyoruz. Türkiye, bir İran gibi, bölgeye doğal, tabiî ulaşımı olan bir ülke konumunda değil. O yüzden, böyle bir dezavantaj en başta mevzubahis. Bu nedenle, sadece Türkî devletlerin değil, Ermenistan'ın ve Gürcistan'ın da ekonomik ve siyasî açıdan güçlü olmaları Türkiye'nin yararına.

Ben bu konuya biraz sonra daha geniş değineceğim.

Bununla beraber, bunların daha fazla bağımsız ol-

maları, daha az Rusya'ya ihtiyaçları olmaları, buna ek olarak Azerî-Ermeni sorununun çözümünün de bu çerçeve içerisinde düşünülmesi gerektiğine inanıyorum. Çünkü Azerî-Ermeni sorununun devamı, bölge ülkelerinin, özellikle Ermenistan'ın Rusya'ya daha fazla ihtiyaç duymasını gerektirmekte, bu ihtiyaç duyma sonucunda da Rusya, Ermenistan'da daha fazla etkin konuma sahip olmakta.

Rusya, 1990'lı yıllarının ortalarında imzalamış olduğu bir dizi anlaşmayla, Ermanistan'da Erivan ve Gümrü askerî üslerini ele geçirmiş durumda; daha doğrusu, resmen bu üsler Rusya'ya verilmiş oldu. Rus askerleri Türk-Ermeni sınırını korumaktalar.

Bir diğer bölge ükesi Gürcistan; aynı şeyler onun için de geçerli. Gürcistan, Rusya ile ilişkiler konusunda çok fazla istekli değil ve Rusya ile ilişkileri, Ermenistan kadar sıcak da olmamıştır Gürcistan'ın.

Gerçekten de Ermenistan'a baktığımız zaman; Ermenistan, tarihsel olarak da, günümüzde de Rusya'yı devamlı olarak kendisini korumak konusunda menfaatleri olan bir ülke olarak görmüştür. Ya da iki devletin iyi ilişkiler içinde olmasının, karşılıklı Rus ve Ermeni menfaatleri tarafından gerekli olduğuna inanmıştır. Bu, büyük ölçüde de doğrudur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında da Ermeniler Rusya'ya bakmışlardır koruyucu olarak ve yakın tarih konusunda biliyoruz ki; Rusya, özellikle 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Ermeniler safında Osmanlı İmparatorluğuna müdahale etmiştir.

Sovyetler Birliği zamanında da, yine aynı eğilim devam etmiştir. Sovyetler Birliği zamanında da Ermeniler, batıda Türkiye, doğuda Azerbaycan ve biraz ötesinde Türkî devletler tarafından kuşatıldığını devamlı olarak hissetmiş ve Rusya ile iyi ilişkiler içerisinde olmasının kendi çıkarına olduğunu hep düşünmüştür.

Sovyetler Birliği döneminde, yine Ermenistana yönelik politikalara baktığımız zaman; Rusların, Ermenistan'a yönelik olarak daha tavizkâr politikalar izlediğini görüyoruz. Bu basında da sık sık çıktı Türkiye'de. Örneğin; Sovyetler Birliği Ordusunda Ermeniler, hep daha iyi yerlere gelmişlerdir ve Sovyetler Birliği Ermenilerin daha iyi askerî tecrübe kazanmasına, bu açıdan yardımcı olmuştur.

Yine başka bir faktör; örneğin, birçok Türkî devletler önce Arap Alfabesini, sonra Latin Alfabesinin kaybetmişken, -Latin Alfabesine Türkî devletlerde 1924 yılında geçildi, daha sonra 1940 yılında bu da bırakıldı, Kiril Alfabesine geçildi ama Ermenistan'da böyle bir şey olmamıştır. Ermeniler, geleneksel Ermeni Alfabesini muhafaza etmişlerdir.

Yine Ermeni dili, devlet dili olarak Ermeni Anayasasında yer bulmuştur Sovyetler Birliği zamanında. Aynı şeye Türkî devletlerde baktığımız zaman; Türkî devletlerde yerel lehçelerin, yani Özbekçenin, Türkmencenin vesaire, devlet dili olarak kabulü ancak 1989 yılında, Gorbaçov'un artık son zamanlarında olabilmiştir.

Tek istisna Azerbaycandır. Azerbaycan da, Erme-

nistan gibi Azerî dilinin devlet dili olduğunu Anayasasına koyabilmiştir çok daha eskiden; ama bu da, Sovyetler Birliği'nin Kafkasya'da en azından, görünüşte bir denge politikası izleme isteğine bağlanabilir. Ama öte yandan, Ruslaştırma politikası, Azerbaycan'da çok daha ciddî bir şekilde izlenmiştir.

Bu konuya, belki gereğinden fazla değinmişim gibi hissediyorum. Ama şunu söylemek gerekir ki; Azeri-Ermeni uyuşmazlığının çözümü, Ermenileri, Rusya'ya olan ihtiyaçları konusunda daha rahatlatacaktır. Böyle bir sorunun çözümü, aslında çok zor bir konu. Karabağ sorunu, hem Ermeni kültüründe, hem Azerî kültüründe ve tarih algılamasında çok önemli yeri olan bir konu. Ermeniler de bu konuda taviz vermekten çok uzaklar, Azerîler de bu konuda taviz vermekten çok uzaklar. O nedenle, sorunun çözümü hemen hemen imkânsızsa, Rusya'nın bölgede, özellikle Ermenistan'da çok etkin olacağını düşünmeye devam etmek gerekir.

-Türkiye, tabiî bunun son derece farkında ve Ermenistanla iyi ilişkiler kurmaya çalışıyor; ki, bu da mümkün olmuyor Karabağ sorunu yüzünden-. Ama yine sorun, gelip, dönüp dolaşıp, Karabağ sorununa dayanıyor ve Karabağ sorunu devam ettiği sürece, Türkiye'nin Ermenistan'la diplomatik ilişkiler kurması mümkün olmuyor. Şu anda da Ermenistan ve Türkiye arasında diplomatik ilişkiler mevcut değil. Bu ilişkilerin kurulması, Karabağ konusunda atılacak adımlara bağlanmış durumda. Karabağ sorununun çözümüne değil; Türkiye, birkaç adım atılırsa bu ko-

nuda, -Ermenilerin bazı bölgelerden çekilmeleri gibi, görüşme sürecinin başlaması gibi-böyle başlangıç aşamasında dahi Ermenistan'a, diplomatik ilişkiler kurabileceğini söylemiş durumda; ama bu bile, Ermeniler için çok güç geldi. Bundan önceki Ermeni Devlet Başkanı Terpetrosyan bu konuda daha istekliydi ama, şu andaki daha radikal Devlet Başkanı Koçaryan daha az istekli; o yüzden sorunun çözümü ve Türkiye'nin daha etkin olması uzak bir tarihe, bence ertelenmiş durumda.

Bir diğer bölge ülkesi olan Gürcistan'a baktığımız zaman; Gürcistan, Ermenistan'a kıyasla Rusya konusunda daha az istekli. Rusya'nın Gürcistan'a daha fazla zarar verdiğini düşünüyor; Gürcistan kültüründe Rusya'ya karşı fazla iyiniyet beslendiğini söylemek çok zor. Ama, Gürcistan'ın da zayıf, yumuşak karnı; azınlıklar konusu, Abhazya ve Güney Osetya konuları.

Bunların ikisi de, bu iki bölge de Gürcistan'ın kuzeyinde yeralan bölgeler ve Rusya ile sınırdaş olan bölgeler. Güney Osetya'da ayaklanma 1990 yılında başladı, 1992 yılında bir birleşik devletler topluluğu, -bu birleşik devletler topluluğu Rusya ve diğer Türkî devletlerin katılımıyla kurulmuş olan bir topluluk çerçevesi altında ya da ismi altında, aslında bir Rus barış gücü gönderildi.

Gürcüler bu konuda son derece açıklar. Devlet adamları; örneğin Şvardnadze diyor ki, "Önce Ruslar bu ayaklanmaları kışkırttı, ondan sonra da `barış gü-

cü adı altında askerlerini yolladılar. Aslında bu askerler, barış gücü değil, bu ayaklanmaların devam etmesini sağlayan lojistik destek veren, her türlü desteği veren güçler."

Abhazya'da da 92 yılında başlayan ayaklanma, 94 yılında bu sefer "AGİT" şemsiyesi altında, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı şemsiyesi altında, yine çoğunlukla Rus askerlerinin gönderilmesiyle durmuş gibi gözüküyor ama, sonuçta bu bölgelerde Gürcistan egemenliği yok, iki bölgede de Rus egemenliği mevcut. Bu durumda, Rusya Gürcistan'a karşı çok önemli iki tane kozu elinde bulunduruyor ve Gürcistan'ın bazı konularda rahat hareket etmesini bu kozlar engelleyebilir.

Enteresandır; Türkiye'nin Kafkasya politikasına baktığımız zaman, bu bölgeye yönelik olarak Türkiye'nin, 1994 yılına kadar, oldukça Azerbaycan endeksli bir politika izlediğini söylemek gerekir. Niye Azerbaycan endeksli bir politikaydı? Çünkü; Azerbaycan-Ermenistan uyuşmazlığı silâhlı çatışma hâlinde devam etmekteydi. 94 yılında "ateşkes" sağlandı ve 94'ten bu yana devam ediyor.

Böyle bir çerçeve içinde, bu konular çerçevesinde, "Kafkasya" dendiği zaman, Türkiye'nin aklına boru hatları geliyor. Aslında bu, son derece abartılmış bir konu.

Boru hatları da akla geldiği için, 94'ten bu yana olan politikamızın Gürcistan endeksli olduğunu söylemek gerekir. Ve giderek, 94'ten bu yana Türkiye'nin,

giderek artan bir şekilde Gürcistan'a karşı bazı jestler yaparak; ekonomik, siyasî vesaire jestler yaparak, Gürcistan'la ilişkileri geliştirmeye çalıştığını söylemek gerekir.

Ama bahsettiğim gibi, Rusların bu ülkede askerlerinin bulunması, Türkiye'nin çok fazla yararına olmayabilir.

Ben size bir örnek daha vereyim.

Bugüne kadar Bakü-Ceyhan hattının son derece ekonomik ve siyasî açıdan bölge ülkelerinin yararına olduğu söylenmekteydi Türkiye tarafından. Bunun tartışmasına girmeden, ben şunu söylemek istiyorum: Bu konuda ortaya atılan "teknik" denebilecek verilerinden birisi de; "Rusya'nın Novorossijks Limanının kış mevsiminin bazı aylarında donduğu ve bu nedenle bu limandan yükleme yapılamayacağı" tezi sık sık ortaya atılmaktaydı; özelikle Botaş tarafından herhâlde. Ama, birkaç ay önce Rusya ve Gürcistan bir anlaşma imzaladılar; bu anlaşmaya göre, Rusya'nın Novorossijks Limanından Gürcistan'ın Supsa Limanına bir boru hattı yapılacak ve gerektiği takdirde, bu iki liman arasında petrol gidiş-gelişleri mümkün olacak. Yani bu ne demektir? Bu şu demektir: Novorossijks donduğu zaman, Ruslar petrolü, bu sefer Supsa'dan ihraç edebilecekler.

Bu örnekten de görüleceği gibi; Rusya, aslında son derece esnek olabilecek konumda bir ülke. Bölge ülkelerindeki siyasî, ekonomik, askerî varlığına ek olarak, çok daha hızlı ve ilkesiz -bir anlamda manevralar yapabilecek bir ülke.

O nedenle, bu faktörün göz önünde olması gerektiğini ben düşünüyorum.

Bir diğer faktör, bölge ülkeleriyle ilişkilerde söylenmesi gereken bir faktör de; Türkiye'nin Rusya'yla ilişkilerinin iyi olması gerektiği. Bu, birçok konuda Türkiye'ye yardımcı olabilir.

Birincisi; Rusya, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle, Kafkasya ülkeleriyle ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesinden daha az gocunur ve daha az kendisini tehdit altında hisseder. Böyle hissettiği takdirde Rusya, Türkiye'yle bölgede daha fazla işbirliği yapma konusunda bir eğilim içine girebilir.

Bölge ülkelerinde Rusya'ya çok fazla bağımlı olmayan bazı liderler var; Rusya bu liderleri Türkiye'yle yakınlaşma sonunda değiştirmek istemeyebilir. Demin Gürcistan'dan bahsettim, yine devam edeyim. Svardnadze bugüne kadar, en azından iki defa, çok ciddî suikast teşebbüslerine konu olmuş bir lider; en azından Ruslar, Svardnadze'ye daha az suikast yapma eğilimine girebilirler.

Nasıl Türkiye'de, Rusya, âdeta "öcüleştirilmiş, canavarlaştırılmış" bir imaja sahipse, Rusya'da da Türkiye "canavarlaşmış" bir imaja sahip; bu, tarihsel olarak da böyle.

O yüzden, Türkiye'nin de Rusya konusunda daha yumuşak hareket etmesi, Rusya'ya daha fazla jestler yapması gerektiğine inanıyorum. Bu, Türkiye'nin çıkarına olduğu için; yoksa, Ruslar iyi niyetli insanlar

oldukları için veya Rus devlet adamları çok hümanist liderler oldukları için değil; ama, Türkiye'nin bu şekilde bazı kozlar elde edebileceğine inandığım için.

Örneğin; Bakü-Ceyhan hattına dönecek olursak, Bakü-Ceyhan konusunda Türkiye, "Bakü-Ceyhan olmazsa olmaz", "Rus Novorossijsk Limanı, bu hiç bize uygun değildir", "Karadeniz'den taşımacılık ve daha sonra Boğazlardan taşımacılık hiç de iyi olmaz, çevreyi kirletir" vesaire gibi birtakım tezler ortaya atmakta, bunun üzerine Ruslar başka yollar aramaktalar. Buna tepki olarak; karadan bir hatla, Bulgaristan, Yunanistan yoluyla petrolün Ege'ye indirilmesi mevzubahis.

Romanya bugünlere devreye girmiş durumda. Romanya da diyor ki: "Novorossijsk'den ve Supsa'dan yüklenecek olan petrol Köstence Limanına gelir, ben de Köstence Limanından Yugoslavya, Hırvatistan ve Slovenya'dan geçtikten sonra, İtalya'nın Triyeste Limanına inecek bir boru hattı inşa edebilirim ve bu, çok daha kısa bir sürede, daha az bir masrafla Avrupa pazarlarına petrolün ulaşması mümkün olabilir." Bunu yine, enteresandır, Romanya'nın yanında, İtalya'nın devlet petrol şirketi "Eni" de desteklemekte. Bunun dışında çeşitli plânlar da var.

O nedenle Türkiye, Rusya'yı kendi projlerine dahil edebilir; ekonomik olarak da bundan kazançlı çıkabilir.

Rusya'nın politikasına baktığınız zaman bölge ülkelerine yönelik olarak; ben, bu çerçeve içinde daha fazla Orta Asya'ya değineceğime inanıyorum.

Rusya, 1991'de bölge ülkeleri bağımsız olduktan sonra, -ki, bu bağımsızlık, aslında Rusya'nın bölge ülkelerine vermiş olduğu bir bağımsızlıktır- özellikle Orta Asya ülkelerinde, özellikle 80'li yılların sonunda ve 90-91 yıllarında; ama Orta Asya ülkelerinde Rusya'ya karşı aşırı bir tepki, Rusya tahakkümünden kurtulma konusunda aşırı bir coşku yoktu.

Bu ülkeler, aslında 91 yılında bağımsız oldukları zaman, bunu bir türlü doğru dürüst de kavrayamamışlardır ve bu bağımsızlığı beklemedikleri için; bakarsanız o dönemde bu ülkelerde etkin olan sivil toplum örgütlerine, muhalefet örgütlerine; bunların çoğunluğu, hepsi hemen hemen, otonomi istemekteydiler Sovyetler Birliğinden. Tam bağımsızlık, düşünülmeyen bir şeydi. Tam bağımsızlığa, bir anlamda hazırlıksız yakalanıldı; ekonomik açıdan ve diğer açılardan. O yüzden, bölge ülkelerinin bağımsızlığı, bir anlamda bundan da etkilenmiş oldu.

Bölge bu şekilde Rusya'ya karşı bir tavır takınmışken; yani bağımsızlığı bir anlamda bir sürpriz olarak kabul etmiş iken, Rusya, 1991 yılında bölge ülkeleri bağımsız olduktan sonra, bir nefes aldı; ya da "rahat bir refes aldı" demek gerekir. Çünkü, her ne kadar Orta Asya, Sovyetler Birliğini sömürgeci bir devlet olarak görmekteyse de, Rusya'daki -muhalefet çevreleri özellikle; milliyetçi muhalefet çevreleri buna Yeltsin ve diğerlerini katabiliriz o tarihlerde; Orta Asya'nın, Rusya üzerinde bir kambur olduğuna inanmaktaydılar. Rusya'nın, çok uzun bir süredir bu bölge ülkelerini ekonomik olarak sübvanse ettiğine; gereksiz olarak aske-

rî ve diğer birtakım yatırımlar yaptığına ve diğer başka konularda; kültür konusunda, eğitim konusunda Rusya'nın bundan zararlı çıktığına inanmaktaydı. O yüzden Rusya, bir anlamda rahat nefes almış oldu. Ama, 1993 yılına kadar Rusya bu konuda bir evrim geçirdi ve giderek artan bir şekilde, bölge ülkelerinin stratejik açıdan Rusya için önemli olduğuna inanmaya başladı. Ve 1993 yılına gelindiğinde Rusya, "Yakın Çevre" diye Türkçeye çevrilen bir politika kabul etmiştir; bunun anlamı, Rusya'nın eski Sovyetler Birliği cumhuriyetleri üzerinde, diğer ülkelere nazaran, diğer üçüncü ülkelere nazaran daha etkin olması gerektiği ve bunun böyle olmasının Rusya'nın çıkarına olduğu olmuştur. Yani, 1991 ve 1993'ü karşılaştırdığınız zaman, büyük bir değişiklik görüyoruz Rus politikasında.

Bu çerçeveden baktığımız zaman; 93'ten bu yana da bu politika, giderek âdeta artan bir şekilde gelişmekte.

Rus politikasına baktığımız zaman; yakın çevrede ekonomik etkinliğin devamından söz etmek gerekir. Yakın çevrede siyasî egemenliğin muhafazasından yana bir tavır görmekteyiz. Giderek artan bir şekilde Federasyonun, mevcut Birleşik Devletler Topluluğu'nun giderek artan bir şekilde daha sıkı bir federasyon olması ve Rusya'nın bu federasyonda en önemli söz söyleyici olması gerektiğine olan inancı görmekteyiz.

Bir diğer faktör; bölge ülkelerinde Rusya'ya yakın liderlerin bulunmasını istemekte Rusya. Bu listeyi devam ettirebiliriz.

Ekonomik faktöre ben biraz değinmek istiyorum. Bu faktörleri incelerken, -vaktimin de azaldığını görmekteyim Orta Asya'da Türkiye'nin neden çok fazla başarılı olamadığından bahsetmek mümkün olabilir.

Ekonomik egemenlik, geçmişten kaynaklanan bir egemenlik. Bölge ülkeleri, "hammadde-fabrika" kısır döngüsü içinde Rusya'ya bağımlılar. Bazı hammaddeler bölge ülkelerinde; bunlar Rusya'da işleniyorlar, bazıları da, hammaddesini Rusya'dan ithal edip, bölge ülkelerinde işlemekteler. Ve bu kısır döngü, kırılması zor olan bir kısır döngü. Çünkü; teknoloji, sadece Sovyetler Birliği'ne özgü bir teknoloji birçok açıdan. Bazı fabrikalar, sadece askerî malzeme üretmekteler. Bu askerî malzemeler, sadece Sovyetler Birliği'nin eski Sovyet cumhuriyetlerinde satılmakta, kullanılmakta. O nedenle, ciddî bir bağımlılıktan söz etmek zorundayız ve bu bağımlılığı kırmak çok zor.

Yine çeşitli hammaddelerin; özellikle petrol ve doğalgaz gibi hammaddelerin dış pazarlara ulaşmasında Rusya çok etkili. Yine bölgenin coğrafyasına baktığımız zaman; bölge ülkelerinin Rusya'ya büyük ölçüde bağımlı olduklarını görmekteyiz.

Bir alternatif İran. İran üzerinden bölge ülkeleri dış pazara açılabilir; ama Amerika Birleşik Devletleri, İran'ın buna karışmasına izin vermek yanlısı değil. Amerika'nın İran'a yönelik ambargosu söz konusu. Ve başka ülkelerin bu tür projelerde yer almasına karşı Amerika ve böyle olduğu takdirde, başka ülkelere ambargo uygulaması mevzuubahis.

O nedenle, İran, bir anlamda gözden düşmüş durumda.

Bir diğer alternatif Çin. Ama, Çin de çok büyük bir ülke ve Çin'le bölge ülkeleri arasında altyapı bağlantıları son derece sınırlı. Belki bu, uzun vadede gerçekleşebilecek olan bir fırsat olabilir.

Bir diğer alternatif Pakistan. Ama Pakistan, büyük ölçüde Afganistan tarafından, bölge ülkelerinden izole edilmiş durumda. Afganistan'da da bildiğimiz gibi, uzun bir süredir iç savaş devam etmekte. Afganistan faktörü nedeniyle de, Pakistan'ın ciddî bir şekilde bölgeyle ilişki kurması sınırlanmış durumda.

O nedenle, Rusya'nın bölgede ekonomik olarak çok daha avantajlı olduğunu görüyoruz.

Ben hemen, Türkiye'nin bölge ülkelerindeki ekonomik şanslarına bakarsam; özellikle Türkmenistan'da çeşitli yatırımlar var. Azerbaycan'la da birtakım yatırımlar mevzubahis. Kazakistan'da yine bazı yatırımlar var. Ama bunlar, bu ülkelerin genel çerçevesine baktığımız zaman; Türkmenistan ve Azerbaycan, belki bu konuda altları çizilebilen ülkeler olabilirler. Çünkü, bunlarda oldukça ciddî miktarda yatırımlar mezuubahis. Ama, bütün bunlar, bölge ülkelerinin, bu daha önce bahsettiğim faktörler nedeniyle, Rusya'ya bağımlı olmasını henüz kırabilmiş faktörler değiller. Bunun daha uzun vadede oluşabileceğine inanıyorum.

"Askerî egemenlik" faktörüne kısaca değinmek gerekirse; bölge ülkeleri Rus silâhlarını kullanmaktalar. Gelecekte, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun aldığı karara göre, ortak bir ordu kurulması mevzubahis. Çeşitli bölge ülkelerinde askerî üsler mevcut; sadece Azerbaycan'da ve Özbekistan'da Rus askerî üsleri yok, ama diğerlerinde var.

Bir diğer faktör, Tacikistan faktörü. Tacikistan'da Rus askerleri 1992 yılından beri barış gücü olarak yine varlar ve Tacikistan, bir anlamda, bölge ülkelerinde siyasî istikrarsızlığın Rus etkisini nasıl ciddî bir şekilde artırabileceğinin bir göstergesi.

Bölge ülkelerinde Ruslarla ortak tatbikatlar yapılmakta. Askerî eğitim; çoğu askerî öğrenci Rusya'da eğitilmekte bölge ülkelerinin.

Uçaklar Rusya'dan alınmakta. Birçok bölge ülkesi ordusunda subayların büyük birçoğunluğu Rus ve bazıları çifte vatandaş. Örneğin; Türkmenistan çifte vatandaşlığı kabul etmiş durumda ve Türkmenistan ordusundaki Rus askerleri de hem Rus, hem de Türkmen vatandaşı. Bazı alanlarda; örneğin, hava kuvvetleri alanında pilotların çoğu Rus pilotları.

Rusya'nın bölge ülkelerini; yani Bağımsız Devletler Topluluğunu giderek artan bir şekilde daha federatif, daha sıkı bir federasyona dönüştürme çabasından bahsettim.

1999 yılına gelinceye kadar bu konuda fazla adım atılamadı. Çünkü Rusya da, ekonomik olarak

son derece sınırlı bir ülke. Ama, uzun vadede veya orta vadede Rusya'nın ekonomik imkânları gelişirse, bölge ülkelerindeki ekonomik ve diğer imkânları da genişleyecektir ve bu konuda yol alınmış olabilir.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nda mevcut siyasî kadro, Rusya'ya yakın bir siyasî kadro. Demin belirttiğim gibi, 1991 yılındaki bağımsızlığı sürpriz olarak karşılayan kadro. Ama, bu konuda da bazı değişik tavırlar söz konusu. Örneğin; Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, Rusya'ya yakın bir lider olarak görülürken, giderek artan bir şekilde Kerimov'un Rusya'yı eleştirdiğini görmekteyiz son yıllarda. Rusya'nın bölge için bir tehdit ve tehlike olarak algılanmasının gerektiğini söylemekte. Zaman zaman bu ülkelerin liderleri, halkın hoşuna gitmek için, popülist bu tür şeyleri söylemekteler. Bu, onun da bir parçası olabilir. Ama, 1990'lı yılların başlarıyla, 1990'lı yılların sonlarını karşılaştırdığımızda; bölge ülkelerinde "bağımsızlık kültürü" diyebileceğimiz anlayışın giderek daha fazla egemen olmaya başladığını görmekteyiz. Bu, bölge ülkelerinde ekonomik olarak mevcut olan sorunların, mevcudiyetine rağmen böyle olmakta.

Gerçekten, bölge ülkelerinin ekonomilerine baktığımız zaman; ekonomik olarak son derece sıkıntılı bir zaman yaşadıklarını görmekteyiz. İşçi ücretleri, memur ücretleri son derece, âdeta komik denebilecek rakamlara düşmüş durumda. Örneğin; bir ailenin yaşaması için gerekli olan dolar cinsinden, -ki, artık bölge ekonomisi dolara bağlanmış durumda-500 dolar gerekmekteyken, normal bir memur veya işçi 50

dolar gibi bir maaş almakta; onu da alırsa. Çünkü maaşlar, bölge ülkelerinde bazen aylarca ödenmiyor; bazen 1 yıl boyunca maaşını alamayan memur ve işçiler mevzuubahis.

Bu bir açıdan, bölge halkının Rusya'ya dönük olarak daha nostaljik duygular beslemesine yol açtı.

Sovyetler Birliği zamanının çok daha iyi olduğu konusunda genel bir kanı var, yaygın bir kanı var. Bağımsızlığın hiç de iyi olmadığı konusunda bir kanıdan söz etmek mümkün. Bir yandan bağımsızlığa alışma eğilimi görülürken; yani insanların, artık daha bağımsız bir ülke olmanın gerektirdiği şekilde hareket etme eğilimine girdikleri görülürken, öte yandan da, -belki bunda çelişkili gibi görünecektir halkın bağımsızlıktan beklediğini bulamama gibi bir tavrı da, bence söz konusu.

Ekonomik açıdan Türkiye'nin, bölgenin bazı ülkelerinde daha avantajlı olduğunu belirttim.

Özellikle Türkmenistan ve Azerbaycan konusunda boru hatları, Türkiye'nin politikasının en önemli hatlarından birisi.

Bakü-Ceyhan; özellikle Amerikan desteği sayesinde, Amerikan Hükûmetinin desteği olmasa Bakü-Ceyhan'ın olması mümkün olmayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri, 1990'lı yılların ortasına kadar kendisini biraz kenarda tutmuşsa da, 1990'lı yılların ortasından sonra ciddî bir tavır değişikliğine girerek, Türkiye'nin daha fazla yanında yer almaya

başlamıştır. Bu, aslında Türkiye'nin çok yararına olan bir gelişme. Çünkü, 1990'lı yılların başlarında Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'ya yönelik olarak, Rusya'da demokrasinin muhafazasının Amerika'nın birinci hedefi olduğuna inanmaktaydı. Hâlâ daha bundan söz etmek mümkün. Ama, giderek artan bir şekilde, Türkî cumhuriyetlerin ekonomik bağımsızlıklarının da Amerikan dış politikasında önemli bir yere sahip olmaya başladığını görmekteyiz. Ve birçok petrol şirketi; hemen hemen bütün petrol şirketleri, Bakü-Ceyhan'a karşı olsalar da, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu siyasî müdahalesi yüzünden, özellikle Başkanından kaynaklanan bu siyasî müdahale yüzünden, Bakü-Ceyhan'a daha sıcak bakma aşamasına gelmiş durumdalar.

Ama, enteresan bir gelişme; belki bundan bahsetmek gerekebilir. Hazar Denizi'nden beklenen petrol, şu ana kadar çıkmış durumda değil. Petrol olmazsa, boru hattı da tabiî ki olmayacaktır. O yüzden şirketler de, devletler de bekleme hâlindeler. Birçok kuyu boş çıkmış durumda Hazar Denizi'nde; ama, "bu doğaldır" deniyor. Kuzey Denizi'ndeki petrol kuyuları da başlangıçta boş çıktı, sonra dolu kuyular da bulundu.

Türkmenistan konusunda da aynı şeyleri söylemek mümkün. Türkmenistan konusunda doğalgaz boru hattı mevzubahis. Burada da Amerika'nın müdahalesi söz konusu. Eğer İran boru hatlarının geçişine izin verilseydi Amerika tarafından; İran üzerinden Türkiye'ye ve İran üzerinden Basra Körfezine bo-

ru hatları ulaşacaktı ve dış pazarlara bu boru hatlarından taşınan gaz ve petrol ulaşarak, bölge ülkelerinin ekonomik bağımsızlığı daha güçlenecekti. Buna rağmen, İran'ın bu şekilde izole edilmesine rağmen, Amerika Birleşik Devletleri bu sefer Hazar Denizi'nin altından geçecek bir doğalgaz boru hattının Azerbaycan ve Türkiye'ye ulaşması konusunda ağırlığını koymuş durumda. O da bir açıdan, Türkiye'nin bence yararına bir gelişme.

Özbekistan'la çok fazla ekonomik ilişkiler mevzubahis değil, Özbekistan'la bir rekabet mevzubahis. Özbekistan da, Türkiye de, bir anlamda kendilerini Türk dünyasının liderleri olarak görmekteler. Türkiye'de bu çok fazla bilinen bir olgu değil; bizim buradan giden bazı devlet adamları bu konuda ileri geri konuştukları zaman, Özbeklerin sinirleri bozuluyor; çünkü onlar böyle şeyleri duymaya alışık değiller; çünkü onlar için Buhara, Hive ve Kokand gibi hanlıkların bulunduğu Özbekistan, Türk dünyasının kültürel, tarihî, dinî açıdan da merkezi. O yüzden Özbekistan'la, sürtüşmeyle birlikte yürütülen bir ilişkiden söz etmek mümkün.

Kırgızistan'la da, gerek uzaklık, gerek Kırgızistan'ın fakir bir ülkesi olması dolayısıyla, çok sınırlı ilişkilerden bahsetmek gerekir.

Bölge ülkelerinde Türkiye'nin, bence yararına olan bir gelişme, bir faktör; bölge ülkelerindeki eğitim kuruluşları Türkiye'nin çok yararına olan bir faktör. Türkiye'de Fethullahçılar olarak bilinen ekibin özellikle

başını çektiği eğitim yatırımları, bölge ülkelerinde son derece önemli karşılanmakta ve Türkiye'nin bölge ülkelerinde daha pozitif bir imaj kazanmasına yardımcı olmaktalar. Onlar da, bu çerçeve içinde zikredilmesi gereken faktörler.

Kazakistan hakkında çok kısaca bazı şeyler söylemek gerekirse; Kazakistan, diğer ülkelerden farklı olarak çok ciddî Rus nüfusun bulunduğu bir ülke. Özellikle ülkenin kuzeyi Rus nüfusun yoğun olarak bulunduğu bir bölge. Bu nedenle, Kazakistan siyasî yönetimi Ruslara yönelik olarak daha ayrımcı, Ruslara daha anti-Rus bir politika izlerse, Rusya'nın, -ki, Rusya ile sınırdaş bir ülke Kazakistan kuzey Kazakistan'ı Kazakistan'dan koparabileceğini düşünmekte ve bu da son derece haklı bir düşünce. Bugün Yugoslavya'a olan bitenleri gördüğümüz zaman, bu tür etnik çatışmaların parçalanmaya ve dış müdahalelere rahatlıkla yol açabileceği görülür ve tabiî ki Kazakistan da Rusya için hiç de zor olmayan bir askerî hedef. Kazakistan ordusunun topu topu; her hâlde jandarma da, askerî polis de bunun içinde sanıyorum, 20 bin kişiden oluşmakta. Bu 20 bin kişinin yarısı da Rus ise, Rus ordusu için Kazakistan çok da zor olmayan bir lokma diye düşünmek gerekir.

O yüzden Kazaklar, Nazarbayev Yönetimi son derece dikkatli bir politika izlemekte. Örneğin; Kazak dili, 1999'a kadar bütün Ruslar ve Kazaklar tarafından kullanılması gereken bir devlet dili olarak kabul edilmişse de 1989 yılında ve daha sonra 91 yılında; artık bu hedef unutulmuş durumda. Yani, 1991'deki, sınır-

lı da olsa hâkim olan milliyetçi hava, artık 1999'da Kazakistan'da mevcut değil.

Türkler açısından böyle bir olguyla karşılaşmak, biraz hayal kırıklığı yaratıyor. Kazakistan'a gittiğiniz zaman veya bölge üklerinin çoğunda da aşağı yukarı bu konuşulabilir, ama onları teker teker incelemek lâzım, çünkü çeşitli farklılıklar var; çok yoğun bir Rus kültürüyle karşı karşıya kalıyorsunuz, Kazakça bilmeyen bir sürü Kazakla karşılaşıyorsunuz. 1991 yılında Kazakların yüzde 40-50'si, neredeyse Kazakça bilmiyordu. Bu konuda bazı programlar sonucunda, bazıları öğrendi Kazakçayı. Ama ve çok yoğun bir Rus kültürü ve kendi kültüründen yabancılaşma söz konusu. Ve Türki veya Türkler arası veya Türki halklar arası dayanışma, Kazaklar açısından hiç de arzu edilen ve istenen bir faktör, olgu olarak görünmüyor. Ama, bunların tabiî çeşitli sebepleri var bahsettiğim gibi; bu çerçeve içinde bakmak gerekir.

O nedenle de, Kazakistan'ın Türkiye açısından, ekonomik faktör yanında kültürel alanda da uzun bir süre yakın bir partner ortak olabileceğini düşünmek biraz hayalcilik olacaktır.

Ben sözlerimi burada kesmek istiyorum. Sorular varsa, onları cevaplayabiliriz.

SUNUCU- Değerli katılımcılar, bundan sonraki bu bölümde, uygun görürseniz, varsa sorularınız ve katkınızı alacağız. Ancak ricam; bu çalışmalar kitap hâline getirileceği için, soru ya da katkı sahibinin adı soyadı ve sendikasını almak istiyoruz. Bir de, hangi konuşmacımıza soru yöneltiyor iseniz, lütfen onu da belirtirseniz, kayıtlarımız bakımından faydalı olur diye düşünüyorum.

Evet, söz sizin, buyurun efendim.

DR. SAİM YORGUN

(TOLEİS Sendikası Uzmanı)

Ben sorumu, öncelikle Sayın Sümer'e yöneltmek istiyorum.

Sayın Sümer Türkiye'nin dış politikasını açıklarken üç temel ilkeden bahsettiler; üçüncü ilke olarak da, "diğer ülkelerin iç işlerine karışmama ve kendi iç işlerimize de karıştırmama" ilkesinden bahsettiler.

Bölgeselleşmenin ve küreselleşmenin arttığı, "insan hakları" kavramının ön plâna çıktığı, ayrıca uluslararası yükümlülüklerin arttığı ve denetimlerin arttığı bir dünyada, "iç işlerine karışmama ve karıştırmama" ilkesinin çerçevesini nasıl çiziyor Dışişleri? Öncelikle onu öğrenmek istiyorum; bir.

İkincisi; Türkiye'nin üzerinde özellikle, hem iç işlerine bakıldığında kendimizden kaynaklanan ve bizim de özeleştiri yaptığımız birtakım standartlara uygun olmayan uygulamalar var ve bunun üzerinde ciddî de baskılarla karşı karşıya kalıyoruz.

Bizim Dışişlerimizin, diğer ülkelerdeki hak ihlâllerine ilişkin, diğer ülkelerdeki standartlara aykırı uygulamalara ilişkin çalışmaları var mıdır; varsa, bu çalışmaları dış politika aracı olarak kullanmak istiyor mu?

Üçüncü sorumu Sayın Bölükbaşı'na yöneltmek istiyorum.

Sayın Sümer, Türkiye'nin Çin ile olan ilişkilerini anlattıklarında, Çin'in Sincan Uygur Bölgesinde Türkiye'ye yönelik sıcak bakışı olan insanlar olduğundan bahsettiler ama, Türkiye'nin dış politika açısından Çin'i tek ülke olarak gördüğünü söylediler.

Sayın Bölükbaşı da, Orta Asya ve Kafkasya'yı değerlendirirken; Türkiye'nin ve dünyanın meydana gelen gelişmelere hazırlıklı olmadığını söylediler. Acaba Çin'deki gelişmelere de Türkiye ve dünya hazırlıksız mı yakalanacak? Bunu öğrenmek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

RAMAZAN BEKER

(ŞEKER-İŞ Sendikası Ankara Şube Başkanı)

Hocalarımız bizleri aydınlattılar, kendilerine teşekkür ediyorum.

Fakat, ilk konuşmacı olan Dışişleri Bakanlığı Siyaset Plânlama Dairesi Başkanı Hocamızın konulara yaklaşımını biraz, bir dış politika uzmanının yaklaşımına pek uygun görmedim.

Hocam da işaret etti; bize burada bilgi verirken, bilginin biraz açık olmasında biz fayda görüyoruz.

"Sincan Uygur Bölgesinde bize yakın insanlar var" denildi. Benim bildiğim, "Sincan Uygur Bölgesi" diye bir bölge değil de, bizim tarihimizde, Türk tarihinde orası "Doğu Türkistan" olarak adlandırılır. Batı Türkistan bağımsızlığına kavuşmuştur şu anda; tam bağımsız diyemeyiz ama. Doğu Türkistan'da yaşayan bizim akrabalarımız var; bize onlar hâliyle sıcak ilgi duyacaklar, bizim de duymamız lâzım.

Şu anda buradan şuraya geçmek istiyorum: Büyük Önder Atatürk'ün 1930'lu yıllarda söylediği bir söz var, "Diktatör Rusya dağılacaktır; orada bizim akrabalarımız var, kardeşlerimiz var, bağımsızlıklarına kavuşacaklardır. Bunun için Türkiye hazırlıklı olmalıdır" demesine rağmen rahmetli Atatürk, bu konuda, özellikle Atatürkçü geçinen insanlarımız hazırlıksız yakalanmışlardır; sanki Amerika'yı yeniden keşfediyor gibi bir hava içerisinde olduk maalesef.

Şimdi, dış politikamız, rahmetli Atatürk'ten sonra büyük değişikliğe uğramıştır. Burda şuradan örnek vermek istiyorum: İngilizlerin politikası şu; Çörçil'in söylediği bir lâf var. "Bizim dostlarımız kim?" diye sorulduğu zaman şunu söylemiş: "Bizim daimî dostlarımız da yoktur, daimi düşmanlarımız da yoktur, bizim daimi menfaatlerimiz var" demiştir.

İngilizler, bunu bütün dünyada bu politikayı uygularken; özellikle Amerika ile kolkola, İsraille kolkola bu politikayı uygularken, biz bunların dümen su-

yuna girmişiz, özellikle dış politikamız Atatürk'ten sonra bunların dümen suyuna girmiş, onların istediklerini yapabiliyoruz. Aleyhimize olan; gerek Güneydoğu'da bizi kardeşi kardeşe kırdırırken, -Türk-Kürt kardeştir; bunları birbirine kırdırırken biz, bizim menfaatlerimize aykırı şeyler yapılırken, Bölükbaşı Hocamın da dediği gibi, Amerika'nın icazetiyle, petrol boru hatlarında pay sahibi olmaya çalışıyoruz; Amerika'nın veyahut İngiliz politikasının icazetiyle.

Şimdi biz, bizim aleyhimize olan bazı gelişmelere cılız tepkiler gösterebiliyoruz sadece.

Biz, kişilikli bir milletiz. Bizim, tarihimizden gelen bir büyüklüğümüz var. Biz bunun farkında neden olamıyoruz? Bu konuda aydınlarımızın; -özellikle bu kuşak aydınlarımızı kastetmiyorum, ben, kendilerinden bazı şeyler konusunda daha mantıklı ve bilimsel yaklaştıklarını gördüm ama, özellikle bu hocalarımın hocaları olan aydınlarımızın, Türkiye'de insanlarımızı yeterince aydınlatmadıklarına; özellikle dış politika konusunda insanlarımıza iyi yön vermediklerine inanıyorum. Çünkü, Türkiye'de eğitim sistemimizdeki çarpıklık, milletimizi, bulunduğu konumdan daha ileriye götüreceği yerde, maalesef geriye götürmekte, başka milletlerin emellerine hizmet eder hâle getirmektedir.

Şimdi, Büyük Atatürk'ün orada, "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözü yazılı; ama, Büyük Atatürk'ün bir de vasiyeti var bize, "Kerkük ve Musul misak-ı millî sınırları içerisine dahil edilmelidir" demiştir. Demin söy-

lediğim Türk cumhuriyetleriyle ilgili, Orta Asya'yla ilgili düşünceleri de var; fakat biz, bu ülkülerimizden uzaklaşmışız, uzaklaştırılmışız.

Bizim millet olarak belli hedeflerimiz olmalı; bunlar kısa vadeli de olabilir, uzun vadeli de olabilir. Süha Hocam da belirtti; bu uzun vadeli politikalarımız tabiî bizlere açıklanmayabilir, ama maalesef, bunun hiçbir emaresini, hiçbir işaretini göremedik.

Dışişlerimizin bu konuda, Türk milletine yakışmayan, devletimize yakışmayan politikalar izlediğine inanıyorum. Ve kendimizi, aslımızı, geçmişimizi daha iyi tanıyarak geleceğimize güvenle bakabileceğimize inanıyorum. Ve bu düşüncelerimizin, Sayın Tanju Beye değil de, Dışişlerindeki yetkililere iletilerek, durumun düzeltilmesini diliyorum.

Diğer bir konu da; gene Bölükbaşı Hocamın Türk cumhuriyetleriyle ilgili söylediği konu.

70 yıl Türk cumhuriyetleri Rusya'nın hegomanyası altında kaldı. Rusya, komünizmi kendi millî çıkarları için bir araç olarak kullandı. Bu, maalesef Türkiye'de yeni yeni kabul edilmeye çalışıldı. Komünizm, Ruslar tarafından millî çıkarları için araç olarak kullanılmıştır. Buna, Türkiye'deki bazı insanlarımız da maalesef alet edilmiştir.

Şimdi, buradaki insanlar 70 yıl sömürge altında tutuldu, kültürleri ve inançları unutturuldu, bağımsızlık ve hür yaşama arzuları unutturuldu.

70 yıl, bir nesil demektir. Bu insanların zaman içerisinde öz benliğine kavuşması, hürriyetin ve bağımsızlığın ne demek olduğunu anlamaları, biraz uzun süre alacaktır.

Buradan; umutlu olmamız gerektiğine inanıyorum ve bizim Dışişlerimizin üzerine düşeni yapması gerektiğine inanıyorum. Şu ana kadar bunun yapılmadığını da, maalesef konuşmacıların konuşmalarından da anlamış bulunuyoruz. Bu konuda da Dışişlerimiz uyanmalıdır artık.

Ve Atatürk'ten sonra uygulanan, "Bizim kimsenin toprağında gözümüz yok, kimsenin de bizim toprağımızda gözü olmasın" zihniyetiyle, deve kuşu gibi kuma kafamızı sokup da, beklemenin âlemi olmadığına inanıyorum.

Türkiye'yi riske sokmadan, tehlikeye sokmadan, savaşa sokmadan, bize yakın insanların meseleleriyle ilgilenmek bizim görevimizdir; bize de düşer bu görevler. Bir Fransız'ın veyahut da bir Amerikalı'nın Ortadoğu'da başına bir şey geldiği zaman, 6'ncı Filo'yu Ortadoğu'ya dayayabiliyorlar; biz niye, bir insanımızın başına bir şey geldiği zaman bunu yapamıyoruz? Onlar da insandır, insan haklarını gündeme getirip, bunların haklarını aramak da bizim görevimizdir.

Türk cumhuriyetlerinin de, önümüzdeki zaman içerisinde kısa dönemde güçlü birer devlet olacaklarına inanıyorum.

Burada Türkiye'nin de, onları incitmeden ağabeylik rolünü yerine getirmesi gerektiğine inanıyorum.

Teşekkür ediyorum.

FARUK ÜSTÜN

(TESKOP-İŞ Sendikası Genel Sekreteri)

Şimdi, burada "uluslararası ilişkiler" denilmiş; dolayısıyla, sayın hocalarımızı ve bu konudaki uzmanları dinledik.

Benim şahsen Kerkük'ü, Musul'u kurtarmak diye bir derdim yok; onlar kendi kendilerini kurtarsınlar.

Aynı şekilde, Türki cumhuriyetlerinin de bizi ağabey olarak gördüklerini de hiç sanmıyorum. Onlar da kendi iç dinamikleriyle, daha önce Çarlık despotizmine boyun eğmişler, arkadaşın tabiriyle de, Sovyet etkisine boyun eğmişler. Eğmeyeydiler, dik duraydılar. Dik durmasını bilenler, dövüşerek ölmesini de bilirler.

Şimdi bunları bırakalım, şu ayıplı durumdan kurtulmak için ne yapacağız; onun üzerinde duralım bence.

Benim, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yılının kutlandığı, 76.yılına dönüldüğü bir zamanda, ülkede Dışişleri Bakanlığının, aynı şekilde Çalışma Bakanlığının ve Konfederasyonumuzun, diğer konfederasyonların, işçi sınıfının mücadelesini sürdüren sendikalarımızın, ILO toplantılarında ayıplı ülke olmaktan kurtulmak için ne gibi düşünceleri var? Yani, hâlâ daha

çocuk emeğinin sömürüldüğü, kadınların ikinci sınıf vatandaş gibi muamele gördüğü, iş güvencesinin olmadığı, emek üzerindeki sömürü ve baskının her gün daha şiddetlenerek arttığı ve Sendikalar Yasasından, Toplu İş Sözleşmesi Yasasından, 1475'teki çağ dışı, insanlık dışı hükümleri kapsayan maddeleri ayıklamak için Dışişleri Bakanlığımızın ne gibi girişimleri olacaktır, Çalışma Bakanlığımızın ne gibi girişimleri olacaktır, bizim ne gibi çabalarımız olacaktır? Onların üzerinde kafa yoralım; önce kendimizi bir kurtaralım, sonra diğerlerine sıra gelir.

Teşekkür ediyorum.

ARSLAN YÜKSEL
(KOP-İŞ Sendikası Üyesi)

Bu seminerde ben üç soruyu kendim, hasbelkader hafızamda oluşturdum.

Şimdi birincisi; bu Avrupa devletleri, Avrupa'nın göbeğinde, Türkiye'nin AET'ye alınması konusunda, "Efendim, Türkiye'de insan hakları ihlâl ediliyor, efendim Türkiye'de demokrasi yok, efendim Türkiye'de şöyle, Türkiye'de böyle" demeleri, bence çifte standart.

Önce NATO'yu ele alayım.

Türkiye, NATO'ya olan görevini son derece değil, şu anda dünyanın jandarmalığını yapmış olan Amerika'dan sonra, en büyük NATO'da görevini yapan ülkelerden birisi. Sovyetler rejimi zamanında, Sovyetler'in Basra'ya, sıcak ülkeleri inmesini engelleyen ve diğer

bir tabirle, Ortadoğu'nun jandarmalığını yapan Türkiye, NATO'da birinci devlet, iyi devletti de, şimdi mi NATO'da işlevini yapmamaya çalıştı?

Bir diğer husus, AET'ye tam üyelik için başvurduğumuz için Sayın Eralp, "Bu çok zamansız, zamanında yapılmamış bir başvuruydu" dedi. Olmaz öyle şey.

Şimdi, aynı AET ve insan hakları savunucusu Avrupa, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Polonya; bu devletler Sovyet rejimi zamanında bizim karşımızda zıt bir paktta iken, biz onlara karşı işbirliği yaparken ve biz bunlara bir etten duvar; insanıyla, jandarmasıyla jadarmalık görevini yaparken, o zaman iyiydik de, onlara öncelik verince, biz şimdi kötü mü olduk acaba?

Bir diğer husus; AET'ye alınmayışımızın tek sebebi insan haklarıymış...

Geçenlerde, tahmin ediyorum Mart ayıydı; Amerika'da sanıyorum bir bayan Alman vatandaşı iğneyle idam edildi. Suçu, her hâlde çocuğunu boğarak öldürmüş;

600 yıl evvel İspanya'da Yahudiler Nazi zulmünden sürülürken, Türkiye bunlara kucak açıyor ve Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde yaptığı ilk şey şu: "Herkes dininde, kültüründe serbest" diyor ve hâlâ İsrail'de Yahudiler, işte zamanında, 600 yıl evvel Türklerin yapmış olduğu bu insanî jestlerden dolayı hâlâ teşekkür eder. Geçmiş yıllarda da heyetler hâlinde, Türkiye'ye teşekkür için -bazı şeylerden dolayı özür dilemeye gelmişlerdir.

Türkiye NATO'ya girmiş; "Kore Savaşına gel" demişler, koşmuşuz, binlerce yağız Anadolu delikanlısı orada şehit düşmüştür.

Efendim; Saddam'ın zulmünden kaçan Peşmergeler, -çok yakın, 1990'larda işte Halepçe katliamından kaçmışlar, Türkiye kucak açmıştır, insanî vazifesini yapmıştır ve son derecede dünyanın takdiriyle karşılaşmıştır.

Ben, bir diğer husus olarak şunu belirtmek istiyorum: Kuzey Irak'ta oluşturulan, sözde peyk bir devlet; Talabanî ve Mesut Barzanî 1981'de dünya kamuoyuna bir deklâre yayınladılar; "Bizim Kuzey Irak'ta Saddam'a karşı savaşmamızın yegâne sebebi, Türkiye'de yaşayan Kürt vatandaşlarımızın demokratik haklarını elde etmek içindir" dediler. Evet, bunu dediler. Ben bunu kendi akrabalarından; bu İçişleri ve Dışişlerinde olsun, askeriyede olsun, uzman kişilerin vasıtasıyla, onlardan dinledim ve belgelerini de gözlerimle gördüm.

Şimdi şunu demek istiyorum: Biliyorsunuz, Kuzey Irak'ta yaşayan o insanların, Kuzey Irak'ta herhangi bir milletvekili seçilme hakları yok. Şimdi, bu söylenen şahıslar, ülkemizde yaşayan bu vatandaşlarımız Millet Meclisi Başkanı oluyor, milletvekili oluyor, Cumhurbaşkanı oluyor, mühendis oluyor, inşaat kuruyor, ihalelere giriyor... Demek ki, Türkiye'de insan hakları var.

Amerika Birleşik Devletleri'ne seslenmek istiyorum: Bugün insan hakları konusunda başımızı çok

ağrıttılar sinsi politikalarla. Kendisi, bir Kızılderili ırkını asimile ederken insan hakları olmuyor da, 30 bin kişinin kanına giren, kundaktaki bebekleri katleden; sözde "halkımı savunuyorum" deyip, bir Ermenistan Devleti uşaklığını yapan, 30 bin kişiyi katleden insanların cezalarını vermeye kalktığımızda mı "insan hakları ihlâli" oluyor?

Bu, apayrı bir durum tabiî ki.

Evet, Türkiye günden güne kan kaybetmektedir.

Efendim, bir Konya'nın nüfusu kadar olan bir Yunanistan'la başedemiyoruz. Neden başedemiyoruz? İşte, Amerika'da bir Yunan lobisi var.

Ben Sayın Sümer'e soruyorum: Bu güçlü devlet, acaba bu haksızlıklara karşı Avrupa'da böyle lobiler oluşturamaz mı? Gerçi son yıllarda işte Amerika-Türk dernekleri kuruldu ama, biraz daha aktif olunamaz mı; dış politikada biraz daha böyle duyarlı olup, sesimizi duyuramaz mıyız? Yani bugün, düşünebiliyor musunuz; ufacık bir şeyin koskocaman file kafa tutması gibi bir şey. O, zaten bize bir şey yapamaz ama; sinek ufaktır mide bulandırıyor.

Ben, Sayın Sümer'den sormak istiyorum; Türkiye'nin Avrupa nezdindeki uğramış olduğu haksızlığa karşı daha böyle lobiler şeklinde, onların şeylerini kıracak şekilde bir şey yapamaz mıyız?

Yalnız şunu da söyleyeyim: Türkiye AGİK'e imza atmış, İnsan Hakları Helsinki Beyannamesi'ne de im-

za atmış; Türkiye'de demokrasi de vardır, Türkiye'de insan haklarına saygı da vardır.

Teşekkür ediyorum.

BURHAN GÜNDOĞDU

(KOOP-İŞ Sendikası Ankara 2 Nolu Şube Yönetim Kurulu Üyesi)

Birinci sorum Sayın Tanju Bey; Çin'de, Sincan-Uygur bölgesindeki yaşayan insanların Türk dünyasına sempatiyle baktığını söylediler. Oradaki insanlar, acaba Türk değil mi? Onu öğrenmek istiyorum.

İkinci sorum Sayın Bölükbaşı'na. Kafkasya ülkelerini sayarken, Çeçenistan'ı niçin saymadı acaba?

Teşekkür ederim.

SİNAN VARGI

(TÜRK-İŞ Teşkilâtlandırma Uzmanı)

Önce hocalarımıza çok teşekkür ediyoruz; çünkü, her gün değişen bir bilim dalını bize çok net bir şekilde anlattılar. Her gün takip edilmesi gereken bir bilim dalı; öyle ekonomi gibi, mühendislik gibi, bir kere öğrendikten sonra ömür boyu yapılacak bir bilim dalı değil. Çünkü, her gün olaylar ve insanlar değişiyor.

Ve gördüğümüz kadarıyla da; olaylar, kişiler, kurumlar, görüldüğü ya da açıklandığı gibi değil. Onları iyi anlayabilmek için de, kişileri, kurumları iyi tanımak gerekiyor, olayların perde arkasını bilmek gerekiyor ki, bunları takip etmek de, ayrıca bir günlük koşuşturma ve telâşe.

Bu açıdan, biz TÜRK-İŞ olarak bütün hocalarımıza; ben şahsen, uzman arkadaşlarımla teşekkür ediyoruz, bizi aydınlattılar.

Benim birkaç tane sorum var. Katkıda bulunacak bilgi birikimine sahip değilim; ancak, son gelişmeler konusunda bazı sorularım olacak.

Avrupa Birliği, kendi askerî gücünü oluşturmak konusunda kararlar almak durumunda; Türkiye'yi bu konuda dışarıda bırakmak istiyorlar. Buna neden gerek duyuluyor? Ekonomik güç, yavaş yavaş askerî güce mi dönüşecek? Dünyanın diğer bölgelerindeki ekonomik örgütlenmeler; NAFTA türünden ve Japonya'daki ekonomik örgütlenmeler de sonunda bir askerî örgütlenme biçimine dönmek zorunda mı? Bu, ileriye yönelik bir projeksiyon sorusu olabilir.

İkincisi; Türkiye, Orta Asya'daki Türki cumhuriyetlerle ilişkisini geliştirmek istediği zaman, her zaman şöyle denir: "Sovyetler Birliği'nin ağrıyan karnı Müslüman Türkler."

O zaman da Sovyetler Birliği: "Durun bakalım, ben daha ölmedim, siz bu işleri yaparsanız; işte Kazakis-

tan'da, Türkistan'da okullar açarsanız, ben de Güney Kıbrıs'a füze veririm, o da sizi tehdit eder" diyor. Bu konuda ya da ayrılıkçı terörü destekliyor; işte, Apo'yu davet ediyor, onu destekliyor.

Türkiye'yle Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiyi, hem Orta Asya Türki cumhuriyetleriyle de ilişkileri geliştirerek, tutmanın bir yönü var mı?

Bir diğer sorum da şu: Dış politikada giderek çok uluslu şirketler ağırlıklarını hissettiriyorlar. O ağırlıklarını hissetirmek konusunda da, dünya ekonomisinde giderek çok uluslu şirketlerin ağırlığı artıyor ve bir müddet sonra çok uluslu şirketler, devletler yerine uluslararası ilişkiler konusunda karar alacak ağırlığa ulaşıyorlar. Bu konuda hocalaramız ne diyecek?

Bize bu konularda bilgi verirseniz; çok teşekkür ediyorum.

RESUL LİMON
(TES-İŞ Sendikası Eğitim Müdürü)

Benim genel çapta sorularım olacak; bazıları da ferdî.

İlk önce Yıldırım Beyden başlamak istiyorum.

ILO'da işçi sendikalarının temsilde etkinliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani, gerçekten bir temsilde size göre yapılması gereken hazırlıklar tam anla-

mıyla yapılıp, ILO'da gerçek anlamıyla Türkiye'deki işçi sorunları gündeme getirilebiliyor mu? Bunu açarsa sevinirim.

İkinci sorum Irak'la ilgili.

Amerika tarafından Saddam Hüseyin'in başta tutulması ya da Saddam Hüseyin'in Irak'ın başından alınmasında Amerika gerçekten samimî mi? Bana göre orada şöyle bir teori de olabilir: Yani, burada Amerika, Saddam Hüseyin'i halkıyla kemikleştirerek, daha da bütünleştirerek, başta tutarak, müdahale şansını artırıyor mu? Bu, İran için de geçerli mi?

Üçüncü sorum ise son Kosova olaylarıyla ilgili.

Sırbistan'daki NATO'nun müdahalesinde Rusya'nın çıkışları oldu. Bu çıkışlar sırasında, Rusya belli oranda; işte Başbakanını, Dışişleri Bakanını göndererek, olayda, Slav ve Ortodoks'luktan gelen bağlarını kullanmaya çalıştı; ama, bunun sonuçları net bir şekilde ortaya çıkmadı.

Sayın Hocam Eralp Bey, "Amerika, birebir ilişkileri çözmek değil de, toplu bir hareketle müdahale şansını artırmıştı" demişti. Burada Rusya etkenini gözönüne alırsak, yani Amerika bundan çekinmiş olabilir mi? Ya da bunu, Rus dış politikasının burada iflas ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirebilir miyiz?

Teşekkür ederim.

ZEKERİYA AL

(TESKOOP-İŞ Sendikası Örgütlenme Dairesi Uzmanı)

Benim sorum Sayın Tanju Sümer'e olacak.

Şimdi bizlerin, emekçiler olarak ülkenin genel çıkarları ile zaman zaman çıkarlarımız örtüşmüyor; çoğunlukla da örtüşmüyor. Bir örnek verecek olursak: İlk Irak Krizinde 1 koyup 3 alacaktık; ama biz, 3 almak yerine, parmakla sayılamayacak ölçüde kayıplara uğradık.

Bu nedenle; sizler, uluslararası siyasette siyaset saptarken, sosyal gruplardan, yani emekçilerin de bu anlamdaki çıkarlarını dikkate alarak mı, yoksa sadece sermaye açısından ve askerî açıdan mı uluslararası siyaseti belirliyorsunuz? Ben bunu merak ediyorum.

Teşekkür ederim.

NEZİH GENÇLER

(TESKOOP-İŞ Sendikası Eğitim Uzmanı)

Benzer bir soruydu benimki de; onun için o birinci sorumu geri çekiyorum, çünkü arkadaşım sordu.

Şu an öyle anlaşılıyor ki; Türkiye Cumhuriyeti ordusu, kara savaşı da dahil olmak üzere, Kosova'da bir maceranın içine itilmek isteniyor, Amerika'nın taşeronu olarak. Gelen göçmenlerden de edindiğimiz in-

tiba şu ki; -gelenler genellikle Arnavut göçmenler orada Türk bir azınlık da var veya Müslüman diğer bir azınlık da var ve Sırplar, onlara karşı, şu ana kadar bir soykırım veya tehdit unsuru oluşturmamışlar.

Uzman arkadaşlardan hangisi olursa, ona sormak istiyorum.

Bu durumda, bu edebiyat; işte, bizim "soydaşları kurtarma" veya "Müslüman kardeşlerimizi kurtarma" şeyi ne derece geçerli?

Bir arkadaşım da buna değindi; yarın, öbür gün aynı şey, ulusal cumhuriyetleri bölüp parçalama usulü, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra, Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin de parçalanmasına doğru hızla gelirken, acaba aynı uluslararası baskı, Türkiye'ye karşı da olduğunda, buna ne cevap verilecek; bir ulusal cumhuriyet olduğunu iddia eden Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenler tarafından?

Teşekkür ederim.

SUNUCU- Değerli katılımcılar, şimdi cevaplara geçiyoruz. İlk konuşmacı sayın Sümer olacaklar, ikinci konuşmacımız Sayın Altunışık, üçüncü konuşmacımız Sayın Türkeş, dördüncü konuşmacımız Sayın Bölükbaşı ve son konuşma Sayın Koç tarafından yapılacak.

Sayın Sümer, buyurun efendim.

TANJU SÜMER

İlk önce; sorulardan, sendika üyelerinin dış konulara olan duyarlılığını görmüş buluyorum. Gerçekten bu kadar ilgi beklemiyordum; benim için son derece olumlu bir süpriz oldu. Gerçekten başarılı bir dış politika, ancak geniş katılımla olabilir.

Bence TÜRK-İŞ, bugün Türk dış politikasının uygulamasında, hatta oluşturulmasında son derece önemli bir kurumdur. Konuşmamda da bahsetmiş olduğum gibi, dışarıda itibarı vardır. Hatta siz de bilirsiniz; bazı dışardaki muhataplarımız, Dışişlerini değil, sizin gibi böyle halkımızın bazı kesimlerini temsil eden kuruluşları karşılarında görmekten çok daha memnun olurlar.

Bu duygularla sorularınızı cevaplamaya çalışacağım.

Sorular, esasında hiç kolay sorular değil ama, elimden geldiği kadarıyla, bilgim çerçevesinde cevap vermeye çalışayım. Hiç olmazsa, burada çok seviyeli

bir destek var; onlar, hocalarımız da beni destekleyeceklerdir.

Birinci konuşmacı, daha doğrusu soruyu soran Beyefendi, "içişlerine müdahale konuları nasıl ayrılıyor?" dediler.

Konuşmamda da belirtmiştim; gerçekten bugün dünyada pek çok konu, daha önce bizim içişlerimizden addettiğimiz pek çok konu, bugün içişlerinden sayılmıyor; dünyada böyle bir değişime uğradı. Yani, azınlık hakları, demokrasi, hukuk düzeni; bütün bu konular, artık "içişleri" deyip kapanmamıza imkân vermiyor. Hangi konuların içişlerinden olacağını, daha çok uluslararası toplum tespit ediyor.

Türkiye'nin üyesi olduğu AGİT; Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilâtı, Avrupa Konseyi bu konuları tespit ediyor, biz de bunların ne olduklarını biliyoruz.

Dolayısıyla, bu konularda artık; "bunlar içişlerimizdir" dememiz, hiçbir şekilde mümküm değil. Ama öte yandan; son günlerlerde de izlediyseniz, İran'ın bazı iddiaları, Türkiye üzerindeki bazı iddiaları ve müdahalelerini devletimiz, içişlerine müdahale sayıp, reddetmiştir; gerçekten de haklıdır bu konularda. Bunları basından takip edebiliyorsunuz.

Diğer taraftan, sorunun ikinci bölümü şuydu: "Türkiye de, Avrupalıların bizde insan haklarını takip ettiği gibi, onlara yönelik bazı konuları takip ediyor mu?"

Bunu niye sorduğunuzu ben de anlıyorum. Yani, "onlar bizi rahatsız ediyor, biz onları nasıl rahatsız ederiz?".

Bu, gerçekten bizim de araştırdığımız, üzerinde durduğumuz bir konu. Yalnız, şunu da söylemek gerekir: Bu iki konuda tam bir karşılıklılık ve paralellik yok. Şimdi, eğer birisi size, "sizde hukuk düzeni yok, demokrasi yok, insan hakları yok" derse ve bu gerçekse, bizim onlara karşı, "ama sende de bu var mı?" dememiz gerekir; bir de, onlar kendi eksiklikleri ile ilgili olarak yeterli çalışmayı, düzenlemeyi yapıyorlar mı; buna bakmak gerekir.

Bizim, tabiî takip ettiğimiz bazı konular var. Meselâ; "terörizme destek verilmesi, uyuşturucu madde, ırkçılık" gibi bizim vatandaşlarımızı da tehdit eden konular var. Bu konular, bizim birimlerimizce çok yakından takip edilmektedir.

Ancak, şunu da söylemek gerekir ki; Avrupa ülkeleri, kendileri de bu konuları izlemek bakımından teşkilâtlanmış durumdalar. Yani, bu tür suçlar işlendiğinde, onlar bunu cezasız bırakmıyorlar. Ama tabiî ki, tarafımızdan bu konular takip ediliyor, bizi rahatsız etmesi önlenmeye çalışılıyor.

İkinci konuşmacımızın belirttiği; Doğu Türkistan'da, yani Sincan-Uygur özerk bölgesindeki soydaşlarımızın haklarının savunulması.

Gayet tabiî ki, buradaki azınlığa karşı sempati duymamız son derece doğaldır; bunu hiç kimse engelleyemez.

Ancak, şu da vardır: Ülkelerin toprak bütünlüğü, bizim politikalarımızın temellerinden birisidir. Eğer biz bu temel kuralı ihlâl edersek, başkaları bizim için daha fazla bunu ihlâl edebilir. Dolayısıyla, bu kurala uymak zorundayız. Böylece, biz resmî olarak tek bir Çin tanıyoruz ve bu konuyu bu şekilde kapatıyoruz.

Diğer taraftan, diğer bazı konuşmacılarımız da dile getirdiler; "bazı dış politika konularında sessiz kalma veya daha az tepki gösterme, göstermeme veya daha güç ortaya koyma" veya bazı konuşmalarda belirtildiği gibi, "önder olma, lider olma, süper olma, şöyle olma, böyle olma"; gibi iddialı lâflar.

Türkiye, hiç şüphesiz çok önemli bir ülke, gerçekten çok önemli bir ülke ve bunu herkes teslim ediyor; Amerika da, Avrupa Birliği ülkeleri de. Türkiye önemli bir ülke, stratejik bir ülke ve bölgesel sorunların çözümünde önemli katkısı olan bir ülke, barış için gerekli bir ülke.

Ancak şunu da unutmamak lâzım: Bir ülkenin son derece etkin bir politika izleyebilmesi için güce ihtiyaç var. Güç neden oluşur? Ekonomik gücünüzün iyi olması lâzım, askerî gücünüzün mükemmel olması lâzım, siyasî istikrarınızın sağlam olması lâzım. Çok güçlü bir ülke; bu son teknoloji silâhlarını da yapabilecek, imal edebilecek bir ülke olmalı. Gayet tabiî ki, siyasî iradeyi gösterebilecek güce de sahip olmalıdır.

Diğer taraftan, askerî gücün yanı sıra ekonomik güç önemli. Türkiye'nin ihracatı ne kadardır; ona bakmak lâzım; 30 milyar dolar. Bugün Avrupa'da bir tek

firma 30 milyar dolar ihracat yapıyor. Nüfusu sadece 8 milyon olan İsveç'in ihracatı 100 milyar dolar. Yani güç, biraz da para demektir.

Ama şunu tekrar ediyorum: Türkiye, gerçekten güçlü bir ülkedir ve gücünü de dış politikada, bütün bu kaynaklarının daha üstünde ortaya koyabilmektedir ve sözü dinlenen bir ülkedir, itibar edilen bir ülkedir. Ancak, buna rağmen, biraz önce söylediğim hususları da göz önüne almanızda yarar bulunmaktadır.

Bir beyefendi sordu; "emekçilerin hakları da korunuyor mu dış politikada?" diye.

Türkiye, dış politikasında ulusal çıkarlarını koruyor. Ulusal çıkarlarının içerisinde emekçilerin haklarının olmaması düşünülebilir mi?

Türkiye, ulusal çıkarlarını korurken, sermaye, şu, bu ayrımı yapmaz. Bütün kesimlerin, bütün kurumların hakkı; ulusal çıkarlardır. Ulusal çıkarların altında hepsi var; ama hiçbirini tefrik etmez.

Ulusal çıkarlarını bir bütün olarak korur.

Diğer taraftan, bir konuşmacımız belirtti; "Türkiye NATO'dan, AB'den uzaklaştırılıyor mu?" diye, o bağlamda bazı sorular.

Bir kere, şu aşamada NATO'yla hiçbir sorunumuz yok. Türkiye, NATO'nun en önemli müttefiklerinden biridir, tamamen dayanışma içindedir.

AB'den uzaklaştırılması söz konusudur. Ama bildiğiniz gibi, Avrupa Birliği'nin bazı kuralları var; objektif bazı kurallar.

Şimdi, "Türkiye'ye karşı düşmanlık duygusu, Avrupa kültürü, Hıristiyanlık, Müslümanlık farkı" gibi şeyleri bir tarafa bırakırsak, -bunlar da olabilir ama objektif bazı koşullar ortaya koşmuştur; size izah ettiğim gibi. Nedir?.. İşte; insan hakları, demokrasi alanında belirli bir seviyeyi tutturmak, ekonomik gelişme, serbest pazar ekonomisi bakımından bir yere gelmek.

Türkiye bunları karşılamış olsa ve Avrupa Birliği buna rağmen Türkiye'yi reddetse, o zaman diyebiliriz ki; Avrupa'nın Türkiye'ye daha fazla peşin önyargıları var, şartları yerine getirdik, gene bizi almıyor. Ama biz, en baştaki kuralları, yani temel kuralları yerine getirmemiş durumdayız. Bunu sadece Avrupalılar söylemiyor, kimler söylüyor? Bizim Cumhurbaşkanımız söylüyor, Başbakanımız söylüyor, bakanlarımız söylüyor, Anayasa Mahkemesi Başkanı söylüyor, Baro Başkanı söylüyor, herkes, "Türkiye'nin bu eksiklikleri var" diyor; "Türkiye'de bu eksikliklerimiz yok" diyen yok ki... O zaman, bu eksikliklerini yerine getirerek Türkiye'nin Avrupa'nın karşısına çıkması lâzım gelir.

Dolayısıyla; bu açıdan bir çifte standart olduğunu söylebilir miyiz; bunu tekrar tartışabiliriz tabiî.

Diğer üyeleri kabul etti Avrupa Birliği; gerçekten bir ayrımcılık yaptı, diğerlerine ön sıralar verdi.

Ancak, bunlar da bize şunu söylüyorlar: "Öbür ülkeler daha küçük ülkeler, sorunlarını çözmek daha kolay. Türkiye, daha büyük bir ülke, sorunları daha

ağır bir ülke. Ekonomik gelişmişlik bakımından çeşitli sıkıntıları var; işte, gelir dağılımı, sosyal adelet konusuda çok ağır sorunları var ve bunları çözebileceği konusunda daha bir kanaat uyandırabilmiş değil" diyorlar.

Dolayısıyla, bunları göz önüne almamız lâzım.

Bir soru sahibimiz de dedi ki: "Avrupa Birliği kendi askerî gücünü oluşturuyor; neden oluşturuyor?"

Çünkü Avrupa Birliği, Kosova Krizinde olduğu gibi, gördü ki, Avrupa'daki sorunların çözümünde dahi kendisi yetersiz kalıyor; Amerika'ya muhtaç kalıyor, Amerika'sız bu sorunları çözemiyor. İleride bu sorunların çözümünde daha fazla söz sahibi olabilmek için, kendi askerî gücünü, askerî yapısını oluşturma girişiminde bulundu.

Esasında, evvelce de bu girişimde bulunmuştu da, son yıllarda bu girişim iyice hız kazandı; bu yıl işte Washington Zirvesi'yle iyice bir ivme kazandı, önümüzdeki yıllarda daha hızlanıp, sonuçlanacak.

Bizim Bakanlığımızın politikası; Türkiye'nin de Avrupa'daki yeni güvenlik sistemleri içerisinde hak ettiği eşit ve adil yeri almasıdır.

Sanıyorum; hem bu soruları, hem diğer soruları diğer konuşmacılarımız da yanıtlayacaklardır.

DR. MELİHA ALTUNIŞIK

Bana, Kuzey Irak'la ilgili bir soru yöneltildi; özellikle, Amerika'nın Kuzey Irak politikasıyla ilgili bu soru için teşekkür ederim. Aslında çok önemli bir konu;

konuşmamda bu konuya, zaman darlığı nedeniyle çok fazla değinememiştim.

Amerika'nın Kuzey Irak politikasıyla ya da genel olarak Irak politikasıyla ilgili iki genel teori var, iddia var.

Bir tanesi; "Amerika'nın Irak'la ilgili olarak uzun vadeli bir genel planının olduğu" iddia ediliyor. Ve bu plân dahilinde; örneğin, Amerika'nın Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması istediği söyleniyor.

Körfez Savaşından beri Kuzey Irak'taki bu anlamdaki gelişmeler, gerçekten orada bir devlet kurma süreci yaşandığına ilişkin bazı ip uçları veriyor. Aslında 95 yılından itibaren bu süreç biraz daha hızlanmış görüldü, ama 98 yılında Washington'un arabuluculuğuyla, orada çatışan Kürt gruplar arasında bir anlaşma sağlanması ile bu konudaki kuşkular daha da arttı. Kuzey Irak'a baktığınız zaman devletin çeşitli kurumları (polis, parlâmento vs.) oluşma aşamasında gibi görünüyor.

Kuzey Irak'taki ekonomik durum ise son yıllarda büyük bir düzelme içine girdi. Meselâ UNICEF'in rakamlarına göre; çocuklar arasında açlık Kuzey Irak'ta, Orta ve Güney Irak'ta olduğundan çok daha düşük.

Onun dışında; Irak'ın, biliyorsunuz bir miktar petrol satmasına izin veriyor Birleşmiş Milletler ve bunun karşılığında ilâç ve yiyecek alımına izin veriyor. Yine Birleşmiş Milletler rakamlarına göre; bu gelirlerin yüzde 40'ı Kuzey Irak'ta kalıyor, Kuzey Irak bundan oldukça faydalanıyor.

Dolayısıyla Amerika'nın rolüyle ilgili olarak böyle bir iddiâ var. Bütün bunları Amerika reddetmesine karşın, resmî olarak sürekli böyle bir devlet istemediğini söylemesine karşın; böyle tez var ortada.

Amerika'nın Irak politikasıyla ilgili olarak ikinci bir teori ise şunu iddia ediyor: Amerika'nın, aslında Irak'ta bir politikası yok, politikasızlığı var. Sonuçta, ABD henüz Irak'ta Körfez Savaşından sonra ortaya çıkan fiilî durumun yerine ne koyabileceğine karar vermiş durumda değil; bunun olanaklarını araştırıyor, fakat bunu empoze edecek durumda değil. Dolayısıyla, fillî durumu tercih ediyor.

Fiilî politika ise, ben konuşmamda belirtmiştim çifte kuşatma politikası. Dolayısıyla Irak'ı kuşatıyorsunuz ve bu yeterli. Bunun ötesinde bir şey yapmanız, en azından şu an için gerekmiyor, ama kuşatılmış ve zayıf tutmanız gerekiyor. Yani, "kuşatma politikası" bu demek.

Şimdi, bu çerçevede olası senaryolara bakarsak bir tane senaryo, dediğim gibi, Irak'ın toprak bütünlüğünün ortadan kalkması ve bu çerçevede Irak'ta bir Kürt devletinin ve belki de başka devletlerin ortaya çıkması.

Amerikan çıkarları açısından bakarsanız; bu, Amerika'nın başka bazı çıkarlarıyla çelişiyor görünüyor. Yani, Türkiye'nin böyle bir politikaya karşı çıkışını bir kenera koyarsanız dahi; -ki, Amerika için Türkiye önemli bir müttefik- bu gelişmeyle ilgili olarak

şöyle başka bir tehlike var: O da, böyle bir gelişme olduğu takdirde İran'ın bölgede nüfuzunu inanılmaz boyutlarda arttırma olasılığı; çünkü, biliyorsunuz; Irak ve İran Körfez'de iki büyük ülke, tarih boyunca da Körfez'de bir bölgesel güç mücadelesi içinde olmuşlardır. Irak'ın nüfusunun yarıdan fazlası Şiîdir. Irak'ın güneyinde, İran açısından önemli Şiî merkezleri bulunmaktadır. Dolayısıyla; böyle bir durumda İran'ın Körfez bölgesinde gücünü artırması, özellikle Körfez'in de petrol zenginliği açısından çok önemli olduğunu düşünürseniz, Amerikan çıkarlarına aykırı olacaktır. Çünkü, bu bahsettiğim "çifte kuşatma" politikasının bir diğer muhatabı da İran'dır. İran'ın güçlenmesi, sadece Amerika çıkarlarına değil, Amerika'nın bölgede yakın müttefikleri olan Suudi Arabistan'ın ve İsrail'in de çıkarlarına karşı olacaktır.

İkinci bir senaryo; Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve Saddam rejiminin devam etmesi. Tabiî bu da, Amerika'nın istediği bir olasılık gibi görünmemektedir. Çünkü, sonuçta bunun kabul etmesi, Amerika'nın bölgede yenilgiyi kabul etmesi demek olur ve bugüne kadar uyguladığı bütün politikaları reddetmesi anlamına gelir.

Üçüncü bir olasılık; yine Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, fakat başka bir rejimin Irak'ta işbaşına gelmesidir. Şimdi buradaki zorluk ise; Irak'taki muhalefetin, Saddam rejimine karşı muhalefetin çok bölünmüş olması. Fakat, son yıllarda Amerika, açıkça Saddam rejimini devirmeyi de politikası içine

aldığını ilân etmeye başladı. Tüm bu muhalefetin içinde olduğu Irak Ulusal Konseyi ile işbirliği içinde olacağını, onları destekleyeceğini açıkça ortaya koydu ve onları desteklemek için Kongre de belli bir para ayırdı bu işe. Yine de bu çok kolay bir iş değil, kendi içinde zorlukları var.

Bu çerçevede; bazı çevrelerde yine gündeme getirilen belki bir başka olası senaryodan da bahsetmek istiyorum.

Bazı çevreler son yıllarda şöyle bir senaryoyu da gündeme getirdiler: Neden Türkiye, Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasından bu kadar rahatsız oluyor? Bırakın kurulsun ve Türkiye kendi sorunlarını çözdükten sonra, böyle bir devlet Türkiye'nin bu bölgede etkinliğini artırır. Aslında böyle bir devlet Türkiye'ye muhtaç olacaktır. Bu olasılığın ABD'nin politikasının olasılıklarından biri hâline gelip gelmediğini bilmiyorum, fakat bazı çevrelerde bu telâffuz edilmeye başlandı.

Tabiî tam olarak bilebilmek mümkün değil, ama, yapabileceğimiz tek şey, belki olası senaryolar üzerinden gidip, Amerika'nın gözlüğünden bakmaya çalışarak, "acaba hangisi Amerika'nın çıkarlarına daha uygun?" diye, kendi açımızdan bir analiz yapmak.

Teşekkür ederim.

DR. MUSTAFA TÜRKEŞ

Soruların hepsine cevap verme gibi bir niyetim yok açıkçası. Çünkü, Kuzey Irak ya da Kafkasya ile ilgili sorular benim muhatabım değil açıkçası; çünkü uzumanlık alanım değil. Daha çok sorulan sorulardan; dilersiniz, ilk önce bu Atatürk'ün söylediği iddia edilen sözle ilgili bir-iki şey söylemek istiyorum.

Şimdi, bir konuyu analiz ederken bilgileriniz yanlışsa, çıkarsamalarınız da yanlış olur. Söylenen bir sözü, kontekstin dışında, o bağlamın dışında algılarsanız, yine çıkarsamalarınız yanlış olur.

Şimdi bu, Türkiye'de çok yapılan bir şey. Atatürk'ün söylediği bir-iki sözü; cımbızla kıl çeker gibi içinden çekip, başka bir perspektif koyarak ortaya sürülüyor. Bu yanlış. Niye yanlış? Analiz açısından yanlış.

Şimdi bakın, 2 örnek verildi burada. Bir tanesi, Musul meselesiyle ilgili örnek verildi. Eğer sizin ileri sürdüğünüz söylemden yola çıkarsanız; Atatürk'ü, Musul'u satmakla suçlamanız gerekir. Ki, böyle bir şey var mı? Yok. Atatürk ve Atatürk döneminde verilen bir karar var; bu bölgeden ricatta bulunulması gerekiyor, aksi hâlde, başka bölgeler çok daha tehlikeli bir durumda.

Yani; dolayısıyla, bunu böyle polemik hâline getirirken dahi dikkatli olunması gerektiğini düşünüyorum.

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

İkinci konu; gelelim, 1933 yılında söylediği ileri sürülen söz.

Şimdi, bunu da yine o bağlamından dışarı çıkarıp koymak mümkün değil. Çünkü, Atatürk'ün Sovyetler Birliği'nin dağılma ihtimalini dile getirirken, asıl oradaki vurguladığı hedef, Troçki-Stalin tartışmasının, yani Sovyetler Birliği'ndeki iç politikadaki gelişmelere yönelik bu tür ihtimalin de düşünülebileceği varsayımından hareket eder. Ki, burada da eğer ille de ileriye yönelik bir projeksiyon yapacaksınız, "Atatürk bu konuda yanıldı" demeniz gerekir; çünkü, 1991'e kadar Sovyetler Birliği dağılmadı.

Yani, dolayısıyla burada bu tür şeyleri yaparken biraz daha dikkat olunması gerektiğini düşünüyorum.

Bölgelere yönelik politikalarınız olmayacak mı? Elbette olacak. Ama, bu bölgelere yönelik politikaları salt birtakım gerekçeler, yani kalkan ya da savunma aygıtı olarak kullanılmaya kalkılırsa Atatürk'ün sözleri, burada bir açmaza götürür. Çünkü bu açmaz, aslında kendi açılımlarınızı engelleyici niteliktedir.

Asıl Avrupa ve Kosova meselesi üzerine bir iki şey söylemek istiyorum sorulardan yola çıkarak.

Avrupa Birliği kendi içinde askerî bir güç mü oluşturuyor? Bu zaten, 1948 yılından beri var; bu yeni bir şey değil. Ancak, yeni gelişme iş bölümü tartışması gündemde. Yani, Batılı kurumlar arasında bir iş bölümü ve bu Batılı kurumlar arasında bir organik bağ

oluşturma. Eğer Türkiye bu süreç içerisinde dışlanırsa, Türkiye yanlızlaşmaya itilmek durumunda kalır; bu risktir.

Yani bu, ahde vefasızlık tartışmasıyla da açıklanabilecek bir olay değil. Çünkü, yine sorularından bir tanesi, biz NATO'un içinde jandarmalık yaptık, ABD kadar jandarmalık yaptık, dolayısıyla şimdi Batı bizi atıyor mu? Ulusal ilişkilerde böyle bir şey düşünemiyorsunuz. Bu tür ilişkilerde, ancak arkadaşlık, dostluk, ahbaplık ilişkilerinde "ahde vefa" ya da sizin sınıfsal ilişkilerinizde "ahde vefa" anlamlı bir terim olabilir, ama uluslararası ilişkilerde buna çok yer veremiyorsunuz. Çünkü; bir müddet sonra çıkar ilişkileri, o ulusal çıkarlar faklılaştığı zaman, farklı kombinasyonlar da ortaya çıkabiliyor.

Yine bu çerçevede baktığınız zaman, Rusya meselesi; Atilla Eralp'a yöneltildi ama, burada olmadığı için ben cevap vermek istiyorum o konuya.

Şimdi Slav Ortodoks âlemi için böyle bir senaryo, kendi içinde çok tutarsız bir senaryo. Yani, Ortodokslar kendi aralarında birilerine karşı bir ittifak oluşturduğu tartışması, üzerinde çok ciddî düşünülmesi gereken bir konu.

Çünkü, size şöyle bir örnek vereyim: Türkiye'yle Bulgaristan arasındaki ilişki, şu anda diğer Balkan ülkeleriyle ilişkilerden çok daha ileri bir düzeyde ve Bulgaristan Ortodoks. Romanya'yla keza, yine benzer şekilde. Yani, bunun başka örneklerini de vermek mümkün.

Dolayısıyla, böyle bir Ortodoks âlemi içerisinde Türkiye'ye karşı bir çember ve bu çemberin asıl aktörü Rusya... Bakın, burada yine bilgi düzeyinde bir yanlış algılama var. Bunun yerine, bence Rusya'nın, bu son olayda uluslararası arenaya yeniden girme talebinin ifade edildiğini görüyoruz. Yani, Kosova sorunu, yeniden Avrupa işlerine girebilme imkânı sağlayacak bir fırsat yarattı Rusya'ya. Dolayısıyla, Rusya da bunu kullanmaya çalışıyor. Bunu, Ortodaks olduğu için değil, eğer geçmişine bakarsanız; Tito döneminde de bu insanlar Ortodoks ama, aralarında çok ciddî uçurumlar söz konusu; ayrı kamplardalar neredeyse.

Dolayısıyla, bu tür genellemeleri yaparken, o bilgi düzeyindeki birtakım şeylerin iyi analiz edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Kosova'daki Türk azınlık meselesinde son müdahaleye kadar tartışma şu merkezdeydi. Ki, oradan gelenler tarafından bizzat, Kosova'da yaklaşık, kimi rakamlara göre 35 ilâ 60 bin arasında Türk olduğu söyleniyor ve bunun doğru olduğunu tahmin ediyorum.

Şimdi, bu gelen oradaki azınlık Türklerinin ifade ettiği şu: "Biz, Arnavutlarla Sırplar arasında, iki arada bir derede kalmış durumdayız." Bu tür bir söylemleri var. Çünkü; her ikisi de dışlama, her ikisi de kendi siyasî yapısının içine almama gibi bir eğilim içindeler.

Ama, bunun dışında başka bir sorun daha yaşandı orada; ki, hızlı bir şekilde müdahaleye de yol açtı. Yani, oradaki yalnızca Türk azınlığı hesaba katarak

politaka belirlemek mümkün değil. Elbette mülteci konusunda olsun, elbette ileriye yönelik politikalarda olsun, oradaki Türk azınlığını göz önünde bulunduracaktır; ki, Türkiye bu konuda bulunduruyor. Yani, tahmin ettiğimizden çok daha ileri düzeyde bulundurduğunu düşünüyorum açıkçası ben.

Gelelim; buradan yola çıkarak Türkiye'ye müdahale edilebilir mi? Yani, bu sorunun birazcık daha açılımını yaparsak; NATO, Kosova meselesinde müdahele etti, ileride, işte bu Kürt meselesinden dolayı Türkiye'nin üzerine çok yüklenirlerse NATO böyle bir işlev görür mü, buna soyunur mu? Yani, sorunun açık ifadesi bu aslında.

Şimdi bu, kendi içinde düşünülmesi gereken bir soru. Ben kısa sürede ya da böyle görünebilir gelecekte böyle bir müdahalenin Türkiye'ye olabileceği ihtimalini düşünmüyorum. Temel varsayımım da, Türkiye'nin NATO içindeki pozisyonundan dolayı böyle bir şeyin gündeme gelmesi söz konusu değil.

İkincisi; iki ögeye bakmanız gerekiyor. Birincisi; Yugoslavya, bir anlamda çökmüş bir devlet.

İki; Yugoslavya, kendi içindeki o insan hakları sorununu çözmediği için bu noktaya geldi.

1991 yılındaki temel yanlış Yugoslavya'da yapılan; o eskiden var olan halkların kardeşliği tartışması, bir anda hızlı bir şekilde Sırp millîyetçiliği ve dominasyonu noktasına dönüştürüldü ki, bu, yani bir dominant bir grup, Yugoslavya gibi federal bir yapı içerisinde

Sırp dominasyonuna yöneldiği durumda, buna karşı millîyetçi ve tepkisel nitelikte politikaların gündeme gelmesi çok doğaldı ve öyle de oldu.

Ancak, buradan yola çıkarak Kosova sorununu analiz etmek pek de mümkün gözükmüyor. Çünkü Kosova sorunu; örneğin, Bosna'daki sorundan birazcık daha farklı.

Şimdi, Kosova sorunundan yola çıkarak bir-iki şeyi netleştirmek lâzım. Türkiye'de Kosova sorunu, sorun olarak kendisini nasıl hissettirdi?

Öncelikle şu soru soruldu Türkiye'de: "Biz ikisinden birini seçmek zorunda mıyız?" Yani, NATO'yla müdahale ya da Miloseviç'in yaptığı uygulamalar mı? Hangisini tasvip edeceğiz?

Şimdi bana kalırsa, bu sorunun kurgusu yanlış. Yani, bunun ikisinden birini seçmek; iki kötüden birini seçmek durumunda değil insanlar. Bunun başka alternatiflerini üretecek kurumsal ilişkileri de kurması gerekir. Aksi hâlde, buna benzer başka müdahaleleri de görmek mümkün Balkan'larda. Yarın Makedonya'nın ne olacağı konusunda çok ciddî şüphelerim söz konusu örneğin. Yani, benzer sorunların Makedonya'da yaşandığı durumda biz ne diyeceğiz? Buna benzer soruları gündeme getirecek.

Yani, hem ahlâkî düzeyde, hem ulusal çıkar anlamında bakıldığı zaman; Kosova sorununa müdahale ediş biçiminin sorgulanması gerekir. Bu demek değildir ki, Miloseviç'in yaptıkları mazur gösterilsin. Hayır,

böyle bir şey söz konusu olamaz; çünkü burada ciddî bir insan hakları ihlâli, ciddî bir vahşet yaşanıyor. Dolayısıyla, durdurulması gerekiyor.

Ancak, durdurulması gerekirken, elimizdeki aygıtlara bakıyorsunuz; nedir elinizdeki aygıtlar? Birleşmiş Milletler çökertilmiş. Birlemiş Milletler aslında, beni bağışlayın ama, Sosyal Sigortalar Kurumu gibi çok ciddî sorunlarla karşılaştı. Böyle bir benzerlik kurmak mümkün. Eğer bir kuruma bakmazsanız, onu yeterince finansa edip, yeterince güçlendirmezseniz, bir müddet sonra o, fonksiyonunu yerine getiremez hâle gelir. Ki, bu sorunlarla Birleşmiş Milletlere bir baktınız; Birleşmiş Milletler âdeta iş yapamaz durumda ve habire kötülüyoruz. Niye kötülüyoruz? Çünkü, görevini yerine getiremiyor. Yani, kurumlara yeterince bakmazsanız, bir müddet sonra bu noktaya gelir.

Bu durumda ne ortaya çıktı? Özel sigortalar gibi Türkiye'de; NATO, ya da benzer kurumlar.

Şimdi bu durumda ne olacak? Bir tercih yapmak zorundasınız. Yani; böyle oluyor, buna toptan karşı mı çıkalım? Bunu da dememiz mümkün değil. Yani, "NATO'ya karşı çıkalım; işte Amerika emperyalizmidir, vesaire..." Böyle bir söylemle yola mı çıkalım? Bu da değil. Bunu da diyemiyorsunuz, isteseniz de diyemiyorsunuz, çünkü bu sistemin içindeniz; ya sistemin dışına çıkar bir tartışma koyarsanız ya da sistemin içindeyseniz, sistemin içinde yer alarak, bunun mücadelesini verirsiniz.

Yani, benim temel argümanım burada; NATO içerisindeki yapıda, Türkiye"nin çok daha etkin bir şekilde kimi kontrol mekanizmaları kurması. Ki, Washington Zirvesinde bunun ilk adımı atıldı. Benzer yapılaşamanın, yalnızca NATO değil, BAB'da, AGİT'de, diğer Batılı örgütlerin içinde de yapılması gerekir. Aksi hâlde Avrupa'nın dışında kalmak zorunda kalırsınız. Ki, Türkiye'nin Avrupa'nın dışında kalması durumunda pek de şansı yok; bunu çok iyi düşünmek lâzım. Elinizde ekmeğiniz yoksa ve verebileceğiz miktarda paranız yoksa, size dönüp kimse, "ahbap, işte biz eskiden aynı soydan geliyormuşuz" diye, buna bakmaz.

Teşekkür ederim.

PROF. DR. SÜHA BÖLÜKBAŞI

Uygur Bölgesiyle ilgili bir kaç soru vardı, onlar hakkında bazı şeyler söylemek istiyorum.

Çin'in kuzeybatısında bulunan geniş "tarım havzası" diye bilinen bölgede, çeşitli rakamlar mevzubahis ama, 30-40 milyon civarında Türki halklar yaşamakta; bunların çoğunluğu bölgenin yerel halkı olan Uygurlar. Bir miktar, birkaç milyonla ifade edilebilecek miktarda Kazak yaşamakta. Bu Kazakların çoğunluğu da, 1916 yılından başlamak üzere bölgeye, açlık ve Sovyet baskı politikalarından kaçarak gelen bir halk. Bunların bazıları daha sonra Pakistan, Arap ülkelerine, Suudi Arabistan ve Türkiye'ye gibi çeşitli ülkelere dağılmış durumda. Aynı şeyler, Uygurlar için de söz konusu. Ama, bu göçleri dışarıda bırakacak

olursak, yine ciddî miktarda, 30 milyon veya daha fazla miktarda Uygur yaşamakta.

Uygurlar, etnik ve kültürel olarak, -bence ve birçok kişi tarafından bu kabul ediliyor Türkiye'de yaşayan halka çok daha yakın Orta Asya'ya nazaran. Bunun birçok sebepleri olabilir; ama, bunlara burada girmek durumunda değiliz. Örneğin; lehçeleri Türkiye Türkçesine yakın veya Osmanlılar zamanında kullanılan, Osmanlıların ilk döneminde kullanılan Türkçeye çok daha yakın bir lehçe, anlaması çok daha kolay.

Kültürel anlamda da kendi benliklerini korumuşlardır. Tabiî benlik, bir anlamda devamlı değişime uğrayan, transformasyona uğrayan bir özelliktir. Hiçbir zaman; "kültürel millî benlik" veya "kişilik" dediğimiz zaman, bunun 30 yıl önce, 40 yıl önce, 100 yıl önce, 200 yıl önce olduğu gibi kalmasını beklememiz gerekir. Ne kadar muhafaza ederseniz edin, o devamlı değişme hâlindedir.

Bunu söyledikten sonra, yine de şöyle bir tespitte bulunabiliriz: Yüzyıllarca önceki kültürel özelliklere sahip olmak açısından Uygurlar çok daha şanslıdırlar; çünkü Uygur bölgesi, 1949 yılında Çin'in komünist yönetimi altına girmesinden sonra ancak doğru dürüst bir müdahaleye maruz kalmıştır Çinliler tarafından; 1949'a kadar oldukça özgürce yaşamaya devam etmişlerdir. 1949'dan itibaren Çin, bölgede egemenlik kurmuş olsa dahi, kültürel anlamda çok fazla da müdahale etmemiştir. Bu da şaşırtıcıdır. Sovyetler Birliği'nin politikasıyla kıyasladığınızda, Çin'in çok

daha kültürel anlamda töleranslı olduğunu görmekteyiz. Ama, Çin'in aleyhine söylenebilecek bir başka faktör ise; Çin'in bölgeye sadece otonomi vermesi, ama Sovyetler Birliği'nin yaptığı gibi, cumhuriyet teşkiline gitmemesidir.

Yani 1991 yılında Orta Asya cumhuriyetleri mevcut sınırlara dayanarak ve mevcut siyasî otonomiye dayanarak bağımsızlıklarını ilân etmişlerse de, Uygur bölgesinde böyle bir cumhuriyet oluşumu yoktur; otonomisi son derece kısıtlıdır siyasî anlamda.

Ben bunları söylemek istedim. Çünkü, Türkiye'da çok fazla bu konu bilinmiyor.

Uygur bölgesinde son 3-4 yıldır başgösteren bir ayaklanma mevzubahis. Bu çok ciddî bir ayaklanma ve Çin, bunu çok kanlı bir şekilde bastırmaya çalışmaktaysa da, bütün uygulanan tedbirlere rağmen, Uygur halkı son derece dirençli çıkmış vaziyette. Ama, burda karşımızda mevzubahis ülke Çin Yönetimi ve - 1 milyar 200 milyon sanıyorum veya daha fazla veya eksik olabilir çok büyük bir nüfus. O açıdan, 30 milyonluk bir topluluğun Çin'e karşı koyması uzun vadede beklenemez.

Türkiye bu konuda ne yapabilir? Türkiye'nin bu konuda yapabileceği şeyler son derece sınırlı. Tabiî, ilkesel anlamda "başka ulusların iç işlerine karışmama" ilkesini, -Dışişleri Bakanlığından Sayın Sümer değindi bu konuda bu ilkeyi savunmaktan başka, bu ilkeye dayayalı olarak politika üretmekten başka Türkiye'nin yapabileceği şeyler sınırlı.

Türkiye, bunu bir gündem maddesi hâline getirir dış politikasının; Çin'in lanetlenmesi, bu konuda Türkiye'nin daha aktif olarak uluslararası platformlarda aktivite göstermesi önerilebilir, ama bu takdirde Çin'le ilişkilerinizi unutmak durumunda kalırsınız. Bu, tabiî bir tercih konusudur.

Eğer Türkiye'deki halk veya sivil toplum örgütleri bu konuda hükûmete bir baskı getirebilirlerse ve bu baskı başarılı olursa, hükûmet böyle bir politikayı uygular.

Ama öyle bir şey söz konusu değil Türkiye'de. Türkiye'de, Türki halklar konusunda ve diğer birçok konuda da Türk halkı, "Dış politikaya biz karışmıyoruz" şeklinde bir mantaliteye sahip uzun bir zamandır veya ezelden beri belki.

O açıdan, kalkıp da "Dışişleri Bakanlığı niye bunu yapmıyor?" demek, insafsızlık ve gerçeklerle bağdaşmayan bir tavır olur.

Türkiye'de genelde dış politika eleştirildiği veya dış politika kounuşulduğu zaman, "Dışişleri Bakanlığı bunu niye yapmıyor?" deniyor. Diyelim ki; ekonomideki gelişmeler kötüye gittiği zaman, kimse kalkıp, "Maliye Bakanlığı niye bunu yapmadı?" demiyor, "Maliye Bakanı bilmem kim, veya bilmem şu parti niye böyle bir politika izlemedi?" diyor da, dış politikada sanki Dışişleri Bakanlığı özerk bir birimmiş, dış politikayı sanki o Bakanlık belirliyormuş ve bu, herşeyden uzakta bir kurummuş gibi algılanmakta. Bunun, tabiî Türkiye'nin devlet geleneğinden kaynaklalanan bir yö-

nü var; Hariciyenin, bürokrasinin diğer kurumlarından biraz farklı olma özelliği var ama, sonuçta bürokrasi ve bürokrasiden siz, bazı adımlar atmasını, inisiyatifler almasını bekleyemezsiniz. Bürokrasi, tabiatı gereği, statükoyu korumakla görevlidir.

Bir bürokrat kalkıp da dış politikada inisiyatif alırsa, o zaman onu, tasvip etmeyen yönetim veya kamuoyu çok kötü bir şekilde cezalandırabilir. Ama siyasiler için aynı şey mümkün değil; siyasiyer geliyorlar ve parlâmantodaki belli bir çoğunluğa dayanarak, halkın iradesine dayanarak kararlar alabiliyorlar. Kararları almamışsa Türkiye, o zaman partileri suçlamak lâzım, Dışişlerini değil.

Ben çok kısa olarak; belki bana sorulmamış olsa dahi, Musul'la ilgili bir şey söylemek istiyorum.

Musul, aslında 1925 yılında kaybedildi. Musul Misak-ı Millî'nin içindedir ve Misak-ı Millî 1920 yılında, daha parlâmento, Meclis İstanbul'dayken alınmış, İstanbul Meclisinin aldığı bir karardır Ocak 1920 tarihli. Bunda da çeşitli ilkeler belirlenmiştir; hangi topraklar Türkiye'nin içinde kalsın, hangi topraklar üzerinde hak iddia etmeyelim.

Ve Musul, belirlenen kriterlere bakıldığı zaman, Türkiye topraklarının içinde kalması gereken bir topraktı, ama 1923 Lozan Antlaşması'nda Musul'un kaderi tayin edilemedi; İngiltere ve Türkiye bu konuda anlaşamadılar. Lozan Antlaşması'nda belirlenen formüle göre, Musul konusu, Türkiye ve İngiltere arasında bir süre tartışılacak, -9 ay sanıyorum, süreyle tar-

tışılacak eğer bu süre zarfında bir sonuç bulunmazsa, sorunun çözümü, o zamanki Birleşmiş Milletler olan, Milletler Cemiyeti'ne veya Cemiyeti Akvam'a havale edilecek ve Milletler Cemiyeti sorunu çözecekti. Varılan anlaşma bu idi.

Bence, bu anlaşmayı eleştirmek lâzım, o anlamda da, Lozan'ı eleştirmek lâzım. Çünkü formül, çözümü Milletler Cemiyeti'ne bırakıyordu ve Milletler Cemiyeti, Türkiye'nin üyesi olmadığı bir kurumdu. Yani bugün Türkiye Birleşmiş Milletlere üye olmayıp da, Birleşmiş Milletlerin yetkisini kabul ederse bir konunun, bir sorunun çözümünde, o zaman Türkiye yanlış bir adım atmış olur.

1923 Lozan çözümü de buydu. Türkiye'nin üyesi olmadığı Milletler Cemiyeti'ne sorunu havale etmek ve İngiltere'nin tam anlamıyla egemen olduğu Milletler Cemiyeti'nin sorunu çözmesini beklemek. Bu, tabiî biraz saflıktı ve saflık sonucunda, 1925 yılında Milletler Cemiyeti Musul'un; yani Kuzey Irak'ın 25 yıl süreyle İngiltere'nin mandası olan Irak'a bırakılmasına karar verdi. Bu, biraz açık bir kapı bırakıyordu; 25 yıl sonra, yani 1950 yılında Türkiye bunu gündeme getirebilirdi, ama getirmemiştir.

1932 yılında Irak bağımsızlığına kavuştuğu zaman, en azından kağıt üzerinde Türkiye bunu gündeme getirebilirdi. Çünkü Musul, İngiliz mandası olan Irak'a verilmişti ve İngiliz mandası kalktığı anda Türkiye'nin itiraz hakkı bence doğabilirdi; Türkiye onu da yapmamıştır. O nedenle, bugün bu konu, zaten gün-

demde olmaması gereken bir konudur; çünkü konu, 1925'te, 32'de ve 50'de 3 defa olmak üzere ve tabiî kökeninde 1923 Lozan'da kaybedilmiş bir konudur.

"Çeçenistan niye sayılmadı Kafkasya'da?" diye bir soru vardı. Tabiî, benim "Kafkasya" derken, "güney Kafkasya" demem gerekirdi; o açıdan, güney Kafkasya'da bulunan Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'a değindim. Kuzey Kafkasya konusunda konuşsam bile, Çeçenistan daha bağımsız bir devlet olmadığ için, o anlamda bağımsız bir ülke olarak değinmemek de mümkün ama, bir konu olarak tabiî değinmek gerekir.

"Türki devletler" bağlamında da değinilemez Çeçenistan'a; çünkü Çeçenler, Türki bir millet değildir, Türki olmayan bir millettir; Müslüman olmasına rağmen.

"Rusya ve Orta Asya ile aynı anda iyi ilişkiler kurulabilir mi?" diye bir yorum vardı.

Benim de zaten söylemek istediğim oydu. Türkiye, Orta Asya ile ilişkiler kurarken, Rusya ile de iyi ilişkiler kurmak zorunda; çünkü Rusya, bölgede son derece etkili ve nüfuzlu bir ülke ve Türkiye'nin kalkıp da, çeşitli duygusal nedenlerle Rusya aleyhtarı gibi görünen politikalar izlemesi, Türkiye'nin aleyhine olabilir.

Kısa vadede Türkiye bazı yolları katedebilir. Ben çok kısa şunu da belirtmek istiyorum: Türkiye'nin boru hatları konusunda da son derece dar görüşlü ve miyop politikalar uyguladığını düşünüyorum, uzak

görüşlü olmayan görüşler uyguladığını düşünüyorum. Türkiye'de çok yanlış bir şekilde, "boru hatları bizde olursa her şey çözülür, her şey Türkiye'nin yararına olur" gibi bir hava estirilmeye başlandı yine dar görüşlü çevreler tarafından; bu, yanlış bir görüş.

Türkiye'de şu veya bu şekilde boru hatlarının Türkiye'den geçmesini sağlayabilirsiniz. Ama eğer bu; diyelim ki Bakü-Ceyhan Türkiye'den geçti, Türkmen doğalgazı Türkiye üzerinden oldu; -Kazak petrolü Türkiye'den geçmeyecek, o konuda yapacak bir şey yok ne yazık ki ama Azerbaycan ve Türkmenistan konusunda böyle başarı elde ettiğiniz takdirde, eğer bu, Rusya tarafından Rusya aleyhtarı ve Rusya'ya tehdit oluşturan bir gelişme olarak algılanır da, yarın Rusya, Azerbaycan'da Rusya dostu bir yönetim iş başına getirirse, Türkmenistan'da Türkmenbaşı alaşağı edilip, ondan sonra, şu anda diyelim ki Moskova'da yaşayan Türkmenbaşının eski Dışişleri Bakanı Avdikuliyev işbaşına getirilirse, o zaman, yılda birkaç yüz milyon dolar gelir elde edeceğiniz petrol boru hatlarıyla kalırsınız; belki petrol ve doğal gaz da gelmeyebilir artık ondan sonra ve bu bölge, Rusya'ya daha fazla bağlanmış olabilir.

Yani, kısa vadede başarı gibi görünen şeyler, aslında uzun vadede Türkiye'nin çok aleyhine olabilir. O yüzden, Rusya'yı bir anlamda küstürmeyecek, ama uzun vade de Rusya'nın nüfuzunu buradan azaltacak şekilde dikkatli politikalar izlenmesi gerekir. Rusya'nın ayağının altındaki toprağın yavaş bir şekilde eşelenip, erozyona uğratılması gerekir; ama, çok va-

tanperver şekilde nutuklarla Rusya'yı kısa vadede küstürürseniz, bu, Türkiye'nin aleyhine olur.

Teşekkür ederim.

YILDIRIM KOÇ

Ben önce Musul'la ilgili kısa iki not belirtmek istiyorum. Sayın Bölükbaşı'nın söylediklerine ilâve edeceğim bir nokta var.

Cemiyeti Akvam'da ya da Milletler Cemiyeti'nde Musul meselesi görüşülmeden önce İngilizler, Şeyh Sait ayaklanmasını ve daha önce Nasturî ayaklanmasını tahrik ettiler. Biliyorsunuz; Şeyh Sait halifeliği geri getirmek istiyordu, cumhuriyet düşmanıydı ve İngilizlerle ittifak içinde 1925 yılında ayaklandığında, Türkiye'nin o dönemki koşullarda Musul üzerindeki hakkında önemli zayıflamalar oldu ve Milletler Cemiyeti'nde Türkiye'nin bu bölgeyi kaybetmesindeki ana neden, İngiliz destekli Nasturî ayaklanması, İngiliz destekli, halifeliği geri getirmek isteyen, cumhuriyeti yıkmak isteyen Şeyh Sait ayaklanmasıdır. Yani, Şeyh Sait ayaklanması, İngiliz destekli halifeliği getirmeye çalışan bu ayaklanma göz önünde bulundurulmadan, Musul'u nasıl kaybettiğimiz tartışılamaz.

İkincisi; TÜRK-İŞ başkanlar kurullarında ve TÜRK-İŞ genel kurullarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikasına ilişkin alınmış bazı kararlar var. Bu kararların hiçbiri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikasıyla çelişmiyor.

TÜRK-İŞ, bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikasıyla uyumludur, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının bütünlüğünü ve bağımsızlığını daima savunmuştur, yayılmacılığa da daima karşı çıkmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olayını yayılmacılık olarak kabul etmiyoruz; çünkü Türk Silahlı Kuvvetlerinin Ada'daki varlığı, 1959 ve 1960 Zürih ve Londra anlaşmalarına ve Garanti Antlaşmasına dayanan uluslararası hukuka uygun bir var oluştur; bu anlamda bir yayılmacılık değildir.

Bu nedenle TÜRK-İŞ'in resmî politikası, genel kurullarımızda onaylanmış, başkanlar kurullarında kabul görmüş ve çeşitli kereler ifade edilmiş politikası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikası ile uyumludur. Bu konuda TÜRK-İŞ'ten Dışişlerine hiçbir eleştiri, ciddî eleştiri gitmemiştir.

Üçüncü konu; Kosova meselesinden hareketle Türkiye'ye yönelik operasyonlar olabilir mi?

Bu konuda geçenlerde Norveç Sendikalar Konfederasyonu'nun yayın organında, Kosova'dan hareketle Türkiye'nin Güneydoğu sorununu gündeme getiren bir yazı yayınlandı. TÜRK-İŞ bu konuda 5 sayfalık bir yanıt hazırladı; Kosova'nın sorunları ile Türkiye'deki Güneydoğu sorununun çok farklı olduğunu anlatan. Bu, Norveç Sendikalar Konfederasyonu'nun yönetimindeki 8 kişiye ayrı ayrı 5 sayfalık yazı olarak gönderildi. Ancak, bu konu, önümüzdeki dönemde gündeme sık sık geleceğe benziyor. Kosova sorunundan

hareketle, ayrılıkçı hareketin Türkiye'ye yönelik baskılar yapmaya çalışacağından kaygı duyuyoruz.

Sendikal alanda ilk adım, Norveç Sendikalar Konfederasyonu'nun yayın organında, bir eski milletvekilinin yazısıyla gündeme geldi; gereken tepki gösterildi. Bundan sonra da benzer girişimler olursa, aynı tepki gösterilecek.

Son değineceğim konu, Resul Beyin sorusu; "ILO'da yapılan işler yeterli mi?" diye.

ILO konusunda, bir kere bazı yanlış kanılar var. Örneğin; Profesör Doktor Kâmil Turan'ın yeni bir kitabı çıktı; ILO'yu sendikal örgüt gibi anlatmış. Kesinlikle doğru değil, ILO bir sendikal örgüt falan değil. ILO, devletlerin üye olduğu, ama işçilerin de 4'te 1 oranında; 4 delegenin 1'i olarak temsil edildiği bir yapı.

Tüm sorunlarınızı ILO'ya götüremezsiniz. ILO'ya ancak, o ülkenin veya Türkiye'nin onaylamış olduğu sözleşmeler ihlâl edildiği takdirde götürebilirsiniz. Bu nedenle, hareket sahanız son derece kısıtlıdır.

İki; bu süreç, çok yavaş işleyen bir süreçtir. aşağı yukarı 2-2,5 yıl sürer, sizin ilk başvurunuzdan sonra meselenin ILO'da ele alınması.

Üç; zannedildiğinden çok daha az yetki vardır. 1994 yılında kamu sözleşmelerinde 4'üncü dilim zammının ödenmemesi gündeme geldiğinde, 'acaba bunu Uluslararası Çalışma Örgütüne şikâyet başvurusu olarak bildirebilir miyiz?" dedik; bu konuda Örgütlenme Özgürlüğü Komite'si kararları, yani Yargıtay ka-

rarlarına denk, ILO Yönetim Kurulunca onaylanmış kararlar var, bunları bir inceledik ve şu ortaya çıktı ki; yürürlükteki bir toplu iş sözleşmesinin ekonomik nedenlerle geçici sürelerle askıya alınmasını ILO, mümkün bir uygulama olarak kabul ediyor. Ve bu nedenle biz, 1994'te 4'üncü dilim zammının uygulanmaması nedeniyle ILO'ya bir şikâyet başvurusunda bulunmadık. Hâlbuki, o dönem birçok arkadaşımız açıklamalarda bulundu, "bunu ILO'ya götürelim" diye; bunu kamuoyuna da yayamadık, çünkü Hükûmet bu kez, "bakın, ILO'nun bile onayladığı bir uygulamayı gündeme getiriyoruz" diyebilirdi.

Açıkçası ILO, bazen kamuoyunda çok abartılan; çok geniş yetkileri olmayan, çok yavaş işleyen, hükûmetlerin olaylara müdahalesi nedeniyle etkinliği son derece sınırlı kalan ve yaptırımı sadece ayıplamakla sınırlı olan bir kuruluş. Bu anlamda ILO'yu çok fazla etkili kullanamıyoruz.

Bizim bir eksikliğimiz şu: ILO'nun onaylanmış sözleşmelerinin uygulanmasına yönelik çalışmalar.

Yeni sözleşmelerin hazırlanma sürecinde de eksikliklerimiz var. Onun da nedeni şu: Norveç Sendikalar Konfederasyonu'nda Uluslararası İlişkiler Bölümü 13-14 kişi, nüfusu 10 milyon olan Yunanistan'da Yunan Sendikalar Konfederasyonu Uluslararası İlişkiler Bölümünde 8 kişi çalışıyor. Hollanda konfederasyonlarından birinin, sadece Ortadoğu ülkeleriyle ilgili, başka hiçbir işe karışmayan 2 uzmanı var. TÜRK-İŞ'in Uluslararası İlişkiler Bölümünde toplam 3 kişi var,

birçok sendikamızın uluslararası ilişkiler sorumlusu yok ve o sendikalarımızın yükü, doğrudan doğruya bizim Uluslararası İlişkiler Bölümündeki 3 arkadaşımızın sırtına geliyor.

Bu nedenle de; ne yazık ki, istenmesine ve birçok kez Yönetim Kurulu tarafından istenmesine rağmen, yeni sözleşmelerin oluşturulması sürecine TÜRK-İŞ olarak istediğimiz gibi katılamadık.

Teşekkür ederim.

SUNUCU- Değerli konuklar, görüyorum ki, çok seviyeli, çok verimli bu programın sonuna geldik.

Ve seminerin kapanış konuşmasını yapmak üzere, TÜRK-İŞ Genel Eğitim Sekreteri Sayın Salih Kılıç'ı davet ediyorum; buyurun efendim.

SALİH KILIÇ- Dışişleri Bakanlığımızın Siyasî Plânlama Daire Başkanı, Orta Doğu Teknik Üniversitemizin değerli öğretim görevlileri, değerli işçi kardeşlerim; Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yönetim Kurulu adına ve tüm çalışanlar adına hocalarımıza ve Dışişleri Bakanlığı temsilcimize, katkılarından ve katılımlarından dolayı teşekkürü bir borç biliyoruz. Çalışanların sosyal ve ekonomik sorunlarının had safhada olduğu bir dönemde böyle uluslararası boyutlu bir toplantının yapılması çok yararlı olmuştur. Biz bu toplantıları periyodik olarak, "Özelleştirme, sosyal güvenlik" ve onun yanı sıra, "işçi sağlığı ve iş güvenliği" gibi konularda da devam ettireceğiz.

Dünyada okul içi eğitimin yanında, hayat boyu eğitiminin devam ettiği üniversitelerle belirli düşünce plâtformlarıyla fikir alış-verişinin, diğer kesimlerin düşünce paylaşımının Türkiye'nin jeopolitik konumu içerisinde ufuk açıcı gelişmeleri sağlamak için biz, Üniversite-TÜRK-İŞ işbirliğini, diğer alanlarda da geliştirerek, bu diyaloglarımızı sürdüreceğiz.

Onun yanı sıra; burada söylenen bir-iki söze de katkıda bulunmak istiyorum.

Türk Devleti büyük devlet olma özelliğinin gereği, her konuda duyarlı olmak zorundadır. TÜRK-İŞ'in de aynı şekilde; Türkiye'de çalışanların en büyük kuruluşu olarak, uluslararası entegrasyonun en hızlı geliştiği, enformasyon çağının hızlandığı bir dönemde, her konuda uluslararası plâtformlara katıldığımız zaman karşılaştığımız sorularda daha dinamik, daha verimli ve bilgi donanımlı bir şekilde onların karşılarına çıkmamız gereken bir dönemi yaşamaktayız.

Bu nedenle, bu seminerler ve bu toplantılarda değerli hocalarımızdan aldığımız bilgilerle, bizler de daha iyi bilgi donanımlı bir şekilde geleceğe dönük yönelişimizi tespit etmek durumundayız. Bunun yanı sıra; kabul edilen bir dünya gerçeği var; 21. yüzyılda bahsettiğimiz coğrafyada sade yaşam tarzının, uluslararası bilimciler ve ekonomistler tarafından bu bölgelerde yaşanacağı söyleniyor.

Onun yanısıra; strateji uzmanı Brezinski'nin dediği gibi, satranç da bu bölgelerde oynanacağı için; hem bu sade yaşamda Türk milletinin, Türk toplumunun

çalışanlarının daha huzurlu ve mutlu olmasını dilerken, bu bilgi donanımıyla geleceğe yönelmeyi, satranç tahtasındaki tehlikelerden de Türkiye'nin ve Türk milletinin korunmasını temenni ediyorum.

Hocalarımıza tekrar teşekkür ediyorum; sizlere de, sabrınız ve katılımınızdan dolayı da ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi
0019
303.482 TÜR 1999